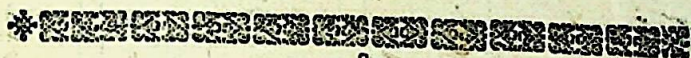

59
123

59

~~112~~

శ్రీ

112

శ్రీయై నమః.

ప్రసిద్ధికాలక్షుణ భరత శత్రుఘ్న హనుమ త్సమేత

శ్రీ రఘునాథ న పర బ్రహ్మ యై నమః.

శ్రీమదాత్రేయ వేంకటాద్వైతాచార్యచింత

ఉత్తర చ మూర్తి ప్రబంధః

శ్రీమద్ధామనమామనస్వి కమలంతద్బంధవంశాయయో ర
క్షీవరరూపమాహరథవాతద్బంధ రూపబంధాః । సావర్ణ్యం

యద్రక్షోగణ కాన సేహుతవహజ్వాలాకలాపాయతే
యతాకొదరఘాతరెష్ట శిఖరేనద్రత్నదీపాయతే ।
యద్వన్ద్యుమనస్సర్వజనిక రేమాతాణ్డ బిమ్బయతే
తత్రేజ్జ్ఞయమాతనోతుభవ తాంశ్రీశ్రీనివాసాభిధమ్ ।

అథతత్రభవాత్ వేంకటాద్వైతాచార్యచింత, నివిష్టు
మభిప్రీతాథాసిద్ధయే “మజ్జ శాదీనిమజ్జశమధ్యానిమజ్జ శాంతానిచప్ర
థస్తేశాస్త్రాణిః” ఇతి భగవద్బాహ్యకారవచనం ప్రమాణయత్; “అ
శీర్షమస్మిన్యావస్మిన్దేహశోవాపితస్మ శమ్” ఇత్యభియుక్తోక్త్య
నుసారేణప్రబంధముఖలక్షణమాశీరూపంమజ్జశమాదోనిబర్నాది-

౧ శ్రీమదిత్యాది . యయోః - దమృత్యోః, శ్రీమత్ - సమృ
ద్భృక్తమ్, కాంతిమదితివాచ్యసమృద్ధివచనసంస్థాయమ్. ధామ
కమల మథవాతద్బంధవం సూర్యం సమామనస్వి. మ్నా - అభ్యా
సే, పాఘాగ్రేష్టత్యాదినా మనాదేశః - అక్షి-ఇంద్రియరూపం - అ
థవా - తద్బంధశ్చంద్రియ తద్రూపమాహరి. వపురితటిరాం అథవా

1

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

తటికాంవపుశ్శుభతరంధతైః ధవాతద్వతాం ధూయాస్తాం భుజగే
 స్త్రైలవసతీతాదమ్పతీనమ్పదే || ౧ || వైదేహీరఘనాథయోః పరి
 ణయేకల్యాణావేదీవణిస్తమ్భులమ్బమిహానుబిచ్ఛయుగళం బాభా
 తానస్సమ్పదే | ప్రళావిఘ్నితదశానావపిచిరంయత్రైవదలైక్షణా
 వెళావాలిభిళావివాన్వభవతా మన్యోన్యవీక్షాసుఖమ్ || ౨ || ఆపి
 చ | శ్రీమాన్మృత్యుతులానకీప్రియతమః శ్రేయాంసి భూయాంసినః
 పాదామ్బోజురజకణైరపిశీలాంప్రేగారచయ్యాబలామ్ | ఏనాం

తటికాంసావణ్యంధతై. తాదమ్పతీనమ్పదే ధూయాస్తామితి
 సమ్పత్తే. కవిరత్రసమాశాసిత సిద్ధయే జగజ్జననీజనకయోః శ్రీ
 శ్రీనివాసయోః యయోరిత్యేకశేషేణ, చమ్పతీ ఇత్యేకాస్తప్రక
 టనేన, వికల్పార్థక వాఽధవాశబ్దైః కమల తద్భన్దాద్విడిశ
 బ్దానాం పర్యాయత్వాభిధానద్వారా నశినసూర్యయోః కువలయ
 చంద్రమసో విశద్యస్తేఘయో రభేదాధ్యవసాయేనచ, స్వరూప
 సమ్బంధివాసనయన దివ్యమంగళః క్రసాదిష్వానురూప్యం - కమల
 తద్భన్దాద్విడిశ తయోరానుకూల్యంచాభివ్యవక్తేః దమ్పత్యోరన్యో
 న్య మనుకూలయోః లవణానః ప్రాథికతాథానీధితి భావః - ఆ
 దోశ్రేకభ్యస్య మగణస్యచప్రయోగాత్ప్రబంధస్య సర్వోత్తమత్వ మి
 త్యుభయమనుకూలమ్ :

౨ ఆలిభితావివ- ఆలేఖ్యసమవీతావేత్సనేన, పరస్పరే
 దశానజనితాసురౌగసమ్పదిత స్తమ్భుత్మకస్సాత్వికస్సూచ్యతే -

౩ పాదామ్బోజురజకణైరపి. ఆపితత్ర రజకణానామప
 కషకం ద్యోతయే నామగ్రీవకల్యేపి కార్యసిద్ధి కథనాత్ప్రబంధ
 ప్రతిపాద్యస్య మహత్వంప్రకటయతి - తథాచోక్తం 'క్రియాసిద్ధిస్స
 త్వేభవతి మహతాంనోపకరణైః ఇతి. శీలాం. గౌరవశాపాత్ప్రతి
 తాం. ఏనామితి శీలాత్సజాతినాధారణ్యేనోపాదానాదన్వాదేశః -

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

3

స్థావరయత్రైవయేనజలధావశ్మస్తవోల్లాసినోవేదస్సాపీయదథవా
 దగతతన్నిర్వాపితందుర్యశః || ౩ || ననద్భృన్నాద్ధరకాణి కుపిత
 కుపితస్సృతాటకానాటకానికన్దత్సన్దాత్మజాని త్సాక్షత బలవ
 ద్వాళికేళితయాణి | త్సుబ్ధస్తద్ధాబ్ధి కాసత్తత నిశిచరరా ట్కా
 కాణ్డచ్చటానిప్రత్యూహప్రూహభజ్జంబధతు రఘుపతేః ప్రకాం
 సతకనాని || ౪ || సత్వాపితుఃపచయగం రఘునాథసూరేర్భక్త్యా
 ప్రపద్యవపితామహామప్యయార్యమ్ | ఆత్రేయవేంకటకవి నకవగ
 ద్యపద్యైరుజృమ్భుతేఫణితుముత్తర రామవృక్షమ్ || ౫ || శ్రుతిచక్షు
 ర్యోగిజనశ్చక్షుశ్చ శ్రీరసినపణ్డితోయత్ర | తత్రహి రామచంద్రే
 కవిభావివ్యక్త కథానలజ్జైః హన్తి || ౬ || చిత్తంది క్తగుణాపితత్రభవ

జలధాపావయత్రైవ- నలహస్తేన సేత బన్ధనావసరే - ఆశ్మస్తవో
 ల్లాసనం? గ్రావాణఃస్తవంతే ?? ఇత్యాదౌ బోధ్యమ్. ఆర్థవాదో వి
 ధినిష్టాప్రంశసారూపః, యుర్యశః విధ్యుపసజకనత్వేన అప్రాధా
 న్యజన్యమపయశః.

౪ త్సుబ్ధి - త్సోభంప్రాప్తి, భయేవప్రథమంజలిత ఇత్య
 థః - స్తబ్ధి - పశ్చాత్ సమ్ప్రీభూతః, 'త్సుబ్ధే' త్యత్ర, యద్య
 పి త్సుబ్ధస్వానేత్యాది నా మన్దదత్తాత్థకత్వవీరికజభావో నిపాత్య
 తే- తథాప్యత్రకవిప్రామాద్యాదభ్యుపేయమ్.

౫ ప్రపద్య- శరణంగత్వా - ప్రప. త్రిశ్వరదాగతః పరిసాద
 ప్రదాయకాః.

౬ శ్రుతిచక్షుః - సూక్ష్మదర్శితృభః. చక్షుశ్రుతిః - స
 హాసరదదనః, ద్విసహస్రజిహ్వశ్చేవఇత్యథః. ఎణ్డా - జ్ఞానమస్య
 సంజాతా. పణ్డితః - అలన్దిక్రియవస్తువధశకని కుశలానాం యోగి
 నాం, విదితవిషయవివరణవిచక్షుఃస్య శేషస్యా, ప్యసామర్థ్య కథ
 నాదవాక్యచనగోచరంరామచరితమితిభావః.

౭ రిక్తాః. కూన్యాః, గుణాః. మాధుర్యగామ్భీర్యాదయః.

[

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

తాంవాణీమమాణీయసీశ్రీమద్రామ కథానుధారసపరిష్కృతాదియం
గాహతే । సంపకంనవశర్కరాభిరుదకం కూపోద్భృతం యాతి
చే దస్వాదివృత్తిమసిన్వితారసవిచామాచ్ఛాదనీయం నకిమ్ ॥ ౭ ॥ యః
కాణ్డోనిబబంధచమ్పూవిధయాపభాషి భోజకవిర్యోవా శస్త్ర మచస్త్ర
లక్ష్మణకవిస్తాభ్యాముభాభ్యామపి । కారుణ్యో దవశేషితం కలమము
క్షేమాయ రామాయణే కాణ్డం సప్తమముద్భృతాతు రసనా చ
మ్పూ ప్రబంధాత్మనా ॥ ౮ ॥ ఆనందతన్దిల మనా దమనాదరీతాం
సామన్తమాశ్రిమణిశోణ పదారవిన్దః । నాకేమహేన్ద్ర ఇవ ఛూ
సుతయైవసాకంసాకేతపుణ్యనగరేవిజహర రామః ॥ ౯ ॥ గద్యమ్ ॥
తదానీంపునః - ఉదార విక్రమన్యక్కుత శక్రాది క్రతుఃకుక్రూ
తాం, వ్యాఘ్రాదామివనిఘ్నకానాం, నక్రాణామివ మహాజలౌ
ఘ సంసర్గిణాం, కేసరిణా మివ దిగ్దన్తి నిదకశన విలాస శీలా
నాం, వ్యాళానామివసమున్మిషద్ద్విషదన్తానాం, దుదికానామివ
బహు కన్ధరానుబంధ సన్ధక్షితాన్ధ తమసానాం, మేఘ నాద వి
జృమ్భణ హింసితరాజహంస జాతానాంచ, చణ్డ వాతానామివ
రజోవ్రజఘాతరాతాం, కాస గాణామివ గన్ధర్వ విరొధినాం,
కాసారాణామివ సత్తరవారిజాతపరిపాలితమధుపరాజీనాం, రా

కావ్యగుణాయస్యాస్తాదృశీ.

౮ ఉద్భృతాతు- ఉత్పూర్వాత్, 'గ్మా. శబ్దే' ఇతి క్తే ।
యాదితాత్ ప్రాథక నాయాం లోట్.

౧౦ నిఘ్నకానామితి- ఘ్నకా. దయాఽగుహ్సచ, జలౌ
ఘ ఇతి లడయోరభేదః, దిగ్దన్తినః - దిక్షువతకమానాద న్తినః - ది
గ్దకాశ్వః సమున్మిషద్ద్విషదన్తానాం. 'అనచితే'తి ద్విత్వాశ్రయ
తేన అథకద్వయోపపత్తిః- కన్ధరాః-మేఘాః- అన్యత్ర, బహుక
న్ధరా- రావగః, మేఘనాదః- ఇన్ద్రజిత్, తరవారిః- ఇక్షుః.

ఉత్తరశమ్భుప్రబంధః

౫

జయశ్శుభామివ సముత్థాపితమహాగదానాం, త్రిభువనభీషణవేష
 విశేషాణాం దోషాచరాణాం, నిశ్చేషనిరూకలనశ్రవణపరిశోష
 తవిషాదసాగరా స్సాదర మగస్త్వసస్థిప్రముఖాః కాష్ఠాసుచత
 సృమవిశ్రుతాలపి బహుశ్రుతాస్తపోధనా రిపుజన ప్రశమన స్వ
 స్థకాకుత్స్థప్రతిసందానాస్థయా తద్దీయమాస్థానముపస్థాతుమనసా
 నిజాశ్రమేభ్యోనిశ్చక్రముః ॥ ౧౦ ॥ ౫ ॥ పద్మా కరణివహంసాః
 పయసాంనిధిమివ సరిత్సృవాహః ప్రపోచ్చేదమివ తృష్ణితాఃసనీతి
 కమివసమ్మదః సవివేకమివసద్గుణాః గురుకుల క్లిష్టమివ చేచాః
 గుప్తమన్త్రమివ కార్యసిద్ధయః ముహూర్తమివ జయశ్రియాః మకర
 న్దమివమిశ్రిన్దాః చానశీలమివకీర్తయః దమవన్దమివ ధర్మాః
 నిఖిలభువనపాలనకలానిస్మన్దం తామ్రచన్ద్రం మహావకాన్య స్స
 హావకమభిజగ్ముః ॥ ౧౧ ॥ పద్మమ్ ॥ స్తనభరా నతయూ సహసీత
 యో కనకపీతమనఘ్నమధిష్ఠితమ్ । రఘుపతిం కృతకృత్య మవేక్ష్య
 తైరతితరాంసమహాషికమహాషికభిః॥౧౨॥తతః॥ ఉల్థాయభద్రాస
 నతస్ససర్వాంకృత్యాసఫర్యాయసురద్రురేషః । ననామతాకాసమ్య
 గనామయోక్తైరాసన్దయామాసదరామచన్ద్రః॥౧౩॥ప్రత్యూచు
 తైన్ద్రంబ్రహ్మషకాయః॥ జయవత్సకాకుత్స్థగౌర॥ ప॥ స్వస్త్వస్తు
 స్వతపవసర్వవిదుషే తాపిచ్ఛమఘ్నత్విషే సర్వబ్రాహ్మణవగద్య
 గతిముషే సామ్రాజ్యమాసేదుషే । రక్షణ్యోజితపాన పీనధమషే
 ధక్షే కదీతాజుషే హాష్టోకస్త్రిణజటాయుషే మునిజనై రాశాస్య
 దీఘాయుషే ॥ ౧౪ ॥ ౫ ॥ త్వయాఖలు, దయాఫరనశతయాగు
 రుతరదురితభృతితమదమలినవిదయహృదయ నిశిచర నిచయకుచరిత
 శోషితసర్వసాగర త్వాత్, శోషితవిషాదసాగరేష్వగస్త్యస్త్యప్రా
 ముఖ్యమితి భావః.

౧౪ హావకాణ్డస్తోత్రం:- “గచ్ఛల్లాకాననుత్తమాసిత్త్యా

ర్వలాకంప్రాపితః.

౬

ఉత్తరనమ్మాప్రబంధః

వక్రిత విశకలిత సకలజగదభయ వితరణకృతే కృతావ తారేణ, ని
 శాముఖవద స్తమితఖర తేజస్కం, నిపుణకవిప్రబంధమివ నిరాకృత
 దూషణం, నిదాఘకాలికసరభవశోపితకబంధం, నిమలమునిషుడై
 లమివనిగృహీతాత్మం, నికేతనాభ్యంతరమివశాస్త్రప్రకమ్పనం, పా
 పితభవనమివ భగ్నకుమ్భం, శారదదివసమివ సమాప్తమేషునా
 భం, అధ్వరదీప్తితమివ అతికాయశోషణధన్యం, ఔషధసేవిశ్చక్రీర
 వదపేతమపేదాదరాత్యం, సఖాయుధనఖమివనిధిఃన్న సద్వార్ధ
 ణకుమ్భకణం, నిర్వాణదీపభాజనమివ నిదాగ్ధశముఖం లజ్జా
 రాజ్యమకారి || ౧౬ || ప || శతాహ్లాత్ వనం సహ క్షితిజయా
 భిత్వాఖరాదీకబలాక్ కృత్వాసేతుమథామ్బుధాదశముఖంహత్వా
 సమంబాంధవైః | అధ్యాసీన ముపేత్యపాథివకులారాధ్యామయో
 ధ్యాంభున ద్వీత్యత్వాంకిలినానటితచటులంచస్త్రైరమస్మన్మనః || ౧౭ ||
 గ || ఇతిఘనిజన ఫణితిరాకణ్యం ధూకన్యయాపాకం కన్తలిత కు
 తూహలే మనుకులేశ్వరే “యేషాం వధమనుచిన్త్య భవన్తో విస్మ
 యన్తైః తేషామమీషాం రావణ ప్రభృతీనాం దోషా చరాణాం
 కుతోజన్మ ? కిముపజ్ఞాదేవతావజ్ఞా ? కిముపక్రమశ్చ పరాక్రమస్తా
 దృశః?” ఇత్యనుయుష్మా నే, సమస్తలోకవృత్తవిధగ స్త్యఃపాల
 స్త్యప్రభృతేర్న క్తం చరవగ్గోష్ఠోత్పత్తి వరప్రాప్తి విక్రమాదీ న
 నుక్రమేణ కథయితుముపచక్రమే || ౧౮ || ప || అస్త్రీహవిస్త్రీణయశాది
 శాసుకాకుశ్లవంశేన్ద్ర పులస్య యోగీ | మోహాది దోషాన్మ

౧౬ నిదాగ్ధ- దళాయస్త్రికతాదృశం ముఖం యస్యేతి
 బహువ్రీహిగభోః బహువ్రీహిగ- (దశావస్థాదీపవర్త్యః)

౧౮ కాండపజ్ఞాయస్యాస్య, కరిషిపక్రమాయస్యేతిచ, బ
 హువ్రీహిగ, ‘ఉపజ్ఞాజ్ఞానమాద్యంస్యజ్ఞాత్వాత్వరమ్భుడపక్రమఃకీదృ
 శజ్ఞానమూలకోదేవతాతిరస్కారః ? కీదృశారమ్భుశ్చపరాక్రమః
 ఇతిప్రశ్నద్వయాశ్చ

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః

౩

హురేధమానేయోఽయంతపోగ్నోయుగపజ్జహవ॥౧౯॥౫॥ తంక
దాచిదరఙ్గం సంభవ హృదయానందనాయ తపస్తప్యమానర పుల
స్త్యమునీన్ద్రమభ్యేత్య, సుత్యాచప్రసాద్య, నిరవద్యగుణసింధు స్త్ర
ణబిస్తుర్నామ రాజసిక రాత్మన స్తనయా ముదానీయ ముదాపర
మయాదదాభు దారమనాః ॥ ౨౦ ॥ ప ॥ పుత్రంశుభంకిలపులస్త్య
మునేరిప్రసాదా ద్విఖ్యాతశీల మథవిశ్రవసంప్రసన్నా । ధన్యాచి
రాయసు ఘవేత్య బిస్తుకన్యా భానోరికరాదివ పతన్గ శిలా కృశా
నుమ్ ॥౨౧॥౫॥ అనన్తరమచిరేదైవకాలేన గురుముఖాదధిగతనిభ
లవిద్య సమర్థుభావేనపితరమతిశయూనమ్మృతినరణిహిత మధుర
భణితిపదితోపితశ్రవాఅపి విశ్రవా వృద్ధశ్రవాభివశచీమామ్నాయవి
ధిమాశ్రిత్య నామ్నాభామ్నాచ దేవవర్ణిసీంభరద్వాజాన్యకాముదూ
హ్య, సత్పురుషచిత్తవృత్తానత్వగుణం కైటభా రేరికటాక్షభవ తస్యా
మద్భుతరూపమజనయ త్తనయమ్॥౨౨॥౫॥ విశ్రవస్తనయోపి విసయో
పసన్నః ప్రతిపన్నశ్చృతిశిలాదిసకలగుణగణోవైశ్రవణః పితృచరణమ
నుచకార సమ్యగ్చారచరణాశారముద్దిశ్యదుష్కరాణి తపాంసి
నిస్సమానిబహ్వీస్సమాః॥౨౩॥౬॥ నృపసాదరేణతపసాప్రసాదితాత్మ
పితామహోదపిపితామహః తత్తరి । సభనాధిపత్యమథవాకనాథవ త్పద
లోలుపోఽలభతిలోకపాలతామ్ ॥ ౨౪ ॥ ఆశాపూరికం కృతవత్సపిథ
గవతిపద్మసమ్భవేదేవే । ఉచ్చైరైశ్రవణోసా పుపలేభచిత్రము
త్తరామాశామ్ ॥ ౨౫ ॥ ౫ ॥ తతస్తామరసజన్మనా నిహితం దు
ష్పాప్రపం పుష్పకాభిధానం విమానం కామచరం సమారుహ్యానిజ గురు
నిదికాష్వాంవిచిత్రకమణా విశ్వకమణోనిమాణనైపుణ్య మన

౨౦ ఉదానీయ. అభిముఖంసీత్వేత్యధాః.

౨౨ విశ్రవేశ్రవసీ- శ్రోత్రేయస్యేతివిరోధాభాసః.

౨౬ అన్యసామాన్యం సభవతిత్వనన్య సామాన్యం, అనన్య

సాధారణం. విశ్వకమణా దేవశిల్పినః. నిమాణనైపుణ్యం. రచ

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

న్యసామాన్యం త్రివిక్రమచక్రభయనిబంధనేన పూర్వాధ్యక్షిత పలా
 శకులపలాయనేన నిష్కలశక్లాంలచక్లాంలక్రిమాట శిఖరాలచక్లాం
 భూతాంగస్థక్వ సుస్థిరీపరికలితసంగీతభంగీనిశమనసుఖితశ్రవణౌవై
 శ్రవణశృంగయమాన వాసవభవదివమ్ ॥ ౨౬ ॥ ప ॥ ఇత్యాగస్త్యం
 వచనమమృతస్వాదుకాకుఢ్యసవీర శ్రుత్వాతత్రోన్మిషితకుతుక స్తం
 నపప్రశ్నసూయః । లచక్లాంప్రాగప్యధికతవతాంరాక్షసానాంప్ర
 వృత్తిం శీతాంచైసాంతవిడవనతాం శ్రీహరేర్వ్యాహరేతి ॥ ౨౭ ॥
 ప్రత్యువాచచైనమిత్థం బ్రహ్మపీఠమైతావరుణీం ॥ ౨౮ ॥ పురా
 భిల్లజానశేషజాపతపేతిప్రహేతినామానౌమిభస్సమానౌ
 భ్రాతృశుభతరౌ రాక్షసావస్రాక్షీత్ ॥ ౨౯ ॥ తత్రహేరిరభిల
 భయావసామాం భయాహ్వయాం పరేతరాజభగిన్యామపేన్యాయ
 భవమోహం మూర్తమంతమివశిలఘవనక్లేశం విద్యుత్కేశం
 నావతనయమజయత్ ॥ ౩౦ ॥ విద్యుత్కేశస్యసుకేశస్సుసుర
 భవత్ ॥ ౩౧ ॥ సచ సకలహృదయంగమ రామణీయకాం గ్రామ
 ణీనామ్నోగస్థర్వస్యదుహితరం వెదవణీంనామవిలాసవతీ ముత
 యేమే ॥ ౩౨ ॥ ప ॥ త్రికలోకానివనిదాగ్ధం త్రినస్యామాతృజా
 నసౌ । మాల్యవస్త్రంవ్యజనయన్మానినం చసుమానినమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఆ
 సాద్యమేరుమాచేరురథసౌకేశయస్త్రయః । పుష్కరాసన ముద్ది
 శ్య దుష్కరాణితపాంసితే ॥ ౩౪ ॥ సుప్రసన్నాచ్చలోకేశా త్సు
 కేశతనయాస్త్రయః । విశ్వర్యంచిరజీవిత్య మజయ్యత్వంచలేభిరే ॥
 ౩౫ ॥ మాల్యవానిన్ద్రీతుల్యశ్రీ భూతృభ్యాం సమమాదృతః । వి
 శ్వకమాణమాహూయ పురనిమాణమాదిశత్ ॥ ౩౬ ॥ అపగ
 తరిపుశచక్లామాజ్ఞయా తస్య లచక్లాం కృతవియదుపరోధైరు
 జ్జ్వలాంతస్ససౌధైః । సుఖవిహృతిపరాణాం సోఽథ నక్తంచరా
 నాకౌశల్యరూపాలచక్లామిత్యభేదాధ్యవసాయః । చక్రభయం నిబ
 ంధనం నిమిత్తంయస్య- తాదృశేనపలాయనేనేత్యత్రాన్వేతి.

కాం విహితనయనశమానిమమే విశ్వకమా ॥ ౩౭ ॥ భీశో
యద్దోపురాగ్రస్త ప్రతిమాసింహదశకనాత్ । బలాధున్మాళికాలా
నో భృమత్య భృమతజ్జః ॥ ౩౮ ॥ కించ ॥ యశ్చిజ్జమద్విర పరి
ద్రవదిద్దుకాంత వ్యాకంతశజ్జల జశజ్జుశయోల్లలన్తమ్ । పాతుం
పయోధి మపట్టు బాడబానలోపి చన్ద్రోదయేషు ముహురథక
యతేనహాయమ్ ॥ ౩౯ ॥ అపిచ । సూర్యోనభోస్తరగతశిస్వకరా
నువిద్ధదుస్సశకయద్వరణభానుశిలాగ్నితపః । ప్లోషాపహోదన
కృతేరజస్మిమశేషాం వారానిధైగుదరమేష విగాహతేక్షి ॥ ౪౦ ॥
కిం బహునా ॥ యద్భోటకూటఘోర పాటనజోధ్వకగామి ధూ
మీరజోవ్రజనిపాతకషాయితాతైః । స్వగేక సహస్ర నయనా
ద్యనిషేషవగాక హాహనం జిన్తకిల మానుషమథకాయై ॥ ౪౧ ॥
౫ । తస్యాంకిలసముచ్చిత సాలసమాక్రాంతరౌదస్యా మజహ
దన్యోన్యానుకూల్యామాల్యాదయస్సుభోదయ జుషస్సుచిరం వ్యహ
రన్మ ॥ ౪౨ ॥ మూల్యవాక్ గుణతోనామతశ్చ సున్దర్యాం గన్త
ర్వకన్యకాయాం వజ్రముష్టిరూపాతౌడిక్ రాక్షసాక్, అనలాహ్వా
యాంశతనయామజనయత్ ॥ ౪౩ ॥ సుమాల్యది కుసుమాభిసుకు
మారగాత్ర్యాం కేతుష్టుత్యాం ప్రహస్య ధూమాక్షౌడిక్ విశ్రుత
దుశ్చరిత్రాస్సుత్రాక్ కేకనీకుమ్భిన్స్తీనామధేయం కన్యాద్వసు మ
వ్యుదపాదయత్ ॥ ౪౪ ॥ మాలివవసుధాయాం స్వవసితాయామన
లాదీన్విభీషణామాత్యాంశ్చతురశ్చతురఃపుత్రానుదపాదయత్ ॥ ౪౫ ॥
తేషుచ బలాద్ధతేషు తృణీకృత సుగ్రామణీకేషు రక్షసామనీకేషు
త్రిలోకీమపి పులాకీకృత్య భక్షయిష్యు ॥ ౪౬ ॥ ప । ప్రలిపవదంప
రిధూతభూతం పలాయితాశ్చేషమహాపికాణాశమ్ । తథాకథాశే

౪౭ అజహత్ అన్యోన్యానుకూల్యం యాంస్తే తాదృశాః

౪౫ అత్రమూల్యవత్సుమాలివత్ కన్యానుత్పాదనాత్ నిభీషణా
ఘోసారిధమశీలపుత్రజనన్తాద్వాచతురప్రదస్యార్థతోపి ప్రయోవన
మూహ్యమ్

౧౦

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

షిత యాగహోమం త్రై లోక్య మాలోక్యత వాస వేన । ౪౭ ।
 గ ॥ అనన్తరం పురన్దరస్తు బృన్దారకబృన్దాశుగతో జగతో ని
 రఙ్కుశ నిశాచరనిచయ్యతాతఙ్క నిరాసచికిష్ణయాప్రణతజన
 విమత మదిన్దంకపదిన్దనమభిగమ్య, ఇత్థమర్థయోమ్యాస ॥౪౮॥
 “వామదేవ మదేనసాం ఫలైరివమదేన సాన్ద్రబలైః పలాశ కులై
 రిదానీ మభిలమపిఘవనమభిఘాయతే; తేషాముదగ్రశాసనానాం
 నానావిధైరుపాయై రపాయ స్త్వయా సానుక్తమేన సంపాద్యః”
 ఇతి ॥ ౪౯ ॥ ఏతచ్చ దివిషత్పతిభాషితమాకణ్యక, శైలకన్యాసహా
 యస్సహాసషేవంవ్యాజహర ॥ ౫౦ ॥ ప ॥ హాసన్త నాహం తిర
 సాశనానాం నిహన్తుమిశేనివహంతు దేవాః । ఏకస్సలోకస్య పతి
 హారిర్నస్తా గ్రీతుంహియాతుప్రవ రేభ్యఃకషెప్తే ॥ ౫౧ ॥ గ ॥ ఇతి
 సర్వజ్ఞఃఫణితింశిరసినిధాయ విబుధాః పురాన్మకంపురస్కృత్య చి
 రన్తనం పురుషమభిగన్తు మైహన్త ॥ ౫౨ ॥ ప ॥ అవధాయవధా
 యురక్షసామనపాయం తముపాయమచ్యుతమ్ । సపి నాకిభిరాపి నా
 కేభిస్సదనం భాస్వదనన్తశాయినః ॥ ౫౩ ॥ గ ॥ తత్రకిలవిచిత్రతర
 వితానలమ్బిత వికసదనల్పకల్పక స్తబక మకరన్ద రసపరిపాన సమ
 దభ్రమర మిధునకేళిసమరవిస్యమర కళరుతద్విగుణితఃజవదన నిస్స
 తదనవద్యస్తుతివచనరచనస్సరజనః సచ్చరన్తమివ నయనానన్దం,
 సచేతనమివసకలజగదుత్సవం , సాకారమివ భక్తభాగ్యపరిపా
 కమ్, మూర్తికమన్తమివ మునిజన మనోరథమ్ , జ్యేష్ఠమివ సు
 ధాశనాన్తనాసామన్తల్యం , ప్రత్యక్షమివపద్మాలయా హృదయా
 నురాగం, ప్రకటితరూపమివ సురద్విషాంవిషాదం, సుకుమారమ్

౫౨ అనపాయం- అమోఘముపాయం - సాధనం. ఆట.
 అప్నోతే: కమణి లుక్.

౫౪ అథేదానీ మనన్తశాయినమివభగవన్తమాపాదచూ
 డవన్తయతి - తత్రేతి-

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

౧౧

వ చిహ్నముణిం, సుశీతలమివ సూర్యం, సర్వ కాల వర్తికనమివ
కాలమేఘం; సమ్భవమాణమివ మరకతశ్రేణం, నిశ్చలమివ మ
న్దరం; పరుషఘోషోష్ణితమివ పయసాంధిం, కళకా-సగ్గినమివ
కళాంధిం, స్వనికటజాతచరసురతటసీఘ్రకణైరివ సంలగ్నైర్ని
దిధ్యాసన పరాయణసత్వోత్తర తాపన మానస ప్రవేశ దశాసం
క్రాంతైరివ సత్వగుణైరసంఘాతభిరైకైః కింమిరితేన ప్రణిపతన్తు
డమకుటవిలుత దుడుపరిబృథశకలకలనావసరపరిహాసితసహంససర
సిజేన ప్రణిపత దమరవరమణికిరీటశిఖర ఖచిత శుద్ధముక్తాఫల మే
శనకాల విడమ్మితనవకుట్టశపరిచయ రుచిరసురతరు కిసలయేన శ
రణాగతభవజలధి తరణానుగుణస్స వేన చరణయుగళేన భద్రాస
నచేషంశేషం పరిఘాషయన్తమ్, తదీయఘణామణి ఘృణిగణ ద్వి
గుణితయాపీతామ్బర శ్రియాచరణకమల కలనాకృతాథా స్వధృక్
నీస్పృహోపసతయా తదుపరి పతనాభిలాషేణ జజ్ఞోరు వలగ్నా
ద్యజ్జనజ్జీన్యాసరస్వ త్యేవకృతావతారయా సన్ధ్యాకాన్తికదమ్బచు
మ్మితామ్బరాడమ్బరంవిడమ్బయన్తం బడచానలజ్వాలాసంవలితం
మకరాలయంవతులయన్తం, పీతామ్బరశోభాసరస్వతీప్రత్యాసన్న
కాళిన్దీప్రవాహవిభ్రమం విభ్రితా సమరేషుకరేణగృహీతే తస్మిన్
జయశ్రియోఽభిముఖేభావాన్నునమసా తస్యావీవవేణితి సంభావ్య
కృతాక్ష తారయాసరస్వ త్యేవస్థితయాపీతామ్బరశ్రియేతిపూర్వేణా
న్వయః - పీతామ్బరేతి. పీతామ్బర శోభాయాంస్వసభసరస్వతీభ్రా
న్మ్యాసన్నిహితాకాళిన్దీతిభావః.

సమరేష్వితీ-తస్మిన్నన్దకే-సమరేషు కరేణగృహీతే, భగవ
తా అరివధార్థమితిభావః | జయశ్రియః- జయలక్ష్మ్యః; అభిము
ఖేభావాదాభిముఖ్యాత్; అసానీలదీర్ఘాకృతి దృశ్యమానానీన్యా
వీవజయలక్ష్మ్యః వేణీనూనమ్. ఇతిసమ్భావ్యమానేన-ఉత్పేత్రిత్య
మాణేన పురోవర్తికభిశ్చత్రుభిరిత్యథాః. జయశ్రియాం తదభిము
ఖేభూతాయాంపశ్యాద్వేణికలకృత్యతే; భగవతా సమరసమయ స

౧౨

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః

మానేన దానవ ప్రాణపవనృపాన ప్రాప్త దర్శణకృష్ణసహజేష
 సజాతయ శేష సోహదాక దుప గతేన నిజసోదరస్య నిశాకరస్య
 కాదాచితక్ర రాహుమహేనా రగ పీడనానుచింతనా దుర్మిషితా ము
 దధిదుహితృ రాననమ్లాని ముపశమయితుం కోశా త్తని కేరాగ్య
 హే విచిత్రబద్ధేనేవ గ్వభాకనునా గభీరసాభీప్రాద స్ఫుర దరవి
 స్తే రిసాలేహన చాపలాదుపస్థితేనేవ భ్రమరనికురుష్కేణ ప్రాశ
 ప్రతాపపావకథూమస్తామేనేవ సముపన్మత్వరేణ సకలజగదా
 నన్దకేన నన్దకేనస-ఘటిత కటితటసుషుమోవిశేషం, నాభీసరాయ
 హ కుహరవిహరమాద్రుహిణమాణవక క్రియమాణసామగానా
 నుగుణముపగానమివ కుర్వాణయా తదుపరిపాతుకయా మధు కర
 పరమ్పరయా వునరు క్తదీప్తికాం నాభీనళిన తలశాయనంనిజశిశుర
 చతుర్ముఖభంజుహుముఖహుర్వత్సలతయా విలోకమాణాయా వ
 శ్చస్థలమధ్య మధ్యాసీనాయా లాకమాతు లాకచనేంద్రి వరరాచి
 ఓచికా మివాధరిప్రవహన్తిం స్వస్వామినఃప్రియతమయో భూక
 మీకమలయో భూకమింశిరసిధృతవే తామయా కమలాచరణ కమల
 మవి శిరసినిధాయ ధన్యతాసమ్పదనీచేతి తన్నిలయాద్భుజాస్తే
 రాదధస్తాదుపస్థితాం మరకతద్యుతేరుదరస్య మహాభిరుపాహిత
 శ్యామలిమానమివ శేషమూర్తిం భగవదక్షిప్రజరజ నిస్సరణ స
 ఛాత్జతగర్వాగీర్వాణతరగ్జీవీత తదీష్యయా తదురస్థలస్థిత తద్
 ముద్భృతస్య భిక్షస్యదశకనమాత్రేణ నిశ్చిత్తతద్విజయమరయఃపలా
 యస్తే ఇతిభావః :

మరకతద్యుతేరితి; శేషమూర్తైస్సవభావతశ్చభ్రతయా తత్ర శ్యా
 మలిమసమ్పదనాయమరకతద్యుతేరిత్యాదివిశేషణమ్.

తదురస్థతేతి; తదురస్థలస్థిత త్వేనతతోప్యతిశయిరిక్రియరిప్రకటి
 తః. కోకనదేరి;కోకనదగభకమివేత్యాద్యుత్పేక్షి;కాస్తుభమ
 హస్తరక్తపిశ్చగారుత్మతరత్నకపాటకల్పార స్తటవిషయాబాధ్యాః;

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

౧౩

యితాపాదారవిస్తతో నిష్కన్దమానామివ కళిన్దకన్యకాం తనీయసీం
 రోమలతాం నిఖిలభువనబ్రహ్మణ్య భరణనిరాకులేన నిజోదరేణచి
 భాగిణం; కోకనదగభామివకువలయవనం, కల్పారాటవీ నిబిడమివ
 కాళిన్ద్రహదం, కింశుకకుసమపుష్పపిష్పజ్జరితాభ్యస్తరమివతమాల
 గహనం; మనోదైతరచాలాతపచుమ్మితమివ మరకతగిరిగహ్వరం, వి
 జృమ్భితకదమ్బరజరికదమ్బకరమ్మితమివప్రావృద్ధీవనం, నిస్కులకా
 స్తుభామహస్తరజ్జపితకేతం; గాయత్రీతరత్నకవాటకల్పమరస్తటమ
 ధిష్ఠితయా కల్పవల్లేపసదానన్దనస్థిత్యా కామధేన్వేవశ్రీవత్సాభ్య
 ణావాసరసికయా విద్యుతేవఘన ప్రకాశావహాయా వీరుధేవ
 సుమనోభిరామోదితయా వనస్తశ్రియేవప్రదీపితకాననయా నవో
 ద్యానభుజేవనత్తమాలకాస్తయా రాజీవపరమృరయేవ

సదానన్దనేతి, సతామానన్దనీ- ఆనన్దజననీస్థితిర్యస్యోః; అ
 న్యత్ర సదానన్దనే- వనేస్థితిర్యస్యోః.

శ్రీవత్సేతి, శ్రీయుక్తక కాన్తిమాకావత్సేతకాకక; శ్రీవత్స
 నామాహరివక్షుస్థలస్థితోలాళ్ళనవిశేషశ్చ.

ఘనేతి; ఘనస్య- సాన్ద్రస్య, ప్రకాశస్య- ప్రభాయాః, ఆ
 వహః- ఉత్పాదికా, అన్యత్ర. ఘనావాంషేఘానాం ప్రకాశావహః.

సుమనఃకా, సుమనసాం- దేవానాం, అభిరామం తీరితం- ఉ
 దయఃసౌఖ్యోః; 'వద' ధాతోరుత్పర్వాదిణ్ ధాతోశ్చభావేక్తః.

ప్రదీపితేతి, ప్రదీపితం- ప్రకాశితం; కానన, మరణ్యం య
 యోసా! అన్యత్ర. ప్రదీపితం- నిజదళకసప్రమోదేన- ఉల్లాసితం,
 కన్యబ్రహ్మణి, ఆననతియయోసా.

సత్తమేతి, సద్భిన్నమీచీనైః, కన్దశ్చైరిత్యర్థః- తమాలైః,
 కాన్తా! అతిశయేనసద్భిన్నసత్తమైః అలకైః అనా- మనోహరా -
 ౨. మృతావవసి తేరవ్యసమాప్తావ న్నభివ్యతే॥ అథవా, సత్తమారి
 అలకాన్తాయ స్సౌభ్యతి.

౧౪

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధం.

రమణీయాశికయా రామధనుర్వల్యైవ రత్నోపాయసమ్పాదికయా
 త్రివిక్రమచరణవల్లకమాత్రా అగమాశ్యాభిష్టుతయాపి సాగ మా
 శ్యాభిష్టుతయాదీ ప జా తా భిఖ్యయాపి నదీపజాతాభిఖ్యయా
 తమోదావహరణమూలఘోతయాపి నతమోదావహరణ మూల
 ఘోతయా అజ్గదవిలసికయాపి అనజ్గద విలసితయా సరేసాధక

రమణీయేతి, రమణీయాః- అశయః, భ్రమరాఃయస్యాం,
 రమణీయం- అశికం- లలాటం యస్యాఇతిచ.

రత్నోపాయేతి, రత్నోపాయపాయః, రత్నోయాః ఉపాయశ్చ.
 లోకేతి, మాతా - జననీప్రమాతాచ,

అగమాశ్యాభి, అగమానాంవేదానాం, అశ్యా- పరమృతయా,
 అభిష్టుతా- నాగారి- మాల్యంయస్య తాదృశేనశివేనఅభిష్టుతాచ.

దీపేతి, దీపానాంజాతం - సమూహః, తస్యేవ అభిఖ్యా-
 శోభాయస్యాః, నదీపః- సముద్రః, తజ్జాతా- క్షీరసాగర కన్యకే
 త్యభిఖ్యా- నామధేయంయస్యాఇతిచ, 'అభిఖ్యానామశోభయోః'

తమఇతి, తమః- అజ్ఞానమేవ దావోదురవగాహః - ప్రవి
 ష్టానాంభ్రమజనకః- ప్రదేశవిశేషః తద్ధరణస్యపరిహారస్యమూల
 ఘోతా- కారణీఘోతా, పురుషకారరూపతయాప్రపదనకృతా
 మజ్ఞాననిరసనేన భగవత్స్వరూపప్రకాశినీత్యర్థః.

నతేతి, నతానాం దేవాదీనాం, మోదస్య- రావణాదివినా
 శకలితస్యానస్తస్య, ఆవహః- సమ్పాదకః, యోరణః రామరావ
 ణాదియుద్ధం తస్యమూలఘోతా, సీతాద్యవతారేణకారణీఘోతా,
 తయా; 'రాఘవ త్వేభవత్సితా రుక్మిణీకృష్ణజన్మనీతి వచనాత్' ||

సరసేతి, రసస్య- భగవద్విషయకశృంగారాదేః, అథా-
 స్య- చమత్కారకారిణః, పోషితా-సమ్పాదితా, గీర్నమోక్తిః
 తయాసహవతకమానయా; అథవా. సరసః- రసోహి భగవాన్-
 తత్సహిత ః- తల్లాభాత్మకః పరమపురుషార్థాన్మస్యపోషికా- స

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

౧౫

పోషక గిరాపి నర సాధక పోషక గిరా వనజాభ్యుధి క ప్రిత్యాపి
 నవనజాభ్యుధి క ప్రిత్యా అకార్యారమ్భ నివారికయాపి నాకా
 ర్యారమ్భ నివారికయాదయా సరితా పరితాపహృతేవప్రియతమయా
 ప్రతికలముపలమ్మిలైరనురాగభరతరజి తైరిజి తైకకణై నవ
 విలాసవిశేషైర్నిమేషక్షన్నితపరాదికాలం, సోదరీదన విరోధో
 న్నిషధ ముశశిప్రశమనాయ తత్సఖ్యచిక్షీషణయా కరకమలముసాగత

మ్బుదికాగీమన్రోపదేశరూపాయస్యాస్యా- భగవన్మన్రోపదేశ
 శేలత్కైః ప్రథమాచార్యత్వం శాస్త్రప్రసిద్ధమ్. నరసాధకః-మ
 మ్మజనమూహాఃతస్యపోషికా- వాత్సల్యాతశయేన తవోషమషణ
 పూర్వకం తదుజ్జీవికా, 'కార్యంకర్తుం మార్గేణకశ్చిన్నాపరా
 ధ్యతీ'త్వాదియాపాగీర్యస్యాఇతిచ.

వనజేతి, వనజం- కమలం, నవనం- న్మతః.

నాకేతి, నాకారయః- అనురాగః.

పరితాపేతి, పరితాపాః - అధ్యాత్మికాధి దైవికాధి భౌతి
 కాః- సరిత్పక్షగ్రీష్మాదిజాస్తాపాః, తదపహరిత్యాదయా సరితే
 వస్తి తయా!

ప్రతికలమితి, కలా కాలభేదః, ఉపలమ్మిలై- అనుభవ ప
 ధంప్రాప్తితైః- అనురాగభరణ తరజితైః- కన్దళితైః , ఇజితం
 మనోభావః, తస్యవీకకణైః- సహచరైః- భావానుగుణైరిత్యర్థః.

పరాదికాలమితి, పరోనామ చతుర్ముఖస్య బ్రహ్మణో
 జీవితకాలః. 'చతుర్భుగసహస్రాణి బ్రహ్మణోద్దినమువృతే' ఇత్యా
 దిభిఃపరిమిత శ్చతవషాత్మకః , నిమేషవన్నితోయేన తాదృశమ్ .
 ఉక్తంచ శ్రీమద్యామునాచార్యైస్తోత్రరత్నైః, "క్షణాణువక్షిపం
 పరాదికాలయా" ఇతి.

సోదరీతి, సోదరీ- లక్ష్మీ, తత్సదనం కమలంతస్మిన్కరోధ
 స్మన్మకుళనాత్మక కరాత్మకంకమలమేవఉపాగతస్య.

౧౬

ఉత్తర చమ్పూప్రబంధః.

స్వేదనుధాకరస్య నిజబలాజేతదనుజభుజబల విజయవిజృంభితస్య
 పుష్పే ధూయభుజాగ్రజాగ్రత ఇవయశఃపుష్పస్య హస్తారవిన్ద సౌ
 స్థ ర్వాతిశయ స్వస్తస్యాత్మై వలగ్నస్య ప్రత్యక్ష స్వేదసత్వగుణజటి
 ల సాధుజనమనఃపుణ్డ రీకస్య సవ్యక రైసరళమరాళ మిశ్రిత సళినసౌ
 భాగ్యం ముష్కం శమష్క రీపరిచుమ్భిత సమ్ముల్ల సల్లవాడమ్బుర విడమ్బు
 కత్వచ్ఛ సమ్పాదయతరి సహస్రార సమభివ్యాహారధన్యస్య వా ఛ
 జన్యస్యనిజేతోజ్జ్వలజ్వలస్య వణాభిహాస్తారవిన్దవిస్ఫురద పూర్వ
 గచ్ఛా తరక్లశక్త్యా వహాభినిత్యసూరినికర లాచనచకోర చన్ది
 కాభిరాభార్యురీభి స్సే రీకృతహరిదన్తరం , భుజభు జ్జమోత్తమా
 జ్జనజ్జతదివ్యరత్నై న క్షుర-అఖచితమరతక శకలగుణ కిరణ ప్రకరణ
 ద్విగుణిత మేచకితదక్షిణబాహూ యమున్మాప్రవాహమోహేన దు
 హితృ స్నేహేనదూరా దాపత్తి తేజోవదినపతినా భజతామపవగళా
 మాగళముపదశ్చయితుముద్ధృతేనేవ సత్యప్రదీపేన తేజోవిశేషదు
 నిరీక్ష్యేణాపిసుదశ్చనేనదూరీకృతబాహ్యభ్యంతరతిమిరం, అహ

నిజేతి, నిజస్య- అత్థనః, భుజస్వేత్యధః.

సత్వేతి, సత్వగుణవటిలం- సాధుజనమనఃపుణ్డ రీకం భగ
 వత్కరతలసాస్తవ్యవశా శక్త్యైవలగ్నమి త్యుత్పేత్రితా.

సహస్రారమితి, సహస్రారం- సుదశ్చనం తస్య సమభివ్యా
 హారః- సాహచర్యం.

ఉజ్జ్వలః, ఉజ్జ్వలజ్వలస్య- శారదోమేఘః.

అపూర్వేతి, పాదారవిన్దతః ప్రసృతాప్రసిద్ధాభియంతస్య
 పూర్వైవగ్గతభావః.

సజ్జతేతి, సజ్జతదివ్యరత్నై నేవేతిగమ్యోత్పేత్రితా- కిరణా
 నాంప్రకరణం విక్షేపః - ప్రసరణమితియో వత్- తేన ద్విగుణితం
 మేచకితం క్యామల వణాభినిత్య తాదృశేదక్షిణబాహూ -

అహంకారేతి, అహంకారః - తృతీయైతత్వం, తదభిమా

3

ఉత్తరచమూపబద్ధః

౧౩

జాగ్రాభిమానిత్వేఽపి వినమ్రం వల్లవిశేషమివశీలీ ముఖాననం
 శ్రుత్యంతలనాహా గుణవిశేష శాలితయాసమరేషు సౌప్రశితానాం
 భూరాణామపిమహాశరాణాంముక్తింవిదధానం శాశ్వాతాభిధానం
 చాపమాతా యువిబుధనయనసుఖావహేనవిగ్రహే
 గాత్రస్పర్ధినం, జిష్టుధనుధారం, సత్తరవారిధరం, భక్తజనప్రీతి
 తకోపఘ్నయస్తిం, దుష్టమాగకగమనప్రతిరోధనాగకశాం ప్రపద
 నకృతాంవైకుణ్ఠదివ్యనగరకవాటికోట్టాటనశలాకాం ముజనమ
 నోగజాలానం జగదవసపవనాన్త పిశితాశనపశునియోజన యూప
 రూపాం అతసుసమరలీలానుకూలాం ప్రియతమామివ కౌమోదకీం
 పాణిగ్రహణేన కృతార్థాయస్తా, మృదుశతుశసీదామసమాగమప
 రిమిళితపరిమళతతూ పాణిజాతమాల్యాదగృహ్యమాణ విశేషయా,

నిత్యేపి- తత్స్వరూపత్వేపి. భగవత్స్వాత్మకమహాంకారతత్వపరివ
 త్తాంతి శాస్త్రప్రసిద్ధమ్.

శీలీముఖేతి, అననం-క్షేపకం, అననం అశ్రయస్థనమిత్యన్త్ర-
 శ్రుత్యంతేతి, శ్రుత్యంతలనాహా గుణవిశేష శాలితయా వే
 దాంతప్రతిపాద్యవాత్సల్యసౌశీల్య సౌలభ్యాదిగుణవిశిష్టత్వేన ప్వా
 శ్రితానాం- క్రూరాణామపి మహాశరాణాం రాక్షసానాం ము
 క్తిం, మోక్షం-విదధానం-అక్షుక్తమగుణత్వేన ఆశ్రితహోషానపరా
 మృత్యైవతదీయశ్రేయస్సమృద్ధకమిత్యర్థః. నైవాశ్రితేషుమహా
 తాం గుణవోషచిన్తేతిధావః- అశాశాంతరంస్పష్టమ్.

జిష్టుధనురితి, జిష్టుధనురస్త్రీచాపవజయశీలంధనురితద్ధా
 రిణం- సత్తర, జలభరితత్వాయుష్టమోచారిధరసేవ సత్తరవారిధ
 రరి నిశిఖర్ణధారి. యోధాభి శ్లిష్టరూపకమ్- తమపి విగ్రహేణ
 దేహేనకలహేనచప్రతిస్పర్ధినం- పరిభవంతమ్.

పాణిగ్రహః- వివాహః, అన్యత్రపాణిగ్రహణం

స్వీకారః. కణ్ఠశబ్దత్వం, మాక్లికప్రజిదుగ్ధధారాత్వంచాత్మేక్ష్యతే

121

ఉత్తరచ-స్పృహనః.

నవమా క్షిప్రజాభుజాంతరం కన్ధరాంచపరిరమ్భమాణయా శక్తిగ
 ర్భ స్రుత శుద్ధమగ్ధధారయేవ అభిషిచ్యమానవక్షస్థలస్థి శలత్కీకం
 సేవాకృతాం సంసారకాళరాత్రేరవసానసూచకేనేవ హరిహరాయ
 హరిధ్వజిమ్నారసనాగ్రజాగ్రదమృతకరావచాతవాగ్దేవతావిగ్ర
 హకాన్తిరురీపరీవాహేనేవబహివిజస్యమరణపయోజనదవావద
 నేనేవావిరతాధరదళచుమ్మనమావరతాస్థిరమేవ మన్దత్వమధరస
 క్షేనశితి నిదశ్శయతామన్దహసేన చన్ద్రికాశితలేన నివతాతారణ
 జనతాపత్రయంవిరోధాను విద్ధావిష్ణుపదేస్థితిరావయోరాసీదవి
 రోధేనైవవిష్ణుముఖేస్థియమావాభ్యామిత్యాస్థయేవతత్రనేత్రా
 త్మనావస్థితాభ్యాంసూర్యాచన్ద్రిమోభ్యాం, ప్రాచీనవాసనోప
 నతయావిహాయసా కలనస్ప్రహయేవ కణశఘ్నల్యభ్యణ్ణమ
 శ్చువానాభ్యాం, పరస్పరావిరోధస్థిరీకరణాభణ్ణమివ తుల్యమేవ
 పుణ్డరీకసౌహదణ్ం రజనీచరచక్రభయఙ్గరత్వచ్ఛభజమానా
 భ్యాం, ప్రాణినాంప్రబోధైకహేతునాలోకాంశ్చ ప్రదదనాభ్యా

హరిహరయేతి, హరిహరాయ హరిధ్వజిమ్నారాత్ర్యవసాన
 సూచకత్వంప్రసిద్ధమ్.

అథరసజ్జీనశితి, అథరసజ్జీనః- నీచసంసర్గిణః, మన్ద
 త్వం-మూఢత్వం, నిదశ్శయతా- దృష్టాన్తప్రదశ్శనేనబోధయతా.

కణ్ణేతి, కర్ణశఘ్నల్యభ్యణ్ణస్యాప్యాకాశతయేతి భావః.

పుణ్డరీకేతి, పుణ్డరీకసౌహదణ్ం చన్ద్రిమసినోపపద్యతే!
 తద్దేవచక్రవాకభయంకరత్వంసూర్యే. భగవన్నయినాత్మకతా
 యాంతు, ఉభయమప్యభయోరప్యపద్యతేతిభావః.

ప్రాణినామితి, ప్రబోధస్య- వసువిజ్ఞానస్య, ఏకహేతుక-
 ముఖ్యకారణీభూతాన్, ఆలోకాన్- ప్రకాశాన్, అన్యత్ర- ఆత్మ
 జ్ఞానసాధనభూతాన్ విక్షణవిశేషాన్, “జాయమానంహిపురుషం
 యంపశ్యేన్మధుసూధనః । సాత్వికస్సతువిజ్ఞేయస్సవై మోక్షాభణ్

ముపగతసుమమావిశేషంనాభీకజ్జంపరితస్సజ్జచరస్తశ్చజ్జచరీకాశి
 పుణ్డికమోహేననయనయోరుపరిపతివ్యస్తీతి తదన్తికేనిహిత చ
 మృకకుసుమమేవేదమితి సన్భూవ్యమానయా, నిశ్వసీతమయనిగమక
 బ్ధనిష్పాదక రేణువిశేషరూపయా సాష్టవేన సమాకృష్ట సభ్యజన
 మనసానసాప్రసాధితేన, నయనాభ్యాం కణాభ్యాం దేశభవ ఊ
 ధ్వదేశోపి మాక్రమ్యతామితినిక్షిప్తాభ్యామివసీమాన్తలిలాభ్యాం,
 నయనామ్బుధిచుమ్మి శైవలరేఖాభ్యాం స్వకింకరీధూత శబ్దరస
 జ్జకాననాదీదేవతాభ్యామపి వినతాభ్యాంధూభ్యాంధూషితేన,
 సరసిజబన్ధనాపిసుధాకరావతారేణ, పావకప్రభవదేశేనాపి పర
 మశీతలేన, బ్రాహ్మణాభ్యుదయస్థానేనాపి మహారాజలక్షణైక సీ
 మా, శుద్ధసత్వలోధ్రతరుశాఖాభ్యామివసీతోధ్వపుణ్డి రేఖా
 భ్యాం, భూషితేనపక్త్రీబిమ్బేన, వందారూడామమానమానంద స
 న్దోహంసన్ధహనం, ముకుందేనకదాచిదధివరమాక్లధారణాన్తస్థ
 రోయం మచభరోత్సిక్తభితిదీప్యయానిత్యమేవతదుత్తమాక్లమ
 చిన్తకః ఇతిభగవత్కటాక్షైశ్చైవహిపురుషాణాంజ్ఞానసిద్ధిః.

సరసిజేతి, సరసిజబన్ధనవాపి- సుధాకరావతారేణ, సుధా
 కరశ్చంద్రః తస్య- అవతారేణ. అవతారదేశేన నారాయణనయ
 నాభ్యాం చంద్రసూర్యయోరుదయః పురాణేషు స్పష్టః. అథవా
 సుధాకరేయస్యసః సముద్రమథనావసరేస్వవశీకృతసుధాకుమ్భః-
 ఇంద్రః- తదవతారేణ! పావకస్య- అగ్నేఃప్రభవదేశః - ఉత్ప
 త్తిస్థానం, బ్రాహ్మణేతి, మహారాజలక్షణం- క్షత్రియలక్షణం, జ
 గదీశ్వరలక్షణంచ! అత్ర! 'ముఖాచిన్ద్రీకృత్పిశ్చ-బ్రాహ్మణాస్య
 ముఖమాసీత్' ఇత్యాదిశ్రుతిప్రమాణమ్.

శుద్ధసత్వేతి, శుద్ధసత్వం. నిత్యవిఘాతీ, తదేవలోధ్రతరు
 రితిధావశ్యాద్రూపణం. తస్యశాఖాభ్యామిత్యత్యేకై- భగవద్ది
 వ్యపక్తశనిగ్రహస్య శుద్ధసత్వపరిణామరూపత్వంకాన్త్రప్రసిద్ధమ్.

౨౦

ఉత్తరవచ్చాప్రబంధః.

ధివసతా మేరుజేవసర్వత్త్వసమా వేశచారుణా హాటకకిరీటేన విభా
 స్వరీకృతలోకం విలోకయామానభగవన్తం వాసుదేవమ్ ॥ ౫౪ ॥
 ప॥ శ్రీమా సహవిహారిణేశుభగుణైరలంకారిణైనిశాచరవిదారిణైనిగ
 మాలినభృచ్చైః । రథావయవధారిణైరసవిదాంమనోహారిణైః న
 తాభిః తకారిణైః నమభదం వధోర్జైరిణైః ॥ ౫౫ ॥ అగ్రేవత్సుకిమ
 విజగతాయస్య లేవత్సుమోధూద్యస్యప్రాణాత్సమజనిజగత్పా గ్రిణ
 త్యామనన్తి । గీర్వాణానాంముఖమపిముఖాదావిరాసీద్యదీయా త్త
 సైత్రుభ్యుమురహరనమోవాకమఃపతకయామరి ॥ ౫౬ ॥ గ॥ ఇ
 తభగవన్తు వారాయణం శరణముపగమ్య, రమ్యైశ్చ సుతీశతైరా
 రాధ్యః, సురాధ్యక్షా, రక్షాభిరుత్పాద్యమానంజగత్క్షోభం కృత్స
 మాచవక్షిరే ॥ ౫౭ ॥ సోపితాపిచ్ఛమేచకొభక్తజనభయ మోచ
 కో వాచమేషాందివిషదామాకణ్యాకాణవకన్యాసహావరోనిశాచ
 రోత్తమాన్దమయితుకావస్సౌధకమేవ సురధ్వజీన్యాత్రివిష్టపయా
 త్రాంనిరాశజక-స్సజక-ల్పయామాన ॥ ౫౮ ॥ ప॥ పద్మాలయా సే
 హవరేఽథపురాత్సురాణాంయాతుంప్రవృత్తవతిశూతుపురం న
 తోడై । లక్ష్మీఃపునన్యకవసితారజనీవరాణాం గేహాదహానుర
 గణస్యగృహాన్యుపేతుమ్ ॥ ౫౯ ॥ రక్షావధాయ భగవాన్రచితత్రి
 లోకీరక్షావధాయవిజయంఘరుతాంరమేశరి । అరుహ్య శత్రుభిర
 సహ్యాజకంసుపణకంసన్నహ్యాసాధుసమరాభిముఖంప్రత్యస్తే ॥ ౬౦ ॥
 గ ॥ తదానీం; మదాపనీతవివేశారజనీచరలూకాః, పరేణబ్రహ్మ

౫౫ 'రసోవైస' ఇతిశ్రుతేః రసవిదో- బ్రహ్మవిదః- తే
 షాంమనోహారిణైః.

౫౬ అగ్రే- సృష్ట్యాదౌ, జగతాంబత్సున్సూర్యః । జగ
 త్పాగ్రిణా- వాయుః । గీర్వాణానాంముఖం- అగ్నిః! ' అగ్నిము
 ఖావై దేవా' ఇతిశ్రుతేః. నమసాంవాకరి - నమఇతివచనం, అవశక
 యామః. పునరిపునస్సకాన్రశోవదామః.

జాపిగహప్రతియోధుమద్ధతబుద్ధయో మా లిప్రభృతయో, జవాన్ని
 జవాహిసీంసవనీసహక ॥ ౬౧ ॥ ౪॥ నాసాచిలాత్ప గ్రివిపులాతుక
 పితస్యమృత్యోశ్చ సాశివోగ్రవిశిఖాభిః తూణగభాకత్ । పల్మీ
 కరన్త గ్రితభిః తుధితా భుజచ్ఛాలచ్ఛాపురాన్నిరగురాశుపలాశన
 ఙ్గాః ॥ ౬౨ ॥ చకాసితంచక్రధరస్యకేతౌ తాత్యకం తదావీక్ష్యత
 దీప్యకయేవ । ప్రత్యర్థికానాంతత్రపలాశనానాం కేతుష్వత్ప్రస్థాగ్ని
 భృభదారి ॥ ౬౩ ॥ ౫॥ అపరశ్చాయమత్పాతస్మదాశరైదకద్భ
 శే ॥ ౬౪ ॥ ౬॥ ప్రద్యేవంసుమనఃకౌక్కులశేషుచసౌహృదమ్ ।
 మూల్యవానస్యహోమాలిసుమాలిధ్యాంసమందథా ॥ ౬౫ ॥ స్ఫుటం
 నటద్భుటఖురప్రహారతుభ్యత్ క్షిప్తౌ సంయతి రాక్షసానామ్ । తే
 షాంవనీషేవత దారజోభిఃక్రమాత్తమోభిశ్చ సమావృతాద్యోః ॥ ౬౬ ॥
 ౫ ॥ తదా దృశతోమరభిదగ్ధకోదగ్ధముద్గచగ్ధభిః పివాశ కునము
 థైరన్తకదన్తకల్పైరభిలభువనహింసోపకరితైస్సమేధితవిబుధ దా
 ధా, యాతుధాననాథా, నిజరపరివజ్జన్యనిజకయజన్య యశః
 ప్రకటనాయ, విశ్రుతోజ్జితదౌజన్యాః నిజకన్యాభివగజకన్తి
 స్మ ॥ ౬౭ ॥ తదానీస్తు ॥ ౬॥ మహాశరేషుముక్తేమమధుకైటభవై
 రిణా । అదితాస్సైరథాఽఘావకహనముక్తామహాశరాః ॥ ౬౮ ॥
 ఉన్మూలితంఃజబలయుధికోషశాలీ మానీలిలాక్యవనమాలిని సావ

౬౫ సుమనసాం- దేవానాంపుష్పాశ్రాంత, పలాశేషు- ప
 త్రేమరాక్షసేషుచ, మూల్యమస్యాస్తీతి మూల్యవాక్, మూలాఅస్యా
 స్తీతిమానీ, తథేవశోభనామూలాస్యాస్తీతి సుమాలీ, స్రగ్విణా మే
 తేషాంపుష్పేమద్యేషః- పత్రేమ ప్రతిశ్చద్భుతేకిభావః.

౬౭ నిజకరాశ్రాంతవిదః- సమూహస్య, జన్యే- యు

డై, నిజకయశినితరాముతకవప్రాప్తి, తజ్జన్యం యద్యశఃకతస్య
 ప్రకటనాయ ప్రకాశనాయ, విశ్రుతం- ప్రసిద్ధమ్. ఊజితం, మ
 హల్, దౌజన్యం దౌష్ట్యం యేషాం- తాదృశాః.

౨౨

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః

లేపః | చాణాన్మమోచపురతన్మదనుక్షణేనప్రాణాన్మమోచ హ
 రిచక్రనికృతమాళిః || ౬౯ || గ | తదనుసదనుగ్రాహకో విగ్రహ
 వ్యగ్రమహాగ్రక్రవ్యాదవగళ నిగ్రహేణ పరితోషభరితోఽయమ
 ధికమధిజన్యం పా చ్చ జన్యమా ద ధౌ ప ద్మ నా భః || ౭౦ ||
 ప || యుద్ధక్షుభాశరా న్తఃపురజనకరుణాక్రన్తనద్విస్త్రిరుక్తా బహ్మీ
 మై స్సోస్వళిఘాతైరబధిరతఘజగగ్రామణీకణకరన్ధా ౫ | శ్లాఘా
 ఘామాశ్చవాబేర్దుదమిహదధతఃపేత్యజా మాతృశార్యం కాష్ఠా
 స్వప్నాసుచేరుఃకలితసురపఖోల్లఙ్ఘనాశ్శుభ్ధనాదాః || ౭౧ || గ ||
 అథవిభుభవఃక్షౌద్వేగదయాగదయాదయాగన్ధవన్ధ్యేనజ్వాలామా
 లాభిరపహసితోదయదక్షేణచక్రేణశౌక్లముక్తేనశరేణపరిహీయ
 మానాన్యాసుధానానభిరక్షితు మశక్తువన్మౌభయేనప్రథమంసాశ
 జ్జమాలాక్య, పలాయనమాకలయ్య, పునరమషాత్పృథ్యా వృ
 త్య, శక్త్యామహాత్యాదృఢతరంతాడయన్మౌసుమాలిమాల్యవన్మౌవి
 శామ్య, సమ్యగున్మిషితరోషోవైనతేయః ప్రకటితసురపక్షపాతాన్
 స్వపక్షపాతానద్భుతానుద్భావయామాస || ౭౨ || ప || తూర్లం
 సంఘాతామానత్రిదివతరుశిరఃపుష్పనిష్పాతనిర్వృద్ధప్రచ్ఛన్నయు
 ద్ధక్షతపలభుగస్యగ్వగళదుగళన్ధసగాః | ఉగ్రాశ్చేరుగళరుత్మద్గ
 రుదురుమరుతోవేగనిభిణ్మవేధ స్సౌధప్రాకార కూటస్ఫుటన చ
 టచటాత్కారవాచాటితాశాః || ౭౩ || కించ || వేగాఘాతోద్వేగని
 తూత్తరభజనిధిస్ఫాలకల్లోలమాలావిక్షేపక్షాభ్యమానప్రథనభవరజ
 శ్చన్నమాతాన్మబిమ్బః | స్వస్థానోత్థాపితోద్వేగవృతిపతనదశా
 యోజితాశాగజోద్యతుమ్భాకుమ్భప్రణాదేముఖరితవియతః ప
 క్షిరాట్పక్షవాతాః || ౭౪ || గ || తైరైతైర్గారుత్మలైః పక్షవా
 తూలైర్మాత్యవాన్మూరతరముత్క్షిప్య నిపాతినో విశకలిత కరణస
 మూహూముమోహా || ౭౫ || ప || తత్పక్షవాతైస్తరళీకృతాద్రిశ్య
 కైస్సుచాలిశిథిలీబఘావ | కిమద్భుతంకాలవశాద్విశేణంపలాశ

బృన్దంచపలాయతేతి || ౭౬ || ౫ || తతస్తాసుకేతు ప్రతాప్రాణత్రా
ణమేవకతుకామాపరిత్యజ్యలఙ్కారాజ్యం, పాతాళమహారమను
ప్రవిష్టేతత్తే || ౭౭ || చిరమాసామాసతుః || ౭౮ || తరశాశనధారే
యికదాచపరసాతలాత్ | సుమాలీబహిరుత్తస్థావస్తుమాలీవసాగ
రాత్ || ౭౯ || ౫ || ధరణీతతతతత్తాదుహిత్రాకన్యాసహస్త్రిమ
చిరమశరత్సుమాలీ || ౮౦ || ప || తత్రాస్తరేరాత్రిచంద్రనేశం ది
ష్ట్యాచరన్తం దివిపుష్పకేణ | విద్యుత్ప్రభాభిర్వృతమక్లశాఖిర్
దశకతిగ్మాంశుమిషద్విశీయమ్ || ౮౧ || తతస్సుమాలీధన్వదంరవిప్ర
భం విలాక్యతంవిస్మయమానమానసః | ప్రవిశ్యహూయో బలిసద్మ
కకసీంబభాణ ప్రప్రకిలబన్ధుతావృతః || ౮౨ || ౫ || వత్సే ! మాన్త
తవవివాహకాలోఽచివతేతే. తదద్యే వరసాతలా దుద్ధవ్య
తపోధనాగ్రగణ్యస్య విశ్రుతానుభావస్య విశ్రవసోమునేః ప్లత్నభవ
తుభవతి || ౮౩ || తథాసంధనాధినాథప్రభ్యాః ప్రభ్యాతవిక్రమా
స్తవతనయా స్సేత్స్యన్తిః యైర్వయంసర్వే సూర్వమివ నిర్విషా
దంనివత్స్యమితి || ౮౪ || పితురాజ్ఞాంజేమాముపాదాయ, ము
దాపరమయా కేకసీవిశ్రవసోమునే రాశ్రమమగమత్పతన్తమూర్తికా
శ్చపశ్చిమముదన్వన్తిమ్ || ౮౫ || ప || తతోవిశ్రవసంచీపం సపా
చివమివాపరమ్ | అగ్నిహోత్రముపాసీన మాసీదత్రేకసీము
నిమ్ || ౮౬ || అథచరణనాగ్రేమన్దమువీణలిఖన్తిమవనతవద
నాజ్ఞామగ్రతస్త్రిమనామ్ | విచిత్రతటిదభిభ్యాంవిస్మితోవీశ్యచా

౭౬ కాలవశాద్విశీణం- పలాశబృన్దం, దైవ హరి రాత్
ససైన్యం- జీణపలాశజాలంచ, పలాయతి- అధావతే! 'అయగ
తా' ఇతి ధాతోలకజ్. పరేత్పుపసగజ్ రేఫస్యలక్షణం.

౮౬ అగ్రతస్త్రిమనాం, స్వాశయం ప్రకాశయన్తిమ్,
స్తాధాతోరాశయప్రకాశనార్థే ప్రకాశనస్థియాఖ్యయోజ్యేత్యా
త్మనేపదినోలటశ్చానన్.

౧౪

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః

లాం విసయభరవిసమాంవిశ్రవావాచమూచే || ౮౬ || ౫ || బాలే
 కింనామాసి? కస్యచాపత్యం? కస్యవా హేతోరిహాగ తాసి? ఇతి || ౮౭ ||
 కేకసీ ప్రత్యబ్రవీత్సానంద మేవ మన్నాత్తుమన్నాత్తు రేవచ సా మహా
 షిః || ౮౮ || ప || ఆమన నిమమనామ కేకసీమాత్మజాః సామన
 ఘాసుమాలినః | ఆగ తేహిహాఫలంస్వతోభవా నాశయస్థమవగస్తుమ
 హాకతి || ౮౯ || ౫ || ఇతితదుక్తింశ్రుత్వా తత్త్వానలోకనాయితూ
 మనుధ్యాయపులస్త్యైత్మజః, పురస్తాదుపస్థితాంపునస్తామేవ మనా
 దీత్ || ౯౦ || ప || బాలే వారుణకాలేత్వమాగ తామాంయతస్సుత
 ప్రాప్తే | తనయాస్మతోభవత్త్వాం క్రూరాక్షా రాక్షసా జనివ్య
 నే || ౯౧ || ౫ || ఏతద్వచనాకం నతఃభిన్నతరముఖే మోక్షీధూ
 తమనోరథామేనాం సదయహృదయస్సమునిరాలత్యు, వైలత్యునిరు
 ద్ధవాచ షీవమువాచ || ౯౨ || ప || మానామతేమనసిమానిని సాధ్య
 సంధూద్వావేవనిజితనయాతనయాతవస్తామ్ | పుత్రోపరస్మ
 యిపులస్మ్యకులామకూలస్సర్వాభివన్ద్యవరితస్సముదేష్యతే || ౯౩ ||
 ౫ || తతఃకతిపయానివాసరాణి కేకసీ తనయోచయమేవప్రతీక్షమా
 దా తత్రేవాశ్రమేసావవతస్థే || ౯౪ || అథ ప || ప || దశానన
 దారుణతైకతాన విహించనం వింశతిబాహు ముచ్చైః | సుమాలి
 పుత్రీసుమచేకుఞ్శరమమానిశేవస్థిరమన్తకారమ్ || ౯౫ || కాదచ్చి
 భాశనిమద్భుతంసాక్రూరష్చుకాసూయతకుమ్భకణామ్ | దుష్టా
 తతశ్శూపకనఖామసూతదుర్వాసనేవాపథసంప్రవృత్తిమ్ || ౯౬ ||
 ౫ || తదనుదివౌకసాంతేజోభిక్ష్వాకంయహాల్కా-స్సురపథాత్ప
 పేతుః || ౯౭ || ప్రాణినాశోణితానిపాస్యతే దశాన్యానుక్షేప్ర
 మోపహరిప్రతిపాచనాథక మివవారిధిరారుధిర ధారా మవవక
 || ౯౮ || గజసాంతమసాంచనివాసధూతస్య దశగ్రీవస్యక్రాసాదమవ
 తినగ్నివ రజసాధూసరాః ప్రభంజనావపుః || ౯౯ || తపశ్శ్ర
 మోక్షీధూవా || ౧౦౦ || ప || ఉద్ధతేపునరపత్యక త్రయే సాని

౪

ఉత్తరచమ్పూద్రుపసంగ

౨౫

భీషణమసూతసాత్వికమ్ | వాహికకేతుకలుమెరురేగతే వాహినీవ
విమలంశరత్పయః || ౧౦౧ || ౫ || తతఃకదాచనతాతచరణస్యవిశ్ర
వసస్సేవనాయ పుష్పకేణోపయాన్త మమేయవిభవ మవరమివనూ
ర్యం కుబేరమవేక్ష్య, తస్మై శ్రుభృశమసూయన్త్యాఃకేకస్యావవసేనస
ముత్పాదితధనదాధిక్యోతకాణ్డోదశకణ్డోధ్రాత్పథ్యాంసహితా గో
కణ్డంనామసిద్ధాశ్రమంప్రవిశ్య, వేధసముద్దిశ్య నిషాహసితనిభితే
ద్వియవృత్తితాపవస్యశుష్కవపురతిదుష్కరంతపస్తేపే || ౧౦౨ ||
ప | సహస్రేసహస్రేచనంవత్సరాణాం సనిలూకాయ నిలూకాయ
ధీరశ్శిరాంసి | నవాజ్ఞోద్భవాథకందశాస్యః కృశానావకమ్మస్య
భావోజుహోహగ్రవిష్టైః || ౧౦౩ || యేనాస్యేనప్రథమముదితస్సాన్వి
నవానాయమన్తస్మద్భిన్నాన్వైస్సపునరభణ తస్య హేమామూఢా
మన్తమ్ | మన్తాన్మిక్త్యాదశమహాజనంపుష్కలంసేతమత్థా శీర్షం
నూనందశమమునాశేషితంరావణేన || ౧౦౪ || ౫ || తతశ్చతదా
శ్చర్యతపశ్చర్యాభిన్నప్రసన్నశ్చతుశ్చదన స్సదనాత్సరస్వత్యాసా
థకం దేవగన్ధర్వసిద్ధమహాపికాభిశ్శుద్ధం దశలపనస్య తపోవసయవా
సదత్ || ౧౦౫ || ప | శిరోమయ్యానాంహవిషాంసవానాం శేషం
దశాస్యేత్వవదాతుకామే | దేవోవిధిస్సృష్టకృదావిరాసీ త్రప్యా
వదానోద్యమమాత్రతుష్టః || ౧౦౬ || ౫ || ఆచస్త్వజైన మఖిలస్ర
మ్యై సహాసమతిరాహాసకందశాస్య ముప్యేకాస్యంబతురాస్య స్స
భుషాస్యః || ౧౦౭ || వత్స! తవసమస్తమస్తకహనిష్కభుష్కరాధ్వ
రానుష్ఠానమహాసాహసికస్యతపసాహంప్రరాదితోస్త్రి; వాణ్చైతం

౧౦౮ స్వస్య - అవదానం-హవనాథకంగ్రహణం, దశమస్య
ఘోషాస్యహవనాథకంహస్తేగృహీతస్యహేమామూఢామన్తోబా
రణస్యశీషాన్తరాధావాదితి భావః-

౧౦౯ సమస్తాన్యఖిలాని మస్తకానిహనీంశ్చ యస్మిన్తాదృశస్య
భుష్కరస్య, ఆధ్వరస్య- యాగస్య, అనుష్ఠానేన- మహా సాహసిక

౩౬

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

వరంవృణేష్వేతి ||౧౦౮|| ఏవం బ్రవతి భగవతిపితామహే : ప్ర
ముదితచి హ్నేపశ్చైవ క్త్రిప్రణిపాతపూర్వకమలక్ష్మితయోమాన
వవానరాదీనగణయై, దావవదేవయక్షరాక్షససిద్ధగర్భస్థుప
కాద్యవద్యతామభయాయమాన ||౧౦౯|| కమలజన్మానకలమపి
తదధికతంతస్మైప్రదాయ, ముదాపరమయాస్వయమప్రాధికతా
మపిపావకసాత్యతమస్మకపునఃప్రరోహశక్తిం పౌలస్త్యాయప్రా
యశ్చత్ ||౧౧౦|| యుక్తంచైతత్ ||ప|| జనైస్సమస్తైస్సమమై
కకణ్ఠ్యంసోయంసోధేతిధియేవధాతా | యథాపురం యాతువ
రాయమోదాదనేకకణ్ఠ్యమదాదుదారః ||౧౧౧|| బహిఃపి ము
దాహుతానాంపితామహాక్త్యాపునఃప్రరూఢానామ్ | పౌలస్త్య
మస్తకావాం నవతాసజ్జ్యతదాత్వజననాభ్యామ్ ||౧౧౨|| అను
భూతశిరస్థిదావిషాడశ్చిరసాంధేత్రపద్మజోనవానామ్ | ప్రసనా
దదశానసేప్రకామంశ్రమవిత్సేవహిసాధకఃప్రయాగి ||౧౧౩||
గ || అథకింస్సనవిధముపస్మత్యప్రీత్యా, కింతవాభిన్వమితిస్పృహంస
వృరిపువృవతి, సన్తుష్టమవాశ్చిష్టాగ్రణేస్తపశ్చ్యోనత దేహతా
నవవిభూషణోవిభిషణోజ్జ్ఞాజ్జ్ఞలిరిష్ఠంభగవత్తమరనిస్తజం వ్యజ్జిజ్జి
పత్ || ౧౧౪ ||ప|| ధూయాదజయ్యావదరీన్విజేమంధమేమతి

స్య, అవశిష్టవ్యాపిశేషస్య, అపదాతుమష్టశ్చోత హుతప్రాప్త
తయానమస్తేత్యుపపద్యతే.

౧౧౧ ఏకఃకణ్ఠేయస్యతస్యభావః.వికకణ్ఠ్యం-సామ్యమిత్యర్థః.

౧౧౨ సంఖ్యా - గణనా, తదాత్వజననం - తత్కాలాత్ప

జ్ఞి- తాభ్యాం- నవతా-నవసంఖ్యాకత్యం. నూతనత్వం.

౧౧౩ శిరసః- భివా - ధేవనం, తజ్జ్యోవిషాదః. అనుభూ

తః యేన- పూర్వంపంచశిరసశ్చతుముఖస్యబ్రహ్మణఃశివీకమ

న్యత్రస్వసామ్యమసహమానేన పంచశిరస్తా హ రేణభిన్నమితిపా

రాణికి కథాప్రానుసరేయా.

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

౨౪

మేకవిరుదాగకేఽపి | ఆధాతు మేభావుకదం త్వదస్త్రం చేనోనచే
 తోన్యద పేతు లేమి || ౧౦౫ || ౫|| ఇతికృతభాషణం విభీషణం ధర్మా
 భిర తంతామరసజన్మాసమ్మాన్య, తద్భేవ తవమనోరథోఽస్త్వితి
 వ్యాహృత్య, తదప్రాధికేతాండేవ తాద్యవధ్యతామపితస్త్రై దదాతి
 స్త్వ || ౧౦౬ || ప|| అధీకదశాస్యావరజోద్విషీయోదాతాచ సాత్వా
 జ్జగ తాంవిభాతా | నేయోవరోధమకపరాయణత్వం దైవదిహసనీద
 సురూపయోగః || ౧౦౭ || ౫|| ఇతిశ్లఘాముఖరముఖాలేఖాదయ
 స్తతోనిష్క్రమ్య, కుమ్భకణ్ఠాయవరంప్రచాతుంతదభ్యుక్తమభ్యే
 తుమారబ్ధవతిభగవతిహిరణ్యగభేః, ప్రాదుర్భూతభీతయః ప్రణే
 పత్యభువనభరణభస్మీకరగతుమాణు తస్మైవరోనచేయఇతి సర్వే
 సుసర్వేదమథేయమానుః || ౧౦౮ || సవవాచాండేవీంసమాహూ
 ణు, గీర్వాణమనోరథానుగణమేవశరంయూచయ తుం కుమ్భకణ్ఠ
 ముఖేనివేశ్య, వత్సతమీప్సితంతవేతితమన్వయుజ్జు || ౧౦౯|| ప||
 స్వాపాయమగణయిత్వాస్వాపాయసదాస్పృహయ మాణాయ |
 నిగ్రాభిధానమస్త్రైనిగళంప్రాదాదనాయసంవేధాః || ౧౧౦ || నకే
 వలంపజ్జి-ముఖానుజన్మానిద్రాముపాద త్తహిరణ్యగభాకల్తదా
 గతిత్రాసవిధూతనీద్రోజనస్సుఖస్వాపమవాపసర్వః || ౧౧౧ || ౫||
 వివేకకుమ్భకణ్ఠవరోఽథస్వయచ్ఛూజకమ్భరాతిప్రభృతిభి ర
 నుసేవితస్సన్వనివేశనమావివేశస్వాప్రచాథకనాభ్యుత్థితోవిప్రతీ సార
 శ్చకుమ్భకణ్ఠహృదయం పౌలస్త్యైకృతకృత్యోభాశ్చభ్యాంసహ
 శ్లేషాత్మకవనమ్ || ౧౧౨|| సుమాలీచమారీచమహూదర ప్రహ
 స్తాదిభిస్తమిశ్రాచిత్రేస్సహదౌహితవరలాభనీశమనశమితభీతిఃసా

౧౧౦ స్వస్య- అసాయఃస్వాపాయః తత్ - ఆగణయత్వా -
 అసాలోచ్య, సహస్వాపాయస్పృహయమాణాయ, “స్పృహే
 రీప్సితో”ఇతి సంప్రదానత్వాచ్చతుర్థీః. ఆయసఇదం ఆయసం
 తన్నభవతీతి. అనాయసం నిగళం-

౨౮

ఉత్తరచమూపబ్రహ్మః.

తాతాదుద్గమ్య, ప్రహషితకిపరివ్యజమానః ప్రాజ్ఞాజ్ఞలింపజీమ-కన్ద
 రమామన్త్ర్యః జరామన్తరంవచనమిదమవోచత్ ॥ ౧౨౩ ॥ వత్స !
 భవతాతపోబలాజితోజితమహిమ్నూభయం సర్వే సనాథా ని
 ర్భాధాశ్చహూమావహూమ ॥ ౧౨౪ ॥ ప ॥ రక్షాంసీమాధవభయేన
 పలాయితానియత్నాధిపేనమవేక్ష్యతదాగృహీతామ్ । లఙ్కా-
 గృహంనగరీంరజనీవరాణాంశఙ్కాం విహాయ పునరగ్రజ హృదక
 మూలామ్ ॥ ౧౨౫ ॥ ౫ ॥ మాతామహానిదేశజాతాభినివేషేనదశాన
 నేనదూతముఖేనైవలఙ్కాపురతొనిగమితోనరవాహనఃప్రీతి సం
 మిశ్ర విశ్రవశ్శాసనతస్సతతమధికతవిద్యాధరవిలాసం కైలాస శ్రేణ
 మావాసయమాస ॥ ౧౨౬ ॥ సచనిశాదరపతి స్సహసహౌదరైర్మ
 హౌదరాదిభిరునేవీతంసుమాలినంపురస్కృత్య, లఙ్కా-ముపగ
 మ్య౯శేషేనక క్తంచైరభిషిక్తః ప్రచకాశే ॥ ౧౨౭ ॥ ప ॥ వీర్య
 క్రౌర్యనిధయేవిద్యుజ్జిహ్వయిసోదరీమ్ । మృగయాథా మగాద్వీరకి
 కాననంసదశాననః ॥ ౧౨౮ ॥ తత్ర౯నైక్కులగౌరవాద్దితిసుతో
 ధవ్యాంస్వకస్యాంసుయోమనోదర్యభిధామదాన్మణిమివవ్యాశాఢి
 మన్దోవిధిః । తామూదాయతమోమయోమయసుతాంతామ్రాధరా
 మాదరాల్లఙ్కామేత్యతయాసమందయితయాశేషేచిరంరావణః -
 ౧౨౯ ॥ ౫ ॥ తదాతదాజ్ఞయాచైరోచనిదాహిత్రీంవజ్రజ్వలాంశ్రేణ
 వసంజ్ఞగన్ధర్వరాజనన్దినీంసదృశీకృతరమాంసరమాంచ కుమ్భకణ
 నిగ్గహవాపుపయేమాతే ; శేమాతేచసుఖమ్ ॥ ౧౩౦ ॥ ప ॥ కాలేగ
 లేకపయేకమలాసనస్యవంశంమలీమసయితుంవిమలందశాస్యాత్ ।
 మనోదరీసుతమవిన్దతమేఘనాదం దోషాద్విపర్యయమివ ధ్రువమ
 తవృత్తిః ॥ ౧౩౧ ॥ అసేవిరంజితరైర్దేశకస్థరోఽసావాలాక్య
 నన్దనమనన్తరమాననన్దః సజ్జన్దనన్దునిజనన్దనమన్తవేత్తైస్త్వైరేవసే

౧౩౧ అక్షవృత్తిః ఇన్ద్రియవ్యాపారః, దోషాల్-చిత్తాదిదో

షాద్విపర్యయమివఃపీతశ్శుభ్రిత్యాదివిపరీతజ్ఞానమివేత్తుపమాన

విశకువేక్ష్యదధావిషాదమ్ | ౧౩౨ || నిద్రాగ్నికృత్సాన్త్రీశీచరవరో
 త్పాదితాపాయచింతా సంతప్తేస్మిక్ జగతినిఖలే స్థానమప్రాప్తువ
 స్త్యః | లఙ్కాద్వీపేనిజసహౌభువారక్షితరికుచ్చకణానిశ్శబ్దం
 నరిపదమితిధియానిత్యమస్మిన్నవాత్సుః | ౧౩౩ || తదాహి- లా
 కాననానిచతథామునికాననాని శాఖావిలాపమనయై రనయ ద్దశా
 న్యః | శస్త్రాగ్రభుశంసనకథాంవసుధాపదీనాం ఋద్వితు వన్దిమచ
 హస్తవిరాచకార || ౧౩౪ || గ | ఇత్థంవృద్ధశ్రవణప్రభృతీ నీర్వాణా
 నపితృజీకృత్య స్వచ్ఛంతంతతతస్సౌచ్యం న క్తౌచరతతభి స్సహ
 మానవయతు దానవతపోధనకదళీవన గన్ధసీన్ధవరెదశకరే శ్రుత్యంతా
 త్రిగమోధనుగుణైః, దానప్రసక్త స్సక్తా మేమ, సహౌమతా
 చస్త్రీమాశ్చ, సాత్వికాభ్యుదయ స్ఫురతేమ, సఖలత్వంశీలీ ముఖే
 మ, సోమగ్రహా రాహా, స్ఫురాగ్రహారాక్షసాంత్రపురేమ,
 పశుబద్ధోగోష్ఠేమ, ప్రస్తరధారణముత్తమజ్ఞేమ, సమిశ్నక్త్రీమా
 ణంకోణపేమ, బహిరారాహరణంహరిజేమ, అరణ్యాకలనంవ్యా
 భుమి, ఇష్టకోపధానం నాయికాప్రణయకలహేమ, అహీనప్ర
 క్రియారసాతలే, స్వాహారావధారణం నీర్వృత్తపాశేమ, పాగ్ధ

౧౩౨ నస్తనం. పుత్రం, అస్తజేతైః - ఉచ్చిన్నమర్యాదైః -
 త్రేతేననిశితైః ఆసేవితమత్యావృత్తిః - నిజనస్తనం - వనం,

౧౩౪ శాఖానాం - వేదశాఖానాం విటపానాంచ, విలోపం -
 నాశం, శస్త్రాగ్రాణి - ఆయుధాని, యజ్ఞైస్తవవిశేషాః తేషా మో
 భుః - సమూహస్తస్య - శంసనస్య - స్తుతేఃకథాం ప్రస్తావం -

౧౩౫ హూమవిశిష్టత్వం - ఉమయాసహితత్వంచ, సఖలత్వం.
 ఫలంబాదాగ్రలాభయోః, ప్రస్తరధారణం - సోమాభిషేకదాధానం
 పాషాణగ్రహణం. ఆన్యత్ర, అధమదోత ఋణనిహారదార్థం
 ఉత్తమజ్ఞేనకార్యమాణంచ, హీనానభవన్తిర్యహీనా - శ్రేష్ఠా -
 ప్రక్రియా. రీతిః - అహీనామినస్సర్పరాజః - తస్యప్రక్రియా - పాల
 నపరిపాటి, స్వాహాత్పారవః. తస్యధారణం హూమకాలే ఉచ్చా

౩౦

ఉత్తరచమ్పూపబస్తోః

రీకవీతానం కానరేషు, పుణ్యజనపూజనం లఙ్కాయాం, గురుచర
 తాభిగనం కలభేషు, జపాభ్యుదయః కాననేషు, జనాదకనపరిచ
 రణమహాసూచేషు, సుమనస్సజ్జతిస్సద్ధరీచికురేషు, సారస్వతపరి
 చయస్తరక్షణీషు, యోగాచారోపలాననం వేదబాహ్యేషు, మహా
 తపస్సుర్భగం మధ్యాహ్నేషు, నతుప్రజాస్వానీత్ || ౧౩౫ || దుస్సహం
 చైవం విధం త్వాదుచ్ఛేష్టితం సాభాత్రప్రదర్శనాయై శ్రవణేనయా
 తముఖేన వాచితం నైతాదృశం కృత్యం కులానుగుణమస్మాకం; తస్మా
 న్మాకాపీఠరితస్థైశ్చ మాకణ్యకపరికుపితః పితృభుజాం రాజాహరస
 ట్యహరిత్యాలకత్వాభ్యాం దృష్టౌ యమభిలానప్యస్మాన్ప్రత్రాసయ
 త్; తతో దిగ్బలానభిలానప్యముచ్యమనుష్యధమకణవీకస్యైవ కృతేద
 మయిష్యామితప్రతిష్ఠాయ, పూర్వజన్మానమేనం పౌలస్త్యమనం గ
 మయిషునుత్త్వ రాస్థిః పజ్జితమస్తకశ్రీతస్థేన హమహోదరప్రహ
 స్తాభిస్తమిప్రాచరైః || ౧౩౬ || పగత్వా కైలాసశైలం సబహునిశితై
 రాణిభద్రాదియక్షాహత్వా విత్రేకదత్తాం ప్రతిహతిమనఘాం మూ
 ర్ధిచుత్వా భృమిత్వా । సంజ్ఞాం లభ్యాం ధజిత్వారణభువిధనదం పుష్ప
 కంఠివృక్తికమౌహృత్వా కృత్వా చగర్జ్వా మతనుతవిబుధానాతురా
 యానురాజః || ౧౩౭ || గః అథ పుష్పకమధిరూఢో బలావలేప మూఢో
 దశకణ్ఠ శ్శరవణమతీత్య గచ్ఛన్నిచ్చానుగుణ గతే ర్విమానగాజస్య

రణం, స్వస్య ఆహారస్య. అభ్యవహారస్య అవధారణం నిశ్చయః -
 నివృత్తిః నిష్పన్నః పాతః యేషాం తేషు వస్తుస్విత్యుత్థాః - గురు
 చరణాభిగమనం గురుపాదాభివాదనం - అన్యత్ర గురుభిశ్చరణైః, అ
 భిగమనం - అభీతస్సంచారః, జనాదకనస్య శ్రీహరేః, పరిచరణం -
 పూజా, అన్యత్ర. జనాదకనస్య - నక్రస్య పరితశ్చరణం సజ్జారః -
 సరస్వత్యా ఆయం సరస్వతస్సముద్రస్య అయమిహివ సారస్వతః ప
 రిచయః - యోగశ్చ త్రవృత్తినిరోధాత్మకః - తస్య ఆచారః - అను
 ష్ఠానం - యోగాచార్యశ్చ తిమతవిశేషో వేదబాహ్యనామ్

తాతప్రతిఘాతం నిర్వర్త్య కిమిదమిత్యచింతయత్ ॥ ౧౩౮ ॥ తత్రానరైః ॥ పా
 వందీప్రమిన్దీ వరబన్ధుః తేస్సన్దీ వ్యతౌ ధామ్నియశోభినన్దీ । మన్దీ
 కృతారింజగదారివల్ల్యాః కన్దీభవన్తనిరుతోధనన్దీ ॥ ౧౩౯ ॥ ౫ ॥ తం
 వపఞ్చ శతహరచరణసరసిజశబ్దముఖం వలీముఖముఖం నిశామ్యనిశా
 చరపతిః పరిజిహ్వాన ॥ ౧౪౦ ॥ సోఽపి పాపీయాంసమేనం తుషాక
 సాయితాభ్యాం దృగ్భ్యామాపీయమన్మథైరేవ శాఖామృగైస్తవపరి
 భవోభవత్వితి శాపం ప్రాపన్య నిషాన్తః ॥ ౧౪౧ ॥ ౫ ॥ అతప్ర
 మథపతినన్దిధానాదవలిపంస్య శైలస్యాస్యదౌజఃస్యకృతోఽయం
 విమానగతప్రతిబంధితనిధ్యాయబద్ధాగ్రహస్తమేవ మహాదేవకీదా
 గిరిముత్పాటయతుమనావింశతింభుజానసి తస్యాధస్తా దవస్థాస్య
 పాలస్యోల్కహృదయైస్సాకమేవ తమచలమపి నిరనుకమ్పక
 మ్పయామాస ॥ ౧౪౨ ॥ తదాపునః ॥ ప ॥ సమ్భ్రాంత్యైతనిం
 హద్విచ్ఛేదనానానాన్దిదన్తిచ్ఛటాశుద్ధాద్ధా విజ్ఞేత్రదుమగతప్రో
 డ్ధీయమానాన్దిజమ్ । చిన్మచ్ఛహేళవాహనచ్యుతిగుహంభితిప్ర
 కమోచ్చస్వస్త్వాహేళులమన్దిలరిపతుపతిర్భూధన్తమాలో
 కయత్ ॥ ౧౪౩ ॥ వ్యాలోలత్త్ర్యక్షమాదావిభుతదురుజటాఞ్జా
 టనిఘాతజగచ్ఛోతచ్ఛన్ద్రామ్మతేఘద్విగుణసురఘనీ బిస్తుసన్దో
 హాసితాః । దృప్యతేలస్త్రిచాచాధృతగిరిచలన త్రస్తగౌరీత్ర
 మాచ్ఛేదాదానగజాన్యశ్రుతిచలన దశా సమ్భవా ద్విచ్ఛవా
 తాః ॥ ౧౪౪ ॥ పర్వతేదశముఖం కమ్పితేపర్యతారింపి కమ్పదూన
 శే । పార్వతీతుభయవిహ్వలాస్వయం ప్రాపకమ్పమితికోత్ర నిస్త
 యి ॥ ౧౪౫ ॥ సదనచటువచశ్చతైకలభ్యం సరభస మదీఘవశ్చ

౧౩౯. సంగీవ్యతస్సన్దోమైగక్రీడతః - యశోభిరభినన్దీ, మన్దీ
 కృతాః. అప్రీకృతాః, నిస్తాకర్తృభావః అయశోయేనతాదృశం -
 జగతామార్తికపీడా - సైవపల్లిలతాత్రస్యాః కన్దీభవన్తం - చమ్పూ
 లీలవన్తః, ఉత్తర తిసానమిత్యర్థః.

౩౨

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

కాశీ-శూభః । అశీథిలపరిరమ్భసమ్భవందా గనుభవతిస్మ సుఖం
 తదప్రయత్నాత్ ॥ ౧౮౬ ॥ నిశిచరవరచాహనిమిత స్థానకమ్మ
 ప్రచలితనిజగత్రభివృద్ధిసామీకమ్ముః । అచల దుహితృగాధా
 న్లేషసమ్మదాణా లేరజనినిబిడభూతిభాతముక్తారజోభిః ॥ ౧౮౭ ॥
 గ ॥ అనన్తరదుష్టశూభః కన్తలితమన్తహాసస్సలీలం చలతశ్చైలసోఽ
 పరిచరణాన్లువంస్యధత్త ॥ ౧౮౮ ॥ ప॥ సన్తప్తచాహుస్సతుచన్త
 శూశేరజ్జ్వలన్తేనమహీధరేణ । చక్రన్ద షక్రన్దన శక్త్యు రుచై
 గ్రాహాహవలిధాన్తి గ్రిహివద్భిషేన్ద్రైః ॥ ౧౮౯ ॥ తదానీతు॥ నిస్సీ
 మామృతసాగరోదరతటినిద్రాణవా రాయణక్షిప్రాద్యోధనకారశ్చైం
 హివధూగీతోత్సవోత్సాహజైః । విశ్వప్రవృత్తముఖోపదిష్ట నిగమా
 నాకణానన్యాకులప్రాధర్షిప్రవరైః వ్యధాయకకుభాంచక్రంతదా
 క్రిన్దితైః ॥ ౧౯౦ ॥ కింఽ । ప్రాగేకస్మిన్ సదశవదవశి పర్వతగ్రస్త
 హస్తం క్రన్దంక్రన్దం విరమితగ శ్చక్రన్ద తిస్మాపరేణ । హాహన్తై
 వంవిరతిరహితేహయనానాంసహస్రంతస్యాక్రన్దైవిసరతినుశ్చేస్త
 త్రశేతత్రశేన్ద్రైః ॥ ౧౯౧ ॥ గ ॥ తదను గీతశప్రసాదేనైవగిరిదం
 శయాతనామక్తిర్భవేదితి సచివవచనంసమ్మానయతా దశకశ్టానసో
 త్కణ్ఠం విచిత్రేస్తోత్తేః ప్రసాదితకృత్తివాసా స్సవిషయమ
 ఖిల్లప్రదాయతస్మై దీఘకమాయుకిప్రదాయ, సమన్తహాసం చ
 స్త్రోహాసనామాసమపహృతరిపుజనమానప్రాణం కృపాణమభిప్రీత్య
 పాదయత్ ॥ ౧౯౨ ॥ స్వాక్రన్దనేనజగన్తిరావయితు రేతస్యరావ
 ణభరినామవిదధేప్రమథేః ॥ ౧౯౩ ॥ ప ॥ లబ్ధావతంత్రహ
 రాత్ప్రసన్నాల్లశ్చైశ్వరస్సమ్మదితాన్తరాత్మా । విమానమా
 రుహ్యసమాననీయంక్రమాత్తమా హిసమాజగామ ॥ ౧౯౪ ॥ సమ
 యాసమహిమవన్తంహిమవన్తందశముఖ స్తప్రస్యన్తీమ్ । కామవికా
 పావిష్టకామభిక్త్యామృతాకయద్ధన్యామ్ ॥ ౧౯౫ ॥ గ ॥ తదనుకులం
 తపశ్శరణభలంచపృష్టవలేదుష్టాయదశవక్త్రాయతపస్విని నిర్వికా
 రహృదయానివేదయానూననిబోధనమ్ ॥ ౧౯౬ ॥ మత్తులితాకలకు

శర్వజో నామమహాషిర్వేదాభ్యాసనధన్యాన్మాం నిజముఖాదవతీ
 ణాం వేదవసీతినామవిధాయ, వేదాంతభావవిశ్రాంతి భూమిమే
 ఖాసుచేవాయ విశ్రాంతియతుకామోదేవపూర్వదేవయత రాక్షసై
 ర్వేదవిద్భిరథితామపి నతేభ్యో దాతుమియేష ॥ ౧౫౭ ॥ తతః
 ప్రాథితాలాభకుపితేనశమ్భునామ్నా దేత్యరాజేన్యవ్యాపాదితేమ
 మపితరి, మాతరిచతేనేవసహసహనంప్రవిష్టాయాం, పితృచరిణ
 మనోరథానుగుణ్యేనపరమపురుషక్షేవప్రేప్సంతిహిమవ దుపకల్మ
 షన్యామస్యాంతపస్యామి ఇతి ॥ ౧౫౮ ॥ ఏతన్నిశమ్నాఽప్యనా
 ర్యామేవమతించిదధానో యాతుధానపతిరిదమవదత్ ॥ ౧౫౯ ॥ ముగ్ధ
 తవమనసిజవయస్యేవయస్యేతస్మిన్వయఃపరిణామోచితామేతాంత
 పశ్యన్యాం మర్యాదాతివతిం మన్యే ॥ ౧౬౦ ॥ తథాహి ॥ ప
 ణ్ణారాహేక్షతులసీనరోనహిగళేయోగ్యోనచాటూచితేవక్త్రేషుం
 త్రజపో నవలలధృతిః క్షౌమతమే మధ్యమే । నానాతే చికు
 లే జటావిరచనా వెణీవిధానోచితే కిన్యాన్యాశ్శుదయేచరైవత
 రతిః కాన్తానురాగోచితే ॥ ౧౬౧ ॥ కిచ్చ - ప - హాకష్ట
 మమ్మురుహ భూరమిత్రేప్రయతైః స్సృష్టావ్వికీపన్ తపసితేర
 మణీయమగ్నమ్ । సంపాద్యరత్న మతులం మహతాశ్రమేణపహ్లా
 న్తరేవిదధతః పదవీముషేతి ॥ ౧౬౨ ॥ ౫ ॥ నీవముక్త్యాధికద
 పెకన్తపేణ సమావిష్టేతస్మిన్మర్యాదే శాన్ప్రసభమభిగృహ్లా
 తి ॥ ౧౬౩ ॥ ప ॥ అథరాతరసా తేపఃప్రభావా త్కరవాళీభవ
 తా కరేణసాధ్యే । కుపితానిజకుంతలాత్ చకాస్య ప్రసభాకషణ
 నూపితానకృంతత్ ॥ ౧౬౪ ॥ తపోనిధేరలంకేశచ్ఛేదస్తస్యాస్త
 దాదితః । భావినంహంతలంకేశచ్ఛేదంపరమ సూచయత్ ॥ ౧౬౫ ॥
 ౫ ॥ సాపునస్సాగరకన్యా వతారతయా విశ్రుతా కృష్ణవర్మావగా
 ఖానమేవ కతుకామా భగవతీ నివేదవతీ వేదవతీ స్వయమ
 హంపునరసింహామాపుత్సద్యాపితవవితైః సిమిత్రంభవిష్టామితకృ

౩౪

ఉత్తరచమ్పూ ప్రబంధ:-

శతసురశపద్మశముఖం || ౧౬౬ || ప || దోషాకరేతుతస్మిన్నజ్జు
 మ్మృతిసాధుచక్రతోషహరే | పద్మప్రియాకుశానాంభాస్వన్మృతికర్వి
 వేశవేదవతీ || ౧౬౭ || ఎవం పావకమచ్ఛృతం కృతయుగేయేయం
 ప్రవిష్టాపురాత్రేతాయామధిమజ్జమేదిసపునజాతాసా సీతాత్మ
 నాన్సైమా రాఘవ విశ్వ సాధ్యసపరీహరాయనారాయణం త్వా
 మాశ్రిత్య రమాబధూవపరమాతఙ్గాయలఙ్గాపతేః || ౧౬౮ ||
 X || తతోద్రుతతరగత్యాగత్వా తాఙ్మే కణసమానంవిమాన మధి
 రుహ్యాతరసా తరసాశననాథస్తత్రాగచ్ఛత్ | యత్రఖలుమరుత్తోన్మ
 పతి మరుత్తోషణాయమహషికభిస్సహ పవిత్రం సత్రమారభత ||
 ౧౬౯ || ప || వితస్తా ధ్వర్యుహస్త చ్యుత చమస ముఖ సు-
 న్ననిశ్చేషసోమాం కార్యోత్సృష్టపాత్రస్థలన విసత తాన్దిశీ
 క ద్విజేంద్రామ్ | ఋత్విక్కుత్కాధా కుణ్ఠీభవదను వచనాంగద్ధ
 రోద్ధాతృగానా మద్రాక్షీద్రాక్షసాతాం నిజయజనమహీమప
 మత్తోమరుత్తః || ౧౭౦ || X || తత్రకిలదేవానామప్రియేనకల
 జగదాఙ్కరే లక్ష్మేశ్వరేలక స్తేమపస్థితే || ౧౭౧ || ప || త్ర
 స్యన్దశాస్యా తిలతత్రసత్రే మయూరరూపం శుభవానవాప |
 కాలోపికాశో భవదప్రభుస్తు హంసోధనేశః కృకలాసవేషః ||
 ౧౭౨ || X || తతఃక్రమధువిప్రవిశ న్తమాచాన్త పలాశకుల మవ
 లాక్య బలాత్తరౌ మరుత్తోరాజా సప్రసూరాయ సశరంచాపము

౧౬౭— దోషాదోషాకరే - ఉత్పత్తిస్థానే - చంద్రే - సా
 భూనాందక్రస్యమణ్డలస్య - తోషహరే - సన్నోషనాశకే - సాధు
 సమ్యక్, చిత్ర తోషహరే - చక్రవాకోల్లాస హరిణిచ, పద్మప్రి
 యా - లక్ష్మీః తత్స్వరూపా, వేదవతీ - భవోద్దమయీచ
 పద్మానాంప్రియాచ, భాస్వనీమూర్తిర్యస్యాస్తాదృశీ, భాస్వత,
 సూర్యస్యమూర్తిః - రాత్రోసూర్యప్రభాయావహ్నిప్రవేశశ్చ
 స్త్రసేద్ధః -

పాదాయ నిగళ్య న్నధిమాగళ మాత్మగురుణాపి గురుసాదరేణ
 ప్రారబ్ధ సత్రాపరిసమాప్తా ప్రత్యవాయం ప్రదశళయితా సంవ
 తేన మునినాప్రతినివళితో యథాస్థాన ముపావిశత్ ॥ ౧౭౩ ॥
 రావణోఽపి రణోద్యమాన్నివృత్తే మరుత్తే జితోయం మయేత్యు
 ద్భుక్యనిష్కాంతః ॥ ౧౭౪ ॥ మరుత్తసత్త్వప్రాప్తామరుత్వత్స
 మవతే వరుణవైశ్రవణప్రభృతయ స్సురాలపి స్వంస్వంరూపమా
 దాయ, కృతజ్ఞతయా కలాపికాకమరాళ కృకలాసేభ్యో విచిత్రనే
 త్రీవణ చిరజీవిత్య చన్ద్రమణ్డలసదృశ పాణ్డరికుకాచ్చిన సావ
 ణ్యోదీక వరాప్రదాయ, యథాగతంగతవంతః ॥ ౧౭౫ ॥ ప
 జ్జీవక్త్రస్మత్తత్రత్రవిమానేనసచ్చరమాణిస్సరణివితరణప్రవీ
 ణతావిధురా భురూరవశి ప్రభృతీక రాజ్ఞి పరాజితాఇతి పరిభ
 వోక్తిం వాచయిత్వా, సాకేతనగరమాస్కన్దత్ ॥ ౧౭౬ ॥ ప ॥
 అనరణ్యమకారుణ్య శ్వరణ్యం భీతచేతిసామ్ | జెతుంయాతుపతిస్సో
 ఽగాదయోధ్యం నగరీమిమామ్ ॥ ౧౭౭ ॥ దేహివాసక్లరంఘూ
 రం జితోఽస్మీత్యభిధేహివా | ఇతితంరావణోఽవోచ దిత్వౌకుకు
 లనాయకమ్ ॥ ౧౭౮ ॥ సతుతస్య వచఃకణేక ధృత్వా హస్తైవ
 కార్ముకమ్ | సమరాణుబలైస్సాకంసాకేతపతిరాయయా ॥ ౧౭౯ ॥
 తదనుతదనుమత్యా తత్రహేషారవారతా ప్రతిభటకటకానాంప్రా
 టతాం ఘాటకానామ్ | ఖరఖరపుటఘాతా దుష్టితైఃపాంసుకూ
 పైరమలసురసరస్త తృక్కిలాపంకిలాఽఘాత్ ॥ ౧౮౦ ॥ వలాహ
 కేతస్య బలాభిధానే శరౌఘవషణం సహసాదధానే | కీలాలపూ
 ణాకశిలఘామిరాసీ దుచ్చైరుదభ్యుర్భుగజిజితంచ ॥ ౧౮౧ ॥
 తత్రైస్యరేణ్వా స్థగితేరణేఽస్మిక త్యక్వాత్మత్యాజమసూకభ
 టేన్ద్రాగి | భత్స్యన్త్యమి మామితి భీతచేతా స్తిరౌదధేకిం దివితి
 గ్మరశ్మిః ॥ ౧౮౨ ॥ ఘనైరయోధ్యశ్వరసైన్యవీరై స్సమృద్ధితే
 సక్లరదుదికనేద్రాక్ | సువ్యక్తోషాశమనాయతేషాం దశస్య

౩౬

జీర్ణర చక్రార్ప్రబంధః

బాహు శరదావీరాసీత్ || ౧౮౩ || హాకవ్య మతసుయదే ని
 హతానాం ధన్వినాంతదీయానామ్ | అనవరతమప్సరోభిస్సౌకం
 నాకవ్యహూదతనుయుద్ధమ్ || ౧౮౪ || ౫ || అదప్రనరనరణ్యౌఽ
 పిఽహరణ్య భ్యాతి లిప్సయా నిహతనిజబల విలోకనవికసిత ప్రతి
 యోధమకఘోరౌ సమరమారచయ్యసారచర్యకి పరుషదోషక
 మౌఽయితనయననింశకనాయాతుధానపతినాతలేనాఽభిహతో ధూత
 లేరథాదపతదముహ్యచ్ఛ || ౧౮౫ || తంచద్విపచ్చముఖ స్తథా
 ధూతలమాలోక్య త్రైలోక్యపరిభావుక స్సపరిహాసమిత్యమభ్యధత్త
 || ౧౮౬ || ప || క్షపితసురమచేనస్పర్థమానోమయాత్వంఘలమ
 నుభవసీదంహన్తకర్మానురూపమ్ | అనుచితకృతిభాజా మన్తికే
 సన్తిభేదాశ్శలభశహానుసాక్షీసాహసాక్రాంతకుష్మా || ౧౮౭ ||
 ౫ || ఇదంపునరిత్వౌకుకుల గ్రామణీరావణీయమవమాన జల్పిత
 మసహమానః పాపంతంసకోపమాలత్య, శాపమిథ్యమకాషీత్
 || ౧౮౮ || ప || దశరథాత్ప్రథితోమమసన్తతావవతరివ్యతిరామ
 ఇతిప్రభుకి | తతముఖస్యతవాఽపినపచ్చతాంరచయితానియతం
 చతురాకృతిః || ౧౮౯ || లక్ష్మీశనాశాయ నిరస్తశాపే తస్మి
 న్నదచ్చత్యనరణ్యశాపే | జవాదధూతాం సుమనోగదానాంవృష్టి
 శ్చకుష్టిశ్చసమానకాలమ్ || ౧౯౦ || అఙ్కూరితశ్శాపముఖేనయో
 ఽయంపురాఽనరజ్యేనదశాన్యవాశకి | తద్వంశజశ్శాపముఖేనరా
 మస్సారణ్యవీనంసమపూరయన్త్వమ్ || ౧౯౧ || ౫ || తతశ్చవిప
 శ్చితా మగ్రగజ్యేఽనరజ్యే దివముపసంపత్య పసర్పతిస్తతస్తాదే

౧౮౫— మహల్ - అరణ్యం యస్య, మహల్ రణం తత్రసాధు
 మహారణ్యశ్చ - సఇతిభ్యాః-ప్రతిస్తినిహతస్యనిజబలస్యవిలో
 కనేనవికసితా- సజ్జాతా- ప్రతియోధమతిః - ప్రతిభటుబుద్ధి యక్
 స్యతాదృశకి - నిజనైన్యవినాశకే రావణే ప్రతిభటు బుద్ధిం కుర్వ
 న్నిత్యర్థకః

శార్దూల్వాన్దోదశకన్ధరః ॥ ౧౯౨ ॥ తత్రమర్త్యానేవపానరుక్త్యన
 ముదాయంతం తంతత్రతత్రజగదన్తకమవికల కలహాపరచనా వి
 శారదోనారదో దృష్టో వ్యపదివృత్తాంచైవమ్ ॥ ౧౯౩ ॥ అరే
 స్వగీణామరేకభుజ్జానబల స్త్వమలక్యేషు మానవేమసన్నహ్య
 సి ॥ ౧౯౪ ॥ ప । నిరాకృతసురాధిపాఽప్యధిధునోపి జన్మవ్య
 థాజరామయదురామయ ఉపితమేవలోకంసృణోమ్ । సమావిత
 సుమాయుధ స్సబలదుజ్జయోధూజ్జటే నిటాలకుటిలానలసికి
 ముత్యజేమసన్నహ్యతి ॥ ౧౯౫ ॥ ౫ ॥ అతఃస్వతేవహతమేనం
 మానవ లోక మనాదృత్య, దానవ దేవతాదిష్వేవ యాతుధాన
 ప్రధానబధాన స్వయమాయోధన సంవిధానమ్ ॥ ౧౯౬ ॥ యది
 చతవరసాతల ప్రవేశాభి నివేశస్తదావైవస్వత శత్రుకసద్మనైవ
 ప్రతిష్ఠేథాః ॥ ౧౯౭ ॥ ఏతచ్ఛ్రద్ధాపితంమహాపైహాపైహాని
 శమ్య, ధమకరాజమపి విజిగీషమాణోరావణో విమానమమానమ
 హిమానమారుహ్య, ఉణాదేవదణ్డధర నగరోపకణ్డమానుగ్ధతో
 ॥ ౧౯౮ ॥ తత్రకిల, తన్ద్రీయాదేవతావిషయ మఞ్జలిబన్ధమపిక
 త్తా మశక్తయోహాన్తయో రన్తకపాశ బన్ధమనుభుంక్షోరాన్,
 తప్తచక్రాజగనతాపాసహిష్టునాపి వపుషాతప్తనాలుక కషణస
 న్తాపమనుభవతరి, తీర్థయాత్రాకాలిక క్లృకవేదనానభిజ్ఞైర
 వ్యవయవైసి పత్రవనేపరివర్త్యమానా, నపరిచితమహానద్యవగా
 హానాపిదేహేన శోడితమయ వైతరణీ తరణదుఃఖ మను భుంక్షో
 నాన్, నారాయణనామకీర్తనమప్యసహమానేనముఖేనహతోఽస్మి
 ముచ్చముచ్చ మాంపాహితవపాదయోః సతామిత్యాదికానాతేశ
 చ్చాన్దరిత, ఉపవాసవాసరేష్వప్యననుధూత త్సత్త్రష్టానప్య
 నవరత బుభుక్షోపిపాసాదికాన్, దేవతాతిథిపూజనార్థం పాక
 కథానభిజ్ఞానపి స్యయమేవకుమ్భిపాకే పచ్యమానా, నారైశ్రో
 త్రియైశ్చాచ్యమాన మన్న బలమప్యదత్తవతః స్వశరీరమేవక్రిమి

౩౮

ఉత్తరచమ్పూరబంధం.

భ్యోభీషణేభ్యో భక్త్యతయాదదానాన్, హరికథాశ్రవణనిష్ఠస్సహా
 భ్యామపి కణాః ధ్యాంగృహణ బధానపాతయ కషాయ మర్దయ
 చ్చిద్ధి త్యాదీని భయజ్ఞరాణి యమకిజ్ఞరాణాం కటురుతానిని
 శమయతః, పరదారప్రేక్షణ విలాసేషుపరిముక్తహృషా బాష్పా
 భ్యామేవలోచనాభ్యాం స్వానుభావ్యానేక సరకావలోకన దశాసు
 శోకాశ్రవ్యప్తి ముపచిన్వానాన్, వేదికానల జ్వాలాకలన భీరూన
 పితపాభిరయస్సందంశిభి స్సందంశ్యమానసంహననాన్, అరే! ప
 రయువతీనీవీ విస్రంసనపటో! హన్త! కథమిదానీమన్తకపాశంనవి
 స్రంసయసి? పణ్డితేమభయేన సమ్యగీడమానేవపిషరుష మేవయ స్త్వ
 వభాషిష్యామి; సకథ మధునా తజ్జయత్స్వస్మాను టినాక్షరాణి
 ప్రోలససి? మద్భాషానశా న్తకవన్! కథమద్యపానకృతేతోయమథన్
 యసే? యైభన్తైస్సవన్జనమభిజ్ఞయ - సైకథంభవన్తంసన్తా
 డ్యమానముసేతునై? చౌర్యాద్యకార్యాయుత సజ్జితంమాగన్తా
 పమృత్యు కరగ్రహణాచ్చసంరక్షితం ఛూయిష్యంధనమపిబత? కృ
 తఘ్నమేవాఛూదిదానీం త్వాంనానానారకయాతనాభ్యః పరిక్షి
 ప్తమపి సరక్షితీత్యేవమాదికాభిరతివికట యమభటపటలకటుతరప
 రిహఃపారభటిభిః పరిఘాయమానాన్ పరిదూయ మానాంశ్చనా
 నా విధాని స్వదుష్కృత్యాని స్తారంస్తారందీఘా ముష్టంచనిశ్చస
 తోనారకిణా నిశామయామానదశాననః || ౧౯౯ || ప || అన్త
 స్ఫురన్నరకపాలక మన్తకస్యతద్ధామ దువిషహరారవ గౌరవం
 చ | సాన్ద్రీంత మోధిరురుకణ్ఠకదారుణాఢ్యంసోగా దరణ్యమివ
 ఘోరమపుణ్యగమ్యమ్ || ౨౦౦ || గ || తత్రచరాత్రిచరాణాంప
 త్యాపరిత్యాజితశూల శక్త్యాదినిజాయుధాః కృత్యాకరణాదిదూషి
 తాన్ మత్యానత్యాగ్రహేణ నిఘ్నంత్యుత్పత్యోభృత్యాభీత్యా ప్ర
 శిథిలబలాః పలాయతాః || ౨౦౧ || ప || దరకారియాతువరకా
 యదశన్ జ్వరకాతరేషునరకాధికారిషు | త్వరయాథఘోరతర

యాతనాదితో నిరయా దసహ్యనిరయాదఘోషనః || ౨౦౨ || ౫ ||
 ఎవంరావణేన విధేయమానంమానభక్తి మసహమానః స్వకింకరై
 భావయజ్జరైః కాలదణ్డాదిభిరాయుధైశ్చసమేతః పరేతనాథః
 సక్లరాక్షణమాసాద్య స్రకటితప్రతిభటబలనిధన మాయోధనం ప్రా
 వతకాయత్ || ౨౦౩ || ప || యమరావణయోశ్చరావణోద్భవస్స
 మరాస్పృగ్ధరదిగ్ధ గాత్రయోః | అమరామునయశ్చ సక్లతాఃసమరా
 రమ్భుదిదృక్షయాదిః || ౨౦౪ || ప || అనోప్యవ్యతిషజ్జితోగ్రవి
 శిఖస్రక్షుణ్ణివతుస్తల చ్యోతల్లోహితపూరకల్పిత మహా హాళాక
 హేళాకయోః | జ్యోటఃకూరతిహితాతాత వికటా హఙ్గార
 హుఙ్గారయోః కవ్వంహంతకృతా న్తపజ్జీముఖయోధుర్ద
 ప్రవృద్ధబభౌ || ౨౦౫ || ౫ || అనన్తరంనిరన్తరశరప్రహారసన్ధుక్షి
 తామషకలితానీక నాశైక్షిరాశేకాలదణ్డ మకుం శక్తిమనివత్య
 రణోత్కణ్ఠాయ రావణాయముముక్షుతి || ౨౦౬ || ప || అమో
 ఘుఃకాలదణ్డోఽయ మవనోర్రావణస్సరైః | ఇతిహో లాయితమ
 నాన్తత్రసన్నేదదేహి || ౨౦౭ || ప || నారదానందవిఘ్నాయ శా
 రదాభాసితానః || ఉచేక్రుధ్యన్తమత్యన్తమన్తకంహన్తకంఘాఘాతి
 || ౨౦౮ || ౫ || వత్సకాలదణ్డస్య, అమోఘతాదశకణ్డస్య అవ
 ధ్యతావ, మదాజ్ఞయాసిద్ధే విరుద్ధే ఉభేసన్నిపతితే, తథాపియథా
 మదుక్తిరవితథాస్యాత్తథా భవాక్ ప్రయతతామితి || ౨౦౯ || ౫ ||
 ఇదచ్ఛక్మలాసన శాసనం శరసామానయక్ ముముక్షితందణ్డం
 త్క్రోదాక్షుసేంద్రిద్వనివర్త్యసమవతేతత్రైవాన్తరహః || ౨౧౦ ||
 ప || ముచందధానో యుధి మాతుధానో యమేతగోధాన ముపావ
 థానే | పరేతరాజోపిపరాజితోఽధూదితవగజాన్నతనిజా గామ
 || ౨౧౧ || ౫ || తదన్వయముచన్వన్తమావిశ్య, వాసుకీనారాజన్వతం
 భోగవతీం నగరీమాసాద్య, సద్యవీవ భోగీంద్రాన్విజిత్య నదీంమణి
 మతీమతీత్యతత్రనివాతకవచై మ్హాసురైస్సంవత్సర మనువత్సర

౪౬

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః

తేనాపినక్తరేణ దుస్సాక్షైవేధన శ్చాననాదనుష్ఠితసఖ్యిః ప్రఖ్యా
తశక్తిరశ్మ నగరమాసాద్య, కాలకేయాభి ధా నాన్ యాతుధా
నాన్ కాలధర్మముపాగమయ్య, దపవ న్తంచూపకాణభాభరా
రంవిద్యుజ్జిహ్వ మపినిరసూకృత్య, క్రమూదమాత్రైస్సహ రావణా
దారుణోద్భట భటపరిపాలితం వార్షణ మపి నివేశనం ప్రవిచేశ
॥ ౨౦౨ ॥ ప ॥ వారుణభవనద్వారేవనకః పురుషాన్రుషారణేష్
రుషాన్ । యాతుధురీణ శ్చీత్రం యునుభవన ద్వార గామి నశ్చక్రే
॥ ౨౦౩ ॥ ౫ ॥ అథ నిజభటపరపాటన కుపితచేతనః ప్రచేతనస్సన
యాజనయామాసు రాజ్యాకలసేనలక్షే శ్వరామఖన్ వైశ్వానరా
భివృద్ధిమ్ ॥ ౨౦౪ ॥ ప ॥ ఆకామతోవ్యత్ర విచిత్రమాశా శ్చక్రేద
శాస్యః స్వభటాననాశాన్ । సుతాన్సపాశా నభిపాశపాణేః స
తానతానీత్ సమరేవ్పాశాన్ ॥ ౨౦౫ ॥ ౫ ॥ తేనపునస్ఫుద్భ
తాడితాద్రథా న్మనోరథావృ భ్రష్టావిచేతనః ప్రచేతనఃపుత్రాః
స్వభృత్యైరాత్మీయనగరాభ్యంతర మనీయంత ॥ ౨౦౬ ॥ ౫ ॥ త
దనురాజానం వరుణమేవరణాయ సమూహాయమాప్నంయాక్షుధా
నం ప్రధానోనామ ప్రచేతనోమస్త్రీసానునయ మేవ మవోచత్
॥ ౨౦౭ ॥ ప ॥ తనయైభువనేశ్వరస్యతీవా శమితా తేదశకణ్ఠ
యధ్ధకణ్ఠాః । వరుణోద్రుహిణోఽకణ్ఠమాగా ద్విరమత్వంసుర
మత్యమ్మత్యురాజేః ॥ ౨౦౮ ॥ ౫ ॥ ఇదంచతరీయముదితం నిశ
మ్యపశ్యమకాష్టాధిష్ఠితోఽపరాజితఇత్యుచ్చైరుచ్చార్వతతస్సదనాద
పసపకచ్చార్వణభాగ్రజోయథాగతమ్ ॥ ౨౦౯ ॥ మాగే చాసౌమ
హారగయక్షరాక్షస చానవమానవాదీనాం నానారూపాస్సదతీ
భాకథాదపహృత్య, పుష్పకం స్వమనోరథంచ పూరయామాస
॥ ౨౧౦ ॥ తతశ్చపతివ్రతాస్తేన ప్రసభంహృతాః సకరుణంమన్దం
మన్దమాక్రందయాంచక్రుః ॥ ౨౧౧ ॥ తత్రైకాతావదేవంవృలా
వీత్ ॥ ౨౧౨ ॥ ప ॥ వృద్ధోమేశ్వశురఃకుమారమలసాశ్వశూనక

౬

ఉత్తర చమ్పా ప్రబంధః.

౪౧

శుక్రూషితుం బాలాస్తు ప్రతివారమన్న కణశా స్వానానభిజ్ఞాఃస్య
యమ్ । మయ్యేవాపికతజీవితఃప్రియతమో మామీదృశీంరక్షసాహ
స్మే దత్తవతాత్వయాహతవిధే కింనామ లబ్ధంఽలమ్? ॥ ౨౨౩ ॥
ఇతరా - అగ్నిక ప్రణీయబహిరాహ్నికకమక కశుకాయాతోబ
తాగ్నిశరణం పునరేత్యహాతుమ్ । అప్రాస్తధూళిక మగోమయ
తేపనంతత్పత్నివిహీన మవలోక్య పతికథం న్యాత్ ॥ ౨౨౪ ॥ ఆ
పరాతు - నేతుంమాంశ్వశురాదిభిర్నిజగృహానామ్మేజనేపేషితే
కష్టంభావి వియోగచింతనపరిపుష్టయయో రక్తకమ్ । నేత్రద్వ
న్ద్రముద్రశు దీఘనిగళశ్చిత్వాసశుష్కంముఖంతోమాతాపితరాకి
మద్యకురుతామేవంవిధాయాంమయి ॥ ౨౨౫ ॥ ఇత రాతు - వ్యా
పాత్రేమకదనస్యయః తుణమివషిపాన్వనిశామద్భుతైఃప్రత్యూషై
గురుసాధ్వసేనశయనాదుతాయబాహ్యజ్గణమ్ । యాస్యస్మి మను
మస్యతే బతచిరాత్సంశ్లిష్యసంశ్లిష్యమాం కాంతస్సోయమనన్యదృష్టి
రధునాకాంకామవస్థాంగతః ॥ ౨౨౬ ॥ గ ॥ ఇత్యాది రీత్యాక
రుణం విల్వస్మినామేవతాసాం వ్యతివక్ర్రామ మగ్గం నిశ్శబ్దం
జాగ్రపతి ॥ ౨౨౭ ॥ ప ॥ సురామర వ్యాళ నరాశరాచాం బ
లాద్భ్రహ్మాతాసు విలాసినీమ । నతాపితంకామయతేన్నపాపమకీర్తి
శేకా స్వయమేవ వక్త్రే ॥ ౨౨౮ ॥ గ ॥ సర్వాశ్చరాస్సంరుష్యా
దుష్యాత్మానముద్దిశ్య పథదార గ్రహణ నిమిత్త ఏవాస్య భజ్గ
భవిష్యతితిశాపమదుస్సుదుఃఖితాః ॥ ౨౨౯ ॥ ప ॥ లబ్ధా మేత్యసు
రాపమృత్యురుది తాతజ్గంపతిశ్వంసనాత్మకధాంశూర్పణఖాం
ప్రసాద్యచఖరంతద్ధుప్రదేభాతరం । రత్నోభిస్సహద్యాకావనమథ
ప్రసాధి పృథమ్యాకృహాసప్రాప్త్యేవనికుమ్భితా మభజతద్రామక
మ్భికణాగ్రజః ॥ ౨౩౦ ॥ గ ॥ తత్ర సాక్షి మనుష్మితేన సత్రేణ,
పంప్రీణితాన్తహేశ్వరా దనశ్వరాణిచాప్త భాద్రాస్యాణి : కామ

౪౩

ఉత్తరచర్యప్రబంధః-

చరం వ్యోమచరం స్యంతనం, తామసీనామ గతాగతి తిరోధాన
 కరీమాయాంబలభ్యా, తమ్మద్ద మంతంపెఘనాదం సామోదంపరి
 వ్యజ్య, తేనసమంమేరుసమంస్వమావసథ మావివేశనిశాచరేశ్వరః
 || ౨౩౦ || ప || తతః ప్రతస్థైకాకుల్స్థ తరహతరసాశనైః । సా
 కంనాకపతింజేతుంలఛాపతిరశశ్చి-తః || ౨౩౧ || ఓహోషాక శస్త్రికా
 తురగై రసశ్చైరి కైలాసశైలంప్రతి గాహమానేప్రమాననాభి
 కగణోస్తశైలంభియేవభజేదతసపసమ్మిః || ౨౩౨ || ౫ || తస్మి
 స్విస్మయకరే కైలాసశిఖరే దశముఖస్సుఖతరం స్వనైస్సంసన్న
 వేశయత్ || ౨౩౩ || ప || మృదుకిసలయమఞ్చై మఞ్జు త్తవప్రప
 ఞ్చై కిమపిషయనసౌఖ్యం నిర్విశన్నివిశశః || ౨౩౪ || హసదసమకళమ్బం
 హస్తమనోదరీశో హరిహరి దవలచ్చం చంద్రవిచ్చందదశః ||
 ౨౩౫ || మనోద్గమఃకుసుమ బుద్ధసరస్మరన్ద ననోహకన్ద భితశీత
 భిమానమీరః । ఇన్ద్రోకైఃప్రసృమరైః పరిరబ్ధిదేహం మనోద
 రీసహచరం మదయామృభూవ || ౨౩౬ || సౌత శ్చన్ద్రమయూ
 ఖచమ్మితశశి గ్రావోద్భవై రమ్మభి స్సాన్ద్రానన్ద వడశ్చేదమ్మతిర
 తిక్షుబ్ధ ప్రసూనోద్భవైః । ఆచాన్తామకరిన్దబిన్ద నివహోహాహ
 న్ద మన్దానిలః కామాగ్నోజ్వలితే జుహావ హృదయం క్రవ్యాద
 చూడామణిః || ౨౩౭ || ౫ || తత్రకిలతత్తాదృశి రామణీయకసమా
 కృష్ట సకలజనమనసితుక్తైకైలాసకృష్ణే, సజ్జే తభజ్జే మదతాయ
 త్తాః ప్రమదాభిస్సహ స్వచ్ఛన్దంపరిచిక్షిరే || ౨౩౮ || ప || త
 స్వచ్ఛాన్ద్రోప్రథమంకచగ్రహవిభా యత్నంమహాన్తంవృథాద్రోమా
 ఞ్చక్షణసన్నిబద్ధనజాషా వ్రీతోల్లలన్తాకుచౌ । యత్నేనాశలఘ్నేయస్తే
 వజ్రహృహస్తస్వతోనిగళ శ్చీవీకం జఘనంగృహీతుమభవ ని
 యత్న ఏవప్రియః || ౨౩౯ || అన్యత్ర || చచ్చతురన్తశవాన్
 దివ్య కుసుమ స్త్రానోపధానంచల స్మక్తాహారమరీచి వీచివిసర ప్ర

స్మేరచాహం నరమ్ । తాదృక్కుణ్డలకాణ్డవాత్త హతిభిస్సంర క
 గణ్డస్థలం తన్వజ్ఞాగ్రిపురుషాయితం చిరతరం ధన్యఃప్రమానన్వ
 ఘాత్ ॥ ౨౪౦ ॥ ప ॥ శ్రమజలకజైరిపాద్యాఘ్నాదీన్వధూమక
 ధుపకకమవ్యధరమధుభి దకత్వాకన్దపక దైవత పూజనే । శ్లథ
 కచముఖేనైవ వ్యాతన్వతీకుసుమాఞ్జలిను రసిపతితాభతుకకతుకం
 ప్రదామ మివా న్తతః ॥ ౨౪౧ ॥ గ ॥ ఎవం దేవస్యత్రిభువనవిజ
 యినః కుసుమేషోరారాధనసమయేతత్సాయక తతప్రతీకఃకాన్తిశీక
 వివేకః క్రవ్యాదప్రవేకః ప్రకామమన్వస్థోఽపరథే ॥ ౨౪౨ ॥ త
 త్రా నరే ॥ ప ॥ రస్తుంగ్యహీతసమయా నళకూబరేణ రమ్భస్య
 కలి సదనాయశనేఃప్రయాన్తి । లక్ష్మీశ్వరేణదదృశే మదనాతు
 రేణ నాగోత్తమేనతృప్తతా నవపద్మినీవ ॥ ౨౪౩ ॥ గ ॥ తాంబ
 తత్రస్తహరిణ శాబవచ్చలాక్ష్మీం మదనకదనమ్ననవదనో మనో
 దరీ రమణస్సరభస ముపస్పృత్య సానురాగ మితమవాదీత్ ॥ ౨౪౪ ॥
 ప ॥ కుత్రప్రయాసికుతుకేనకురజ్జనేత్రే కన్యాధునా సుచరితాని
 వచేళిమాని । ఆలిక్యతుజ్జమతిగాధ మురోజకుమ్భం పాస్యత్యణూ
 దరితవాధర పల్లవంయః ॥ ౨౪౫ ॥ తద్వక్షే సంతీనంమనఞ్జవచే
 తుం దృగధునా నిమజ్జోన్మజ్జన్తి మహిమవతి నాభీనరసితే । స
 మారుహ్యాత్తుజ్గం స్తనగిరిమథశ్చావ తరితుంనజానానామాగణం
 నసుసుముఖి తత్రైవవలతే ॥ ౨౪౬ ॥ పునస్సోత్కణ్డంనిర్వహ్య ॥
 ప ॥ అయివిద్యుదసావచచ్చలావా మృదులాకాచ్చన సాలభచ్చికా
 వా । తవమూర్తికరనుష్టదీపికావా దివసేపిస్ఫురతీ విధోఃకలావా ॥
 ౨౪౭ ॥ పునస్సానురాగోత్కణ్డమ్ ॥ ౨౪౮ ॥ ప ॥ ద్రాగాన
 యేఘనరసం తవకింకరస్త్రి కుమ్భద్వయంవితరసున్దరిహస్తయో
 మే । దేయంతుమహ్యమిహ వేతనమేతదేవ తన్విత్వయాధిజఘ
 నం ధృతమస్తరియమ్ ॥ ౨౪౯ ॥ సదీఘకశ్మాసమ్ ॥ ప ॥ కుచ

౪౪

ఉత్తరచమ్పా ప్రబంధః

యుగకాత్కా-తస్యం కు న్తలతః కోమలాగ్ని కాటిల్యమ్ | తవచిత
 హృదయమధీతే తస్మిన్ కథంనకరపల్లవా న్మృదుతామ్ || ౨౪౦ || ౫
 హస్తః కూరాతప్యబలాశాం దణు న్తజిత్యేషా పరిభాషా నమ్మ
 షా || ౨౪౧ || యతః || ప || మయిచణ్డకరోనికాకరో హిమర
 శ్చిస్త్యయిహా న్త సునద్రి | కులికాయుధవన మయ్యసౌకుసుమేమ
 స్త్వయిమీన కేతనః || ౨౪౨ || ౫ || ఇత్థంమన్మథోన్మాదనిరూపితవివే
 క మనునయవచాంసేజల్ప న్తం కేకసీతనయమవలోక్య, ప్రత్యాఖ్యాత
 తదీయదుశ్చరితారహ్చరమ్భ, సభయకమ్పమావేదయత్ || ౨౪౩ ||
 మహారాజ ! మమశ్వశురోభవాత్, మాగ్న మతిక్రమ్య మావో చతే
 యతోహమద్యతవ జ్ఞాణసౌర్యక్షపతేనకన్దనేన నళకూబరేణవృ
 తాస్నుషాఽస్మి || ౨౪౪ || ప || పాపా భిసద్ధిరపి బద్ధజనావరోధా
 న్నామాతురోహమితి కామయతేజనగః | శూరోహమస్మి సుత
 రామితికఃప్రమత్తోప్లాత్మానమేవ కుతుకా దసినాలునాతి || ౨౪౫ ||
 కమాణి క్షణ భక్త కత్వల సుఖాభాసేచ్ఛయా గహితా న్యాయ
 స్వజడధీరనథాముపయాత్యాకల్పమల్పేతరమ్ | సద్యశ్శీతలలేశసౌ
 ఖ్యవపలఃకర్పరమాణోత్కరైర్జ్ఞేకదృష్టి మబుద్ధిరాని పతనా
 చాన్ద్యంనకింవిన్దతే || ౨౪౬ || నైతాన్యరొచన్తవచాంసి తస్యా
 స్తథ్యానిపథ్యాన్యపిరావణాయ | అగ్ర్యౌషధాన్యప్యవిదూరమృత్యోర
 స్తనకహన్త ప్రవిశన్తి జన్తే || ౨౪౭ || ౫ || తతశ్చ విలాసిని స్ను
 షాస్మీతి వితథ మభ్యధాని నాకవేశ్యానాంనకాపివ్యవస్థేతి జల్పిక
 జాగ్లలాశన పుక్లవః కుకవిదివ పదావలిం బలాదేనా మాశ్మష్యా
 ముష్యాంస్మారాన్వ్యాపారా నారా చయత్ || ౨౪౮ || ప ||
 ఉత్సృజ్య పన్నాన ముదస్యభీతి ముచ్చృక్షలత్వాదఖిలానిహంత్రా
 రమ్భావరంరావణ హరిణేన మదోత్కటేనోన్మథితా బధూవ ||
 ౨౪౯ || ప || తేనభుక్తోష్ణికారమ్భా దద్భవే నిద్రుభాకృతిః | రా

త్రేరస్మిముక్త వరాహానా మూర్తిః సైన్దవీ || ౨౬౦ || ప ||
 ప్రసభమృదితగాత్రీ భ్రష్టమనాద్ధరమాల్యా శ్లభవసననిబద్ధాస్రస్త
 హారాదిధూమా | వ్యపగతతలకాసా వ్యక్తబాష్పవిలాక్షీ సపది
 కమితురశ్కేసాతకనాదంపపాత || ౨౬౧ || గ || తాంబతథావి
 ధాంధృషాన్ శ్రుత్వావతన్మథేన దశముఖదౌరాత్మ్యం స్వయ
 మపియోగచక్షుషా స్ఫుటమేతదిత్య వధారణు న్నలకేశ్వర పుత్రో
 నలకూబరః పరకళత్రాజ్యేన మితఃపరం పౌలస్త్యో బలాత్కృత్య
 భుంజీతచేత్ తానా దేవతస్య శరణకపాలాని శకలీభవన్త్వితి సము
 న్నిషిత కోప శ్వాపముదాహరత్ || ౨౬౨ || గ || తంచశాపము
 దయన్తమనూదయన్మిస్మస్మైసానలకూబర భాషాసత్యా ధూయది
 త్యమిత్యానా మాశీవాదాః పౌలస్త్యస్య పరదారబలాత్కార
 సమ్భాగభీతయః, తేవబద్ధి కృతానాం హితవ్రత్య వ్యయ భీరుకాం
 సురసున్తరీణా మానన్దకన్దశాశ్చ || ౨౬౩ || ప || తతఃప్రభృత్యేవత
 మస్సముద్రో దశానవోదాశరథే దురాత్మా | అరంశిరఃపాత భియా
 వియాతో ప్యయంబరాదన్య వధూనాభుక్తే || ౨౬౪ || గ || అ
 భన్నుషాగదున నూషితోదశకన్ధరః కరేణ మయాస్పృశ్య ఇతిసా
 నుశయిశ్చన్త్రమాః పశ్చిమసాగ రేస్నాతు కామఇవప్రాచేతసీం ది
 శ ముపానతే || ౨౬౫ || గ || స్వయమేవ గురుతల్ప గామితయా
 శాశ్వతకళశ్మస్య మిత్రోదయాసహిష్ణో రేతస్య స్వల్పేనిమిత్తైకో
 యంప్రాయశ్చిత్రార్హృ ఇతివికాస చ్చన్మనా పద్మినీపరిజహాస || ౨
 ౬౬ || గ || తతస్సృభత్పదోషోద్భూటనే ప్రత్యుత్తరం వక్తు
 మశక్తేవ కుముద్వతీమ్లానముఖీ నూన మభజత || ౨౬౭ || గ ||
 ప్రతిపక్షయాకీభావసమ్పదనతః ప్రవిశ దామోదాం పద్మినీంస్తువ
 న్మభవముఖరిత హరిన్మృతాశ్చచ్ఛరీకాస్తా సేవాభిజగ్ముః || ౨౬౮ ||
 గ || సవకమేతదుచ్చస్థలాత్ ప్రేక్షితమివ కమలా సాక్షీ స్వయ

౪౬

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః

మువయగిరిశిఖర మధ్యారుక్షత్ || ౨౬౯ || ౫ || తతస్సుస్పృశ్యైర్
 జనః పూర్వపర్వతభూషణం పూర్వణముద్వీక్ష్య సామోదస్సచమ
 తాకరమిథ ముదీరయామాస || ౨౭౦ || ౬ || ప్రాథ ధ్యాన్తాశి
 వేతాశ్శుపవయ హరణ ప్రక్రియావేత్రవల్ల్యశ్చక్రాహ్వ బ్రహ్మచ
 ర్య క్యపనయనమహే చారుసీరాజనాశ్చ | సావిత్రగ్రావ వహ్ని
 స్ఫురణధమనికారి శ్రీగృహద్వాకవాట ప్రొద్ధాటిన్య శ్వలాకా దద
 తిముద మమూర్దీప్మయస్సాప్మసప్మయః || ౨౭౧ || ౭ || కించ | మ
 న్త్రాస్తారముదీరయత్స్వలిగణే వ్యస్తాచలగ్రావభి స్సౌమంద్రాగభి
 మత్యతద్ద్యుతిమయాక్ సద్యోగృహే త్వారసాక్ | ప్రాక్షేలా
 త్తరవేదిమూర్ధ్ని విధినా సమ్యక్ప్రతిష్ఠాపితే కాలాధ్వర్యురహా
 జుహూతి విపులజ్వాలేపతడ్గానలే || ౨౭౨ || ౮ || స్నాత్వాసి
 న్ధజలేసమాపితతమా స్సమ్నామృచాం వాసఘా రధ్యాస్యప్రథ
 మాచూసన మసావజ్ఞాత్ మంత్రభజక్ | హంసోహంతపవిత్రభా
 స్వరకరౌ నూనం సమభ్యస్యతి ప్రాణాయామ శతాన్యను త్తణ మ
 హా ద్యాముత్పతన్నాసనాత్ || ౨౭౩ || ౯ || ప్రాక్తనస్సవకట
 కాదవసీభ్య తృశ్చిమక్షీతిభ్యతః కటకేకిమ్ | ప్రత్యహంప్రదిశతిప్ర
 తికూలే తప్తమర్కమయ మాయసపిణ్డమ్ || ౨౭౪ || ౧౦ || త్ర
 యితసుర్విష్టుపదం ప్రపన్న స్తప్తస్తుజక్రంసదరంబిభత్ || శ్చనైర్వి

౨౭౪—త్రయితనుః - ఛందో మయ స్సూర్యః , వేద త్రయా
 భ్యాన పరిపూత దేహః పురుషశ్చ - యజ్ఞత్యధ్యాహరణి - వి
 మ్లపదంప్రపన్నఅకాశమాశ్రితః - అన్యత్రభగవచ్చరణం శరణీ
 కువక్ - సన్ని అరాణి మధ్యావయవా యస్య తాదృశం -
 తప్తం- జ్వలితం , చక్రం మణ్డలం - అన్యత్ర అగ్ని తప్తం-
 సదరం - సశక్లం చక్రం చిభత్ - భుజామూలయో రితిభావః-
 సతాదృశః - శ్చనైవిరాగః - వ్యవగత సాన్ధ్య రాగః , విష

రాగశ్చిరమాదధాతి సశ్రీనివాసస్యముఖేవికాసమ్ || ౨౭౫ || ౫ ||
 ఇతితతస్సాకం సూర్యేణోద్యతాసముద్యతం దివివదధిపతి జిగీషాం
 బిభ్రాణో రావణోమోదమానయా సేనయాసహాత్రివిష్టృపం నికషా
 రోవకషాయితదృష్టిస్సమరారమ్భ సవికాసమనాస్సమనాహయాత్
 పృతనాంపృతనానాహస్తాస్సకరసాహసామ్ || ౨౭౬ || ౫ || తదా
 నీంశు || పౌలామీకేళిచాటు శ్రుతిసుఖవిహతి క్రుద్ధవృద్ధశ్రవాంసీ
 స్వర్వేక్యా గీతగోష్ఠీ విఘటనముషితా నన్దబృన్దారకాణి । వ్యాప్త
 ద్యాకవాపృథివ్యా సురకరటిఘటా కణ్ఠఘట్టారవశ్రీ లుక్ష్మణాని
 ప్రచణ్డా మరరిపు సమరారమ్భభేరీరుతాః || ౨౭౭ || ౫ || తదా
 తదాగమనశశమన ప్రాదుర్భూతభీతిః పురస్కృతమహేంద్రాబ్జ
 న్దారకపక్షి రుషేంద్రాలయముపాసదత్ || ౨౭౮ || ౫ || కా
 నిక్కికన్దశవిధూ తద్దేవతా గ్రామణీయమణి రామణీయకమ్ । ఆ
 మ్భురాశి తేనయాకుటుమ్బినం తంసుదశకనభరందదశకసా || ౨
 ౭౯ || ౫ || సాపునరీనాతమాహస్మ || ౨౮౦ || ౫ || ని
 స్సీమాద్భుతనిత్య సంస్మృతి నదీ నిస్తారసాంయాత్రికాః వేలాతీతవి
 ఘాతదానవమహా వేతణ్డకణ్ఠీరవాః । ఉచ్చైరఘృతతారకాఃక్ర
 తుఘజా మావాసజీవాతవ సృజ్కల్పాశ్రయమాణ కల్పతరవస్సా

యాభిలాషతూన్యశ్చ - శ్రియో నివాసస్య కమలస్య - అన్యత్ర శ్రీని
 వాసస్య శ్రీమన్నారాయణస్య ముఖే వికాస మాద ధాతి . భగ
 వన్సుభోల్లాసంజనయతీత్యర్థః -

౨౭౯—దేవత గ్రామణీయమణి తిన్ద్ర నీలమణిః -

౨౮౦ — శ్రయమాణానాం - ఆశ్రయతాం, కల్పతరవః - క
 ల్పతరువత్కామితార్థక దాయిన ఇత్యుపచారః - సజ్కల్ప ఇ
 ధ్వానిశేషాః -

౪౮

ఉత్తరచమ్పూద్రుబన్ధః.

సుగ్రహజాగ్రతు ॥ ౨౮౧ ॥ అవ్యక్తతేః కిలవిధాతు రభూద
 హాప్రాగాన్ధ్యం హరేవతస్సదాంహరణాన్తరీనామ్ | తస్మాఽ
 పనోదనకృతే తవమత్స్యమూర్తిః రన్యాద్యగజ్జనవిశేషభివావిరా
 సీత్ ॥ ౨౮౨ ॥ వహతాకాచ్ఛపంరూపం వారాహంవ శ్రియఃప
 ఠే | త్వయాపురానవసుధా వసుధాశనముద్భృతా ॥ ౨౮౩ ॥
 దానతానకదైత్యేన్ద్రః | దశనత్వరయాతవ | కణ్ఠీరవాకృతిఃక
 ణ్ణా దధస్తాదేవకుణ్ఠితా ॥ ౨౮౪ ॥ ప ॥ భగవన్నిన్ద్రకాన్యా
 యపదాచ్ఛలయతాబలిక్ | భవతాహిత్రయోలాకాః పాలితావి
 క్రీప్తప్రిభిః ॥ ౨౮౫ ॥ ప ॥ జామదగ్న్యకృతింప్రాప్తే జగతా
 మీశ్వరైవ్యయి | నక్షత్రవృత్తిమాపేదే చిత్రంద్యోరివ భూరపి |
 ౨౮౬ ॥ పరంగ్విదాసీమ్

౨౮౨ — అష్టే శ్రుతయః శ్రోత్రాణి వెదాశ్చ యస్య తా
 దృశస్య - విధాతు శ్చతుర్ముఖస్య - వతస్సదాం శ్రుతీనాం హ
 రణాత్ - సోమకాశుర కృతాదప హారాత్ , అన్త్యం చాతుష
 జ్ఞానహానిః - “ వెదైః పశ్యన్తి విహ్వాంస , ఇతి తస్య వెదాశ
 త్సుష్ట్యాదితి భావః - కిలేతి వాతాకాయాం శ్రోత్రాణామవిప్ర
 మ్భం ద్యోతయతి - అహో అవ్యసు శ్రుతిం చతుశ్శ్రుతి హరణ
 మాత్రేణ అన్ధ్య ప్రాప్తి రితి - శ్రోత్రవినాశాచ్ఛాతుషజ్ఞాన హాని
 రితి చానుపపల్లేరాశ్చర్య మితి భావః - మత్స్య మూర్తిః వేద
 దోద్ధరణాధానస్వీకృతా - అన్యాద్యక్ అశ్రుత దృష్ట పూర్వం
 అజ్ఞాన విశేషః - నేత్ర కాలుష్యాపహతకమూషధమ్ - తస్య అ
 న్యాద్యక్త్వంతు శ్రోత్రా పహర మూలా న్ధ్య పనోదక త్వా
 దితి విశ్లేయమ్.

౧॥ హింసైకాగ్రమతిస్సమధ్యమ మహూగృహ్లాక్ ప్రమథా ద్య
 యుక్త లోకాక్ వ్యథయక్ చతు ముఖ వరాత్పచ్చిత్వ భీతిం
 జపంత్ । క్రీడాశైల ముదస్య వజ్రుఖ పితు స్సపాశ్వ తెజా ది
 శా స్వస్త్వాసు క్రమతే రసంతు నవమం లుమ్పక్ దశాస్యో హరె
 ॥ ౨౮౭ ॥ గ ॥ తస్మాదస్మా నద్యశ్వమేవ రమేశ గోపాయితమ
 నూసి ॥ ౨౮౮ ॥ ఇమాంచర్మమాపతి రమరచమూ విజ్ఞాపనా మ
 నాకుల మనానిశమ్య మనాగ్నిస్త్రయ మానః కాలోచితమేవ ముదా
 రమతి రుదాహరత్ ॥ ౨౮౯ ॥ యద్యపి దేవతా హింసినం పుల
 స్త్య కులీన మేన మహంతు నిహస్తు మిచ్ఛామి ॥ ౨౯౦ ॥ ప ॥ ఆ
 క్కు స్తుర శాణ్ధీర్య ద్రోహిణీం ద్రోహిణీం గిరమ్ । మానయక్
 మానవీధూన్మ తం హంతాస్మి సురాశ్చిరమ్ ॥ ౨౯౧ ॥ మధు గవక్
 ముషో మధుగవక్ముషో విమలాః ఖణ్ణిః కమలా కమితూరి । ము
 నిశమ్య కృతస్సనిశమ్య హరిముదమా కలయే న్నిదమాహ వచరి
 ॥ ౨౯౨ ॥ భవతః కృపణానవతః కరుణా యదినామ తదానుది
 నాన్విషతామ్ । భవితాసమయే భువితాపకృతాం శమనంబత
 సస్యమసంతమసి - ఇతి ॥ ౨౯౩ ॥ గ ॥ ద్రవ్యమిషగుణాశ్రయం, గు
 ణమివ చలనరహితం, కమకవ ద్విభావనాకలిత సంవిధానం, సా
 ౨౯౪ ॥ నైయాయిక ప్రక్రియామవలమ్బ్య భగవంతం వణియతి - గు
 ణాః - యాపరసాదయ శ్చతుర్వింశతిః - భగవతి, వాత్సల్యసౌ
 శీల్య సౌమహ్యాయః కల్యాణ గుణాః , చలన రహితమ్ - పృథ
 క్ స్థితి విహీనమ్, శాశ్వతంచ , విభా - ఆకాశాదౌ విఘనపదా
 థే , ఆనాకలితం - అసమ్భావితం, సంవిధానం - సచ్చిన్దరియ
 స్య తాదృశమ్ , అన్యత్ర - విశేషేణ భావనా సంకల్పః లేన కలి
 తం సంవిధానం భగత్సంవిధానం యేన తాదృశమ్ - సామాన్యవధి
 తి , సామాన్యం - జాతిని, విద్యతే అన్య సామాన్యం జాత్యంతరం

౫౦

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః

మాన్యవదనస్య సామాన్యం, విశేషమివనిత్యాశ్రయం, సమవాయ
 మివ విశిష్టబుద్ధిసిద్ధయే సమాశ్రితం, కేవలాన్వయిహేతు మివ
 యస్మిక్ - బాతౌ జాత్యై నిర్ణీకారాత్, సమానస్య భావః సా
 మాన్యం నాస్తి అన్యసామాన్యం - అన్య నిరూపితం నాదృశ్యంయ
 స్మిక్. “నతత్సచశ్చ భృథి కశ్చ దృశ్యతే, ఇతి శ్రుతే -
 సజాతీయ మాన్య మిత్యభవాః - విశేష మివేతి - నిత్యని నత్య
 ద్రవ్యాణి అశ్రయః యస్య తాదృశం, నిత్యద్రవ్య వృత్తయో వి
 శేషాః ఇతి త్వాకీకారి, అన్యత్ర - నిత్యాని అనంతగరుడవిష్వ
 క్షేన పరాఙ్ముఖ పర కాలాదయః తేషామాశ్రయం అవ లమ్బున
 భూతం, సమవాయ మివేతి - విశిష్ట బుద్ధిః - జాత్యాది విశిష్ట
 జ్ఞానం తస్య సిద్ధయే నిష్పత్తయే సమాశ్రితం అంగీకృతం - , జా
 తివ్యక్తి గుణగుణివోః క్రియాక్రియావతో ర్వి శేషనిత్యద్రవ్యయో
 రవయవావయవిరోధ సమవాయ ? ఇతి వ్యవసాధి - గౌరి త్యత్ర
 గోత్య విశిష్ట వ్యక్తిబుద్ధి సమవాయ సంబంధాశ్రయేజైవ సిద్ధ
 తీతి తత్సిద్ధాంతః - అన్యత్ర సూక్ష్మ చిదచి ద్విశిష్టస్య కారణ
 స్య స్థూల చిదచి ద్విశిష్టస్య కార్యస్యచ బుద్ధిః విశిష్టజ్ఞానంతత్సి
 ద్ధయే సమాశ్రితం, “జాతు మానంహి పురుషం యంపశ్యే న్మధు
 సూదనః | సాత్విక స్సతు విజ్ఞేయ స్సచై మోక్షార్థా చింతకః, ,
 ఇతి భగవ దనుగ్రహ భావే తత్త్వజ్ఞానా సిద్ధిరితిభావః - అత్ర,
 ద్రవ్య గుణకమక సామాన్య విశేష సమవాయా ఇతివత్ భావ ప
 దార్థాక స్మశ్శంప్రదాయ సిద్ధాబోధ్యాః - కేవలాన్వయ్యాది - కే
 వలాన్వయ్యా యా హేతుః ఘటాభిధేయః ప్రమేయత్వా ది త్యాదౌ
 ప్రమేయ త్వాది రూపః - సతు పక్షసత్త్వ సపక్షసత్త్వా బాధిత
 త్వా సత్త్వైక పక్షత్వాత్మకై శ్చతుర్భూతరూపై రుపేతః - అనన్
 విపక్షా నిర్భీత సాధ్యా భావవాక్ యస్యతాదృశశ్చ, అన్యత్ర చ

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

౫౧

రూపై శ్చతుర్భిరుపేత మస ద్విపక్షం చ : పరొక్ష మానవ స
 న్నికషాధిగమావహం, అనేకాన్తికమివ విపక్షాధిరూఢం, ఆగ
 మప్రమాణ చ దాకాజ్ఞీపయోగ్యాధక సిద్ధికారణం, విధిమివసాధక
 త్వేతి రూపాణి వాసుదేవ సజ్జ-క్షణ ప్రద్యుమ్నా నిరుద్ధాత్మ
 కాని లైరుపేతం - అసద్విపక్షం చ - విరోధిరహిత మిత్యధః -
 పరొక్షమానం - అనుమాన ప్రమాణం, సన్నికషః - ఇన్ద్రియా
 థక సాన్నిధ్యం, తదభావేనైవ ఆధిగమస్య విప్రకృష్ట, వహ్నియ
 వస్తుజ్ఞానస్య ఆవహం - సమ్ప్రాచకమ్ . అన్యత్ర . అసన్నికషే
 తైవ - బాహ్యేన్ద్రియా సాన్నిధ్యేనైవ - ఆధిగమస్య - స్వస్వరూ
 ప జ్ఞానస్య, అవహమ్ - చక్షురాద్య సన్నిధానేపి ధ్యాయతాం
 దూరత ఏవ స్వస్వరూప మవభాసయంత మిత్యధః - అనేకాన్తి
 కహేతుడుకష్టహేతుః - తమివ విపక్షాధి రూఢం - విపక్ష
 వతకానం, అన్యత్ర - వేః పక్షిశేష్టస్య గరుత్మతః పక్షాధిరూ
 ఢం . గరుడవాహనమిత్యధః . అథమీమాంసా ప్రక్రియయా
 విశినష్క్తి - ఆగమ ప్రమాణం- వేదాత్మకం ప్రమాణం, తద్వల్ ఆ
 కాంక్షితః - ఆకాంక్షయా లబ్ధః యోగ్యః ప్రకరణా ద్యను కూ
 లః యోథకస్తస్య సిద్ధా కారణం, వేదోహినుసమ్పద మను కూ
 ల మథకముపదిశ తీతి భావః - అన్యత్ర , ఆకాంక్షితః ప్రాథిక
 తః యోగ్యః అనుకూలః హితతమ ఇతి యావత్-యోథకః పురు
 షాథకస్తస్య సిద్ధా కారణమ్ - విధినాకమ - జ్యోతిష్కో మేన
 స్వగకామోయజేత ఇత్యాదిలిప్త లోట్రవ్యప్రత్యయంత పద ఘ
 టితస్య వాక్యస్యాధః , సాధక భావనమ్ - అథః - అథక
 వాదః - భావనా - అపూర్వ జనకౌ బ్యాపారః - తాభ్యాం, స
 హితమ్ , ఆధీక - యాభావనా తయాసహిత మితివా - అన్య
 త్ర - సాధాక సఫలా భావనా . ఇచ్ఛానిశేషః యస్యతాదృశం

భావనం క్రియయా వశీకార్యం, శ్రుతిలిచ్ఛాదిప్రమాణా వశమి
వ పరికలితపరదాబల్యం, దేవతాగ్నిమంత్రాదివదప్రతినిధిం,
వైకృతదృష్టాథా ధర్మజాతమివ ప్రాకృతధర్మక ప్రతిరోధకం,

క్రియయా సప్తానేన వశీకార్యం, అన్యత్ర - వర్ణాశ్రమానుగు
ణ సమానుష్ఠానేన వశీకార్యం, ఆరాధనీయ మిత్యథాశి, త
థాహా క్తమ్ - “వర్ణాశ్రమా చాతవతా పురుషేణ పరఃపుమాన్.
విష్టురారా ధ్యతేపన్థా నాన్యస్త త్తోషకారకః”, ఇతి. శ్రుతి లి
చ్ఛాదితి - శ్రుతిలిచ్ఛం వాక్యం ప్రకరణం స్థానం సమాఖ్యాచే
తి వేదే ఆశ్లత్వ సాధక ప్రమాణాని షట్ - ఏతే షాత్తరౌ త్తర
దాబల్యచచ్చాస్త్ర ప్రసిద్ధమ్ - అన్యత్రస్పష్టం. దేవ తేతి,
అదిశబ్దేన యజమా నాదయో గృహ్యంతే - అప్రతి నిధి కమ్. ప్ర
తినిధిః - తత్ స్థానీయోన్యసి తద్రహితమ్ - “తన్ముతై ర్వాయ
వైర్యై”, త్యాదివత్ హేమ పాదవ ద్రవ్యాదీనాం ఏకస్యా భావే
అన్యస్యేవ దేవతాగ్ని మంత్రాదీనామభావే తత్థానై అన్యస్య సేవే
శో నాస్తీత్యథాశి - వైకృతేషు యజ్ఞేషు దృష్టాథకం దృష్ట ప్ర
యోజనం యద్ధర్మజాత మ్లకలాప మివ ప్రాకృతానాం యజ్ఞవి
శేషాణాం యోధమః అశ్ల విశేషసి తస్య ప్రతిరోధకం నివార
కం. అత్రేదం బాధ్యమ్ - సర్వేషామపి సోమయా గానా మగ్ని
ష్టోమక ప్రకృతిః, తత్రైవ పాక యజ్ఞానాం దశక పౌణికమాసే
ష్టిః, హవియకజ్ఞానా మగ్ని హోత్రమ్. ఇతరాస్తు, వికృ త
యసి, యత్ర వికృతిషు ధర్మనిదేశశో నస్యాత్ తత్ర ప్రకృతివద్వి
కృతి రిత్యతిదేశాత్పాకృత ధర్మః స్వీక్రియతే. యత్ర వైకృత
ధర్మోక దృష్టాథక స్సోమత్ర ప్రాకృతధర్మః పరిత్యజ్యతే ఇ
తి. అన్యత్ర - ప్రాకృత ధర్మక స్త్రిగుణాత్మకాశి తేషాం ప్రతి
రోధకమ్ - ప్రకృతి రితి - ప్రకృతి రగ్నిష్టోమాదిః, దీక్షుకగత్రే

ఉత్తరచమ్పాప్రబంధః

౫౩

ప్రకృతీచదపారిష్లవ ధర్మం, జ్యోతిష్టోమమివ భూయష్మాక్లిక
 లాపం నిత్యంసోమముఖం సర్వఫలసాధనంచ, వ్యాకరణమివ ప్రకృ
 తీనాం ప్రత్యయవిధానేన సాధుత్వ నిష్పాదక ముపదిష్టాగమాదే
 శంచ, శారీరకమివ సుమనసామమృతప్రదం, యోగశాస్త్రమివస
 మా కాలయాపనాథం పారిష్లవ శంసన మితి కించిత్ స్తుతి శ
 స్త్రం ధర్మతేయోఽశ్రియతే . ప్రకృతీమ సనాస్తి . అన్యత్ర-అ
 చచ్ఛల ధర్మ మిత్యథకః . జ్యోతిష్టోమ మివేతి , భూయష్ఠః-
 అక్లికలాసః-అక్లిక్రియా సమూహః , శరీర భూషణాదికంయస్య
 తాదృశం , నిత్యం సోమః . లతారస విశేషః, ముఖేయస్మిన్.సో
 మభవ ముఖం యస్యేతిచ - సర్వేషామప్తీఫలానాం స్వర్గాదీనాం
 సాధనం - తదుక్తమ్ - 'ఏకైకస్మై కామాయ అన్యేక్రవవ ఆశ్రి
 యంతే - సర్వేభ్యో దక్షపౌణా మాసా . సర్వేభ్యో జ్యోతిష్టో
 మః ' ఇతి . . అన్యత్ర . సర్వేషాం ధర్మా దీనాం ఫలానాంపు
 రుషాధానాం సాధనం . తథా చోక్తమ్ . 'ఆయురారోగ్య
 మైశ్వర్యం భోగాం శ్చైవానుషక్తికాః | దదాతి ధ్యాయతాం ని
 త్య మపవగప్రదోహరిః , ఇతి - వ్యాకరణమివేతి . వ్యాక్రియంతే
 శబ్దాఃస్పాద్యంతేననేతివ్యాకరణమ్ . శాస్త్రం.తదివ ప్రకృతీనాం.
 (రామ - భూ) ఇత్యాదీనాం, ప్రత్యయస్య(సు-తి)ఇత్యాద్యై
 ధానేనఅనుకాసనేనసాధుత్వ నిష్పాదకం . ఉపదిష్టః . విహితః,
 ఆగమః-తుగాదిః, అదేశః.యనాదిః,యస్మిన్తాదృశం . అన్యత్ర,
 ప్రకృతీనాం - ప్రాణీనాం,ప్రత్యయవిధానేనజ్ఞానోత్పాదనేనేతి- ఉ
 పదిష్టః ఆగమ ఏవఅదేశః ఆజ్ఞాయేనేతిచ - శారీరకం-బ్రహ్మమి
 మాంసా శాస్త్రమివ, సుమనసాం . విదుషాం దేవానాంచ,అమృ
 త ప్రదం మోక్షదాయకం . సముద్ర మథన సాహ్యేన సుధా స
 మ్పాదకం , సమాధికరా శ్చిత్తపుత్తినిరోధినః దేహాంహితం పురు

౫౪

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

మాధికరహితం, సాక్ష్యతంత్రమివ నిరీక్ష్యం, పాశుపతమివ శ్రీ
కణ్ఠగుణస్థైర్యనిర్వాహకం, సాగతసంప్రదానమివ దూరీ
కృతమస్యం, కమప్యన్యాదృశ మహిమానం ప్రధామానమాచమ్య
ధైర్యమవలంబమానం గీర్వాణస్థైర్యం సాధువదనమివ నాసత్యా
కలిత మాధ్యసదనమివవసుభిరలజ్జితం జామదగ్న్యచరిత మివ
రాద్రోల్లాసనాన్నదం పుణ్ణే గ్రీకువదాది త్యజనభాసురం వియోగినీ
వదనమివ బలోదఙ్గితమరుదితం మునికులమివ పురస్కృతకౌశి
కం తత్సక్తరాజ్కణ్ఠోన్ముఖం ప్రాశస్త్యత || యత్ర యద్ధాను బద్ధ

పాథకసమ్పదః త్వాత్. అన్యత్ర, సమేన అభిక్షేపచ రహితమ్.
“ నతత్సమశ్చ భృధికశ్చ దృశ్యతే, ఇతి శ్రుతేః.

సాక్ష్యతంత్రం కాపిలం శాస్త్రమివ నిరీక్ష్యం ఈశ్వరాన భృపగ
న్త్రుః ఈశ్వరాన్తరహితంచ, పాశుపతం పశుపతిమహమివ శ్రీక
ణ్ఠస్య - శివస్య, గుణానాం స్థైర్యనిర్వాహకమ్ - దాధ్యాపా
దకమ్ - అన్యత్ర - శ్రీయఃలక్ష్మ్యకి - కణ్ఠగుణస్య సూక్ష్మల్య సూ
త్రస్య స్థైర్యనిర్వాహకమ్, సుగతాః - బద్ధభేదాః - తత్సంప్ర
దాయమివ మస్యః, యజ్ఞఃకోధశ్చ - అసత్యాకలితం నభవతీత్యర్థః -
అన్యత్ర నాసత్యా - అశ్వినా, వసుని - ధనాని, అష్టవసవశ్చ . రౌ
ద్రస్య - రుద్రసబ్ధినః, ఉల్లాసస్య - ప్రమోదస్య, ఆస్పదమ్. జామద
గ్న్యోరుద్రశిష్య ఇతి ప్రసిద్ధమ్ - అన్యత్ర రౌద్రస్యరస భవస్య పుణ్ణే
క్షుః . స్వాదుతమః ఇక్షుభవః. ఆదేః. ఉభయతోప్యాది భాగస్య
త్యజం. భేదేన త్యాగః - తేన భాసురమ్. ప్రతియమానస్వాదమ్ - అ
దిత్యజనై ద్వాదశాదిత్యలోకైరితచ - వియోగినీ - విరహిణీ -
బలోదఙ్గితైః బలోద్భృతైః . మరుద్భిరీదేవ భద్రైః ఇతమ్ . వ్యా
పమ్ - బలాదుదఙ్గితీతి - బలాదఙ్గి అతి శయేన ఉదఙ్గి - ఉద
తమం రుదితం రోదనం. యస్మిన్ ఇతి ద-కౌశికో విశ్వామిత్ర ఇన్ గ్రీష్ణ

ఉత్తర చమ్పూప్రబంధః.

౫౫

శ్రద్ధానిధాకారితస్త్వపక్షవిజయా విరోధివాహినీసమవతస్త్వి ॥౧౬॥౪

॥ ౧ ॥ సాచబహుముఖవాహినీ , విజృంభితప్రతికూలపరీతాపా ,
వ్యాలోలపరమకరవాళా , సమున్మిషత్సారసమరాళికా , సనా
దా , స్ఫురద్రుచిరజుగళకున్తాదిపీతపరకీలానా , బృహద్ధరకన్తసై
న్యమానగ్ధితుకామా సర్వతస్సదపః ప్రాసపకల్ ॥ ౧౬౫ ॥
ప ॥ స్వస్థానవృద్ధిమదనీక లసద్విపక్ష స్థాయస్మహాహవ మహీన

౧౬౫ — సాచేతి ॥ సాచ - అసురసేనాచ , బహుముఖంవ
హతి గచ్ఛతీతితాదృశే. బహుముఖావాహినీ- సదీపిత-

విజృంభితః ప్రతికూలానాం శత్రూణాం పరీతాపస్సచాపకా-
యయా- విజృంభితంప్రతికూలం - కూలేకూలేపరీతంవ్యాపం ఆ
సం అపాంసమూహః యస్యాఇతిచ- వ్యాలోలాః పరమాకరవా
ళాః ఖడ్గాః, పరాణాంమహతాం మకరాణాంవాలాఃయస్యాం
సా - సమున్మిషస్తీపారాశ్రేష్ఠా అరివిజయక్షమా సమరాళియుక్త
ద్ధపరంపరాయస్యామ్ - అన్యత్ర, సారసాఃమరాళికాశ్చ- స్ఫురద్రు
చిః ప్రకాశమానాబజుగళైః కున్తే శ్చాయుగవిశేషైః పీతంపరకీ
లాలం శత్రురక్తంయయా . అన్యత్ర, స్ఫురద్రుచయః కాన్తిమంతః
రజ్జువరి కురచ్ఛార్క శకున్తాః పక్షిణః త్రైపీతం పరంకీలాలం జ
లం యస్యాఇతిచ .

॥ ౧౬౬ ॥ స్వస్థానైతి - స్వఃస్వగణస్యస్థానం తత్రవృద్ధిమల్
అభివృద్ధమ్ - అన్యత్ర, స్వస్థాననీవ వృద్ధింప్రాప్తమ్ - గవా
మయినే స్థానాత్థానానాద్వృద్ధిస్తచ్చాస్త్రప్రసిద్ధా - అనై
క్తైస్సైన్యేలిసంతః ఉల్లసంతఃఉత్సుకాః యేవిపక్షాశ్చత్రవః తే
షుస్థాయకా మహాకా ఆహవోయుద్ధం యస్మిన్తత్ . అనీకేన -
అధిదేవతా సమూహేన , లసక్విపక్షే - స్థానవిశేషే స్థాయకా
మహాకావాలయైస్తేన్నితి హవోగ్నిరియస్మిన్ . అగ్నయే నీకవ

౫౬

ఉత్తరవర్షావృద్ధి

గుణైరవాపమ్ | యుద్ధాజిరం సమధికస్మృతిశస్త్రజాల మజ్జై
రగాహతగవా మయనస్యలక్ష్మీమ్ || ౨౯౫ || గ || అథసుకవిప్ర
బంధవత్సనసి సంఘక్షేణ శోభమానం , కుకవిప్రబంధవ దుచ్చాప
శబ్దం, ఉద్ధానమివశీలీముఖ త్తతసుమనస్కం, మదోత్కట కర
టిపటల వికటద న్తకాలాయనముసలవృథ విఘట్టహోచ్ఛన్న స్ఫులిగ్గ
దహ్యమాన యోధశ్రమహారానవరతవసాసిక్తమ త్తగృధ్రపక్ష స
మీరణ సముపనతమక్షికా పలాయన సుఖితకరాళ కరవాళఘాతబ
హిశుద్ధతజ్జాగ్రలాగ్నిక తురజ్జనజ్ఞాతం, సదావిచారిత మదాన్ధభ
టశిరః త్తరద్రుధిర పక్షి-లతయా తదీయకరొటిసంఘ దస్తుర తయా

తేప్రరోడాశమిక్యాదిమ అగ్నేరసీకవత్త్వం ప్రసీద్ధమ్ , అహీనగు
ణైరుత్కృష్టగుణైస్సరాసురవీరైరవాపం . వ్యాపం , అహీ
నః- క్రతువిశేషః తస్యగుణైర్జైః అవాపం సమధికాస్మృతిస్తో
త్రం శస్త్రజాలంఆయుగస మాహశ్చ యస్మిక్ అస్యత్ర - స్మృతి
శస్త్రం - యజ్ఞాన్తస్తవ విశేషః -

|| ౨౯౬ || అథ దేవాసురయో స్సమరంవణాయతి - సుకవిప్ర
బంధమివేతి- సఖ్యుషణఃవాక్యాత్థాచచా తేనశోభమానం సమరప
క్షేతు - సఖ్యుషణః పరాభిధనెచ్చా - ఉత్తచాపశబ్దః - ఉచ్చాః
అపశబ్దాశ్చయస్మిక్- ఇతి. శీలీముఖాఃకాణాః భ్రమరాశ్చ సుమ
నసః కుసుమాని దేవాశ్చ . మదోత్కటేతి - గజదన్త సంయోజి
త కాలాయన ముసలానాం పరస్పర విఘట్టనేన ఉద్భిన్నై రగ్ని
కణైర్యోధాదహ్యన్తై , తేషాం దహన సన్నాపం గృధ్రపక్ష స
మీరణాః పరిహరన్తి తైరేవ సమీరణై రభిహతాః ఖడ్గ విక్షతతు
రజ్జాన్త నిగళిత పిశితా స్వాదనాయ మిళితా మక్షికాః పల్క
యన్తై - తస్మాత్సుహృతా స్తురజ్ఞా యస్మిన్నిత్యథాః

౮

ఉత్తరచమ్పాప్రబంధః.

౫౭

జ గతిమాన్ద్యకారిషుప్రదేశేష్వపి ప్రతిభటమకుటతటభిచితమ
 రతకశకలప్రాతిధానికదూర్వాజుగరగ్రహణచాపలసరిఘటితర్పుణి
 తిచక్రకామణరథ్యాశ్వవిలోకనపరిముదితరథికసారథికం, నిరగణ
 శధనుగుణటజాగరమృదజ్జారవనిలసదుచ్చావచసుభటచపేటా
 ఘాతవాచాటితరిపు కపోలతాశయుగధ్వానయుక్తమృత్యునతకప్ర
 వతికతకబద్ధకతకనాభినన్దిశకున్తగోష్ఠీకం, గురతరద్విరవకుణ
 పగణవరివృతిలబ్ధరోధసేక నిశాతవిశిఖనిపాతితాశాంధన్వినాం శి
 రోరుహేదకశితశైవాలజాలకే కరచ్యుతైరికరవాత్సైప్రకటికృ
 తపాతీనవాటికాపరిపాటికే తథావిధైఃభేటకూటైరాధాకితకమ
 తపటలే నయనాత్మనాంమీనానాంహతాద్గ్రసనాదరేణేవ స్మిమి
 త్రేనకక్చరాశాంవ్యాత్తవదనగర్భవతికభిదకన్తమయైబకకైర
 ధిష్ఠితప్రతికూలే నికృత్యనిపాతితాభిస్తదీయవాహుల పరమ్పరాభికి
 ప్రచణ్డడుణ్డభమణ్డలీభిరికపరిమణ్డేతేమహతి లోహితకాసారే

గణేతి - పజ్జీలత్వేన నిమోన్నతత్వేనక సమరాజ్ఞానస్య మ
 న్దమన్దంగచ్ఛన్మోపి రథ్యాశ్వాః మరకత శకలేషు దూర్వాజుగర
 భ్రాన్త్యా తద్గ్రహణ చాపలేన సజ్జుటితచక్రమమౌభవన్తి . తే
 షాంవిలోకనేన అనాయాససమ్పదిత నిజమనోరథారథికానిసార
 థయశ్చమోదన్తృత్యథాని - నిరగణశేతి - మాద్వీటజాగరేషు
 మృదజ్జారవత్వం , కపోలచపేటధ్వనిషు తాశయుగధ్వానత్వం ,
 మృత్యునతకత్వమ్ , శకున్తగోష్ఠీమతదభినన్ది సామాజికత్వంవ ,
 ఉపజర్యతే . గురుతరేతి - లోహితకాసారావయవాణరూపయ
 తి - పరివృతిరావరణం తదేవరోధః , సమరనిపతితానాం శిరో
 రుహశ్యైవ శైవాలజాలాని, కరవాళావీణపాతీనామత్సృవిశేషాః
 భేటకూటావీణకమతపటలాని, నయనాన్యేవమీనాని, తద్గ్రహణవ్య
 గ్రాః వ్యాత్తవదనగర్భవతికనో - వివృతచక్రచిలనిష్ఠాని దన్తా

౫౮

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

పర్యుషితభావఘనీభవదస్య గుఱ్యసృజతోదే రుద్వతితగాత్రీభి రస్థి
 స్థిస్నేహసన్దాహదిగాక్షాచితానలశిఖానికాశాక్ష కేశపాశానస్థి
 శకలసాన్దైర్ధ్రాన్త్రీకృతమలైర్వరల కృతవతీభిః స్థవిష్ణుకుణప
 వరిష్టపపామయకఞ్చుళికాపరిమణ్డితస్మనమణ్డిలాభి స్మదీనుచ
 మ్మణిమితానివసనాని వసానాభి రభఙ్గురతురజ్జమజాఘనీసంఘ
 టితమేఖలాకలాపాలజ్గుతగురుమధ్యాభిః వ్యాత్తపరుషకుణపవ
 దనగతోక్షాత్తారదనకదమ్బగుమ్భిశముక్తాహారాభిః ప్రకటాయ
 నకజటప్రకతకరవాళఘాత నిఘ్నక సంజనితధన్జయపుష్ప పచన
 జ్జిహ్వీరీధూతపలలశకలచర్వణగర్వితాభి ర్వికటకరోటికాచక్షకపిహీ
 తపసారససురాపానపీనమదవికారాప్యాయితమదనచాపలాభి వై
 తాళీభిస్సహ వారికేశీరసముపఘ్నానానాంపిశాచయూనామట్ట
 హాసారభటిభిః ప్రకటికృతలోకసాధ్వనం కింపి సమర మమరవి
 శాచరసేనయోరజనిత్రివిష్టపాభ్యాశే || ౨౯౬ || ప || కచ్చిద్దే
 వభటో౭థ కస్యచిదరే శ్చేదాయ ఖడ్గంరుడిత్యుద్గ్రహ్లానర

ఏవకూలౌపవిష్టాః బహిః - అధోనిపతితాబాహవనిపదుణ్డు
 భాః జలసర్పాశ్చేతి - తత్రపిశాచయువతీభిస్సహపిశాచయూనాం
 జలక్రీడా మాహ పర్యుషితేత్యాదితా - పర్యుషితభావేన ఘనీ
 భవన్తి - యాతయామత్వేన శుష్కభవన్తియాన్యస్సంజి తేషాం
 ఘుస్సృజతోదైః స్నానీయమాణైరిత్యథః - ఉద్వతితం - ఉ
 త్పాదితమ్, 'ఉద్వతేనోత్పాదనేద్యేనమే', ఇత్యమరః - అస్థిస
 స్థిగతస్నేహః కేశసంస్కారానకూలం త్రైలమితిభావః - జాఘనీ
 పృష్ఠభాగవతీజుగుప్సితస్సీరావిశేషః : శిష్టమఖిలం స్పష్టమ్
 ౨౯౭ - ధృతఖడ్గస్య దేవభటస్యకజ్గుణభివతమరతకమణిప్ర
 భాయాం తృణభాన్త్యారణాన్నివృత్తి రభిధీయతే - తృణగ్రాహి
 ణ శ్శత్రవో నహన్తవ్యా ఇతిహి ధమయ్యుద్ధసమయః -

ఉత్తరదర్శనముప్రబంధః.

౫౯

కఙ్కరణస్థిత హృద్రత్నచ్చనీనాం ఛటాః । తస్యాఽస్యే విక
టాట్వహాసవిధిషు వ్యాతై ప్రస్పృష్టాముహుస్తృణ్యామేవ నిగో
కయన్తినవృతేతద్దారణాద్దారుణాత్ ॥ ౨౯౭ ॥ అనుత్యోక్తః
స్యః కణ్ఠాభరణఘనశోణోపలరుచీరస్పృశీజాణనన్నధిసజఘజం
వైరిశరజాః । ప్రబిభ్రాణఃక్రోధం పరమమపరాదే మమపివద్విషం
ప్రత్యావత్తప్రతిహననసోతోరిమగణమ్ ॥ ౨౯౮ ॥ క్షీణేవైరి
శరీంద్ర మూర్ధ్నికవిశిఖేకనాఽపినాకౌకసా తస్యాఽపాశ్యకటంసప
త్యనదతాంపీఠోద్గమేనాశినామ్ । పశ్చాత్తనిజకర మూర్ధ్నిక దివ్య
కుసుమైస్సాన్ద్రే పతన్మాంబురూపాదస్మిహ నిహిశృంఖలాభరణిమిత్యా
నన్దితత్సాన్విహ ॥ ౨౯౯ ॥ యస్మాన్మృతాద్విషదసంవిమలే
తులగ్నం స్వప్రాతిభాసకవపురి స్వయమేవయోద్ధా ! కనాఽ
ప్యభజ్యతతతస్సరుషాపరేణ తత్పారమౌఢికవపుశ్చతశావ్యదారి
॥ ౩౦౦ ॥ శూరస్యకశ్యచిదిమతతగాఢవక్షోరక్షోభటకప్రతినిష్ఠ
త్య పలాయమానః । రక్తస్రవై రరుణిమానమురస్యవాక్షేత్ స

౨౯౮—అనుత్యోక్తః ॥ కస్యచిన్నిజ భుజప్రస్పృతాయాంకశ్చాభ
రణకాన్తావైరిశరక్షత జనిత రక్తభ్రాన్త్యా అపరాదే పారస్య
శిహాననోద్యోగః ప్రతీయతే- అపరాధపుషతోఽసౌలక్ష్య
ద్యశ్చ్యుత పాయకః, ఇత్యమరః -

౨౯౯—పీఠోద్గమేన-వ్యథాప్రాప్త్యా నిపత్య - ఉక్లృప్త్య- దే
వభటస్య శరప్రహారేణ వైరిగజదానామ్బు చుమ్మివో భనురా స
త ఉడ్డియనిజమకుట ధృతదివ్యకుసుమేషు ఎకరన్త్యోభాదపస్పృక్-
తాక దృష్ట్యా గజస్వామీ నిజగజఏవ శృంఖలాభిస్తం హస్తీతిబ
భ్రామేతిభావః-

౩౦౦—క్షతజార్ద్రవక్షాః పలాయమానః - ద్రష్టౌదాం పరిహ
నైమాకానవదనో బహువేతిభావః-

౬౦

ఉత్తరచక్రప్రబంధం

శ్యామికామధిమఖంతుజనాపహస్తేః || ౩౦౧ || కష్టోనికాచ
రశిరాయుధికజ్జపత్ర దత్తస్వరైస్సురశరైదక్షితంబహుర | అస్తా
కపక్షసహకారబలాజితోఽయ మంతోఽహావిశనభిరీవకృతోఽప్య
ఘోషః || ౩౦౨ || కేనచిద్యుధిసకృత్ప్రయోజితోఽప్యప్యశరైశ్చ
రరేగక్షంతథా | అచ్ఛిఃత్తత్సరితమాహవేనమంతతర-శత్ర గత
క్షాత్రజివ్యహూ || ౩౦౩ || వా || ఏకతస్మక్కషాంచిత || ప ||
గౌతామయాదరిశరౌత్కరఘాతభీతాః ప్రస్థాతు మామిష భుజా
మనవఃప్రవృత్తాః | యుద్ధాజిరే కిముః శుభా ధ్వని దునికమిత్తం
దభాజురస్థలనమేత్యువుననికవృత్తాః || ౩౦౪ || ధనుష్మతే తత్ర
రిపూకప్రహరేదత్వాఞ్జలికా కేచిదసూకరకత్తుః | యేవామ
తస్మైదదు రఞ్జలిన్నస్వానా మగృక్షాన్మతకాఞ్జలింస్తే || ౩౦౫ || గ
ర్వోన్నమద్భలితలక్షపణప్రవీణః ప్రాప్తో జనాదకనతయాక్షధనం

౩౦౨— అస్మాకః, అస్మదీణః, పక్షి - గరుత్ - పక్ష్యశ్చ-
అంశః - నః - అస్మాకం - అహావీష - ఆజకాంశగ్రహణం
నిర్వివాద మేవేతిభావః . శరవుంభేషు వేగాతిశయాధికం కజ్జప
త్రబంధనం ప్రసిద్ధమ్-

౩౦౪— కేవల రాక్షసా ముఖే తృణం నిధాయ స్వజీవితం రరత్సు
రిత్యాహ - గాత్రేతి - శరీరంహిత్యాకణ్ఠమాగేకణ ప్రస్థాతు
కామానాం ప్రాణానాం దభాజుర స్థలనమేవ గమనప్రతిరో
ధిదునికమిత్త మఘాదిత్యధికః.

౩౦౫ — ప్రహరేద్యుధైః పాశైః పాశైః పాశైః పాశైః పాశైః పాశైః
నాముదకాఞ్జలికానివాపాఞ్జలింనపిబన్నిత్యధిక-మృతాభితియావత్.

౩౦౬ — గృజేతి- ఉన్నతుక- ఉద్ధతః, బలిః- తన్నామాలసు
రః, బలినః-బలశాలినః, జనాదకనతయా - జనాదకనభితినా
మృజనహింసకతయాచ, క్రథనం - ప్రశ్నాతిం యుక్తంబ, ని

తత్త్వరచనాప్రబంధః ॥

౬౧

గరియః । విక్రాంతలోకభాసన్నిహితోహితాయకృష్ణః కృపా
 లభితారతమీమాన్సే ॥ ౩౦౬ ॥ ౫ ॥ తదనుసూరరాజభతైర్విద్రా
 వ్యమాణాం యాతుభానసేనామమక్షకాలీ సుమాలీ సమాశ్వాస
 యోః, మదచూఢమనాస్సజ్జరభువిసజ్జరమ్య, సద్యవేషసద్వి
 ద్యామివదురూపాస్సృతజనూధినీం శరవక్షాసంజనితోపద్రవాంవి
 ద్రావయామాసకేకసీగురుః ॥ ౩౦౭ ॥ తాంవతతఃకాన్తిశీలాం
 సాన్త్యణిక్తతేజోవిజితవిభావసుఃసావిత్రానామావసురసురపతిసువి
 హితహృదయగదయాగదయా విదయాశయఃపూజకరోషమచూ
 లకాణితూర్ణకాండుకాయమహాకావంస్తుమాచినమ్ ॥ ౩౦౮ ॥
 ప ॥ తరసాశాధిపోప్యాశౌ తరసాశాధిపాదకానః । నిమాతా
 మహతామాథే నికజూతామసాతామగాల్ ॥ ౩౦౯ ॥ శరవ
 క్షజశీలాలపక్కిలే దుద్ధిక్తసే తదా । భీతికృత్సమరాళీషు మేఘ
 నాదోవ్యజృహ్యత ॥ ౩౧౦ ॥ సత్వతంప్రాప్యసక్రామవత్సరం
 రాజణింసురాణ్ । జయంతమభిదుద్రావజయంతస్సహసేనయా ॥
 ॥ ౩౧౧ ॥ మన్మదర్యుదరజయదుద్ధభీరురాత్యామన్మదర్యుద
 రమగాల్క్షతోభిబాఘః । ఆశ్చర్యంతవిషుధుతంజయంతమాజాఘ
 న్స్వప్నావళిరజయంతమేవజఙ్ఘై ॥ ౩౧౨ ॥ తతశ్చ ॥ మాయాన

క్రాంతలోకః - త్రివిక్రమాక్రాంతభువనః, నిగృహీతలోకః - హి
 తాయజగద్ధితాచరణాయసన్నిహితః, శత్రూకహంతంసన్నికృష్ణః
 కృష్ణః - వాసుదేవః కృష్ణవర్ణశ్చ, కృపాణిఖడ్గభత్యనయోస్తా
 రతమీగుణక్రియాకృతంతారతమ్యంనాస్మీత్యథాః -

౩౦౭ — దురూహః - దుస్తర్కరి, సద్విద్యాం - బ్రహ్మవిద్యామ్.

౩౧౦ — సమరాళీషు - సః - మరాళీషుభిత్తేషు.

౩౧౧ — మన్మదః - కుణ్ఠితశక్తిః, దర్యుదరమగాల్ - భయాత్పర్వత
 గుహంప్రాప్తేత్యథాః, అజయంత - జయంతభిన్నంజయతసీతం.

౬౨

ఉత్తరచమూప్రబంధః

మాసాదితకక్తిన్రైవ మాయాసమాసాంస్పృజతాచమూసామ్ । ప
 రాకృతేతేనపరాజయన్మేనురాస్మన్మన్యన్తపరాజయన్మే ॥ ౩౦౩ ॥
 ॥ ౫ ॥ అనన్తమన్తహేతంజయన్తమవధాయకాశ్చరన్దరస్స
 క్రోధం రథమారుహ్యస్వయమేవసజ్జరాజ్కణముల్కబువకాసర్వ
 తోగవకతో విబుధ కథనం విదధానం యాతుధాన ప్రధానసైన్యమ
 భిధ్యానిదిధ్యాసన ప్రకషణభవ సహజ ముత్పాదిత శరవయో
 బలాత్పలామయత్ ॥ ౩౦౪ ॥ ప॥ ప్రతిక్షణ క్షిప్రప్రవతరావ
 ణ్డయోః స్ఫుటాట్టహాస స్ఫుటవణ్డ భాణ్డయోః । అహూతపూ
 వకం సమరం ప్రవణ్డయో రథూదభా ఖణ్డలపక్షి కణ్డయోః
 ॥ ౩౦౫ ॥ ౫॥ ఇత్థంవృద్ధశ్రవసా యుద్ధువధకాయన్తం స్వపితరం
 నిశామ్య సౌక్ష్యేతరహృదయే మయ్యస్మిన్నుదగ్రవిగ్రహపరసురవ
 గ్గ నిగ్రహ బద్ధాగ్రహే మహేలాగ్ర స్వయముగ్రతప్తిన జాగ్రతి
 కుళశి ప్తరిత్రామ్యత్యాయిత తనివాయక స్వయమమోఘవాదో
 మేఘనాదః కిమపిసమరమమర చక్రవర్తినా సహస్రావతకాయో
 ॥ ౩౦౬ ॥ ప॥ ప్రకాశమానై పురుహూతచాపైవిజృమ్భమాణో
 యుధిమేఘనాదః । అదృశ్య ఉద్యద్భహుకన్ధరశ్రీరచిచ్ఛవత్సాయక
 వృష్టిమత్రాత్ ॥ ౩౦౭ ॥ ౫॥ మాయావిరామయానినాకోనామ
 ధివాకోనాథజేతేతి హృది నిధాయ మాయామయ బలేన నిరామ
 స ఏవరావణి నిజజిత్యవజ్రిణ మభిగజకా బద్ధావతం స్వపిత
 రన్తి కమానీయతేన పురస్కృతః పురమేవస్వీయమనయత్ ॥ ౩౦౮ ॥
 అథ విబుధగణైవ సమం కమలసమ్భవః స్వయమేవ రావ నాధ్య
 ౩౦౩—జయన్రైతేనపరాకృతేనతి - పరాన్రైసురాః-ఇత రి దేవాః
 పరాజయమమన్యన్రైత్యన్వయః.
 ౩౦౪ — నిదిధ్యాసనప్రకషణః - అభిధ్యామివ :: అభిధ్యాతా పర
 స్వవిషయైస్సృహః, ఇత్యభిహితమ్ .

జామేశ్వ తదాత్మజాభ్యధీతం సంఖ్యాణయ జనప్రసన్నాద్వ
 హేస్సహాయారథః పరమనోరథ విభజ్జక స్సముదచ్చత్వితి వ
 రంచ ప్రదాయ విరంచ శ్చక్రజిదితినామచవిధాయ మోచయత్స
 తతాగ్రాగృహాన్తురాసాహమ్ ||౩౧౯|| సచ శచీపతిస్తద్భ
 ధనాన్మక్తోపి లజ్జాపాశబంధాదపసమితవదనా విరంచంకించదప్య
 నాలపక తేనతావడవ మువ్య తేస్మ ||౩౨౦|| ప|| హస్తస్వా
 దూభవతియద సత్కమ నిమాణకాలే నీచానాం తత్పచన స
 మయే యాతనామాతనాతి | మన్దగ్ధీనాం నిగరణదశాస్వేవసం
 తోషహేతు మాషాపూపః కిమథనది శత్యక్షణం కుక్షిరోగమ్
 ||౩౨౧|| స్వచ్ఛంతంస ఇచ్చరస్మిబతపరయువతీప్రాగుపచ్చన్దనీయా
 త త్సాన్వమీ విప్రలభ్యః కథమపి విదుషా మభ్యుపేత్యాపిగహామ్
 సౌఖ్యాభాసంసకమ్పంక్షణిక ముపయతా కల్పమల్పేత రాతిదు
 ష్కీకాశ్చానుభావ్యే తదపిపరవధూంపప్తికష్టంబుధోపి ||౩౨౨||
 అధ్యేషి తస్యపరమాద్భుతవస్తులాభ లుబ్ధివవివ్రచరితేపి ఋషేః
 కళత్రే | శృంగార వైకృతమవాప్య సురత్పలాభా దంగారహరి
 ణ ఉపైవ్యసివత్త్వదస్యోరి ||౩౨౩|| శృణుచైతత్ | స్వాత్మ
 స్వేవస్థితమవిదితం హస్తజన్మోపురాణం పాపంభూయః ప్రథయతి

౩౨౨—ఉపచ్చన్దనీయా-ప్రలాభనీయా, విప్రలభ్య-వచ్చనీయః,
 సౌఖ్యాభాసం-నవస్తుతస్సౌఖ్యమిత్యర్థః, సకమ్పంభయాదితిభావః -
 ఉపయతా-ప్రాప్తువతా, అల్పేతరాద్విరుష్కీర్తి శ్చేత్యుభే ఆకల్ప
 మనుభావ్యేత్యర్థః- తదపి- కథాపి, వప్తి- ఇచ్చతి, హస్తేత్యాశ్చర్యే-
 ౩౨౩ — బ్రహ్మ భూతపూర్వమింద్రియదుశ్చరితంవతమానవ
 త్కృత్యవిప్రలభ్యశీతై - అధ్యేషితి - తస్య - ఋషేః, కళత్రే
 శృంగారవైకృతమవాప్య అధ్యేషి- ఉత్సాహోగచ్ఛనీ, అచపిపరత్ప
 లాభాదంగారహరిణిదస్యోర్వత్త్వ ఉపైవ్యసిః .

౬౪

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధం

భలం పక్తిశంకాలయోగాల్ విటీమాణా ప్రకృతిరిహయా శ
 కకరాత్రగూఢో వహ్నిదాహం దిశతినమయే వ్యంజితోవా
 రిసేకైః || ౩౨౪ || తతశ్చ || ౫ || తస్యైవపశ్య త్వాదావరోధ
 పరిశుశానపాతకస్య ఫలమే తద్భవతానుభూత మితి తేనమాగమ
 స్త్వంవిషాదమ్ || ౩౨౫ || ప|| ప్రతికూలేనుకూలేవాప్రాప్తే
 విధి విపాకతః | సఖేదం నచనచసంమోదం పండితకి ప్రతి పద్యతే
 || ౩౨౬ || ౫|| సంప్రతి పున స్సవానభా నివతకం వైష్ణవం
 యాగమనుష్ఠాయ తతోలబ్ధమద్వియథాపురం స్వపురముపయాహీ
 త్యాదిశ్య స్వలాకమాకలితహతి భగవతి పితామహే మహేష్వరిస్మ
 థైవతదాదిష్టామిష్టి మనుష్ఠాయ త్రివిష్టపంగత్వాదివ్యంసామ్రా
 జ్యమబోధుజ్యతే || ౩౨౭ || ప|| దురిత తిమిరభానో న్మద్వ
 చఃకుంభసూనో స్సహమనిభిరతన్ద్ర స్సాదరం రామ చన్ద్రః | సద
 సికిలనిశమ్య ప్రాజ్ఞ లాకాభిగమ్య సువిత్పకులవతంసశ్శిశ్రియే విస్మ
 యంశః || ౩౨౮ || పూషాన్వవాయథా రెణికిపున రేవనరేశ్వ
 రః | పారావారస్య పాతారంపర్యపుచ్చత్తపోధనమ్ || ౩౨౯ ||
 అశేష విజయిత్వంయదుత్సృష్టంతస్యరక్షసః | తస్యాపవాదం శు
 శ్రూమే తవైవజజవాదితి || ౩౩౦ || ౫|| ఇదం భాషితంశ్రుత్వా
 కుమ్భసమ్భవోఽహూయః కథయితుమారేభే || ౩౩౧ || ప|| తతఃశ్రీ
 తిసుతాపతేతరళయక ధరామణ్డలం దిశాధిపవినిజాయ ద్విగుణి
 తావరేపోదయః | విశేతుమయమజ్ఞానం విదళితాభిలద్విజ్ఞనం

౩౨౪—పశ్యత్పాదః . అక్ష చరణో గౌతమః - తస్య - అవరో
 ధః - పత్నీ అసూయైత్యర్థః -

౩౩౦—ఉత్సృష్టం - ఉత్స గతకి ప్రాప్తం సామాన్యత స్స
 మ్పాదిత మిత్యర్థః -

౩౩౪—సంజ్ఞాయాం ముఖవణః కకారకి . తేనహీనం - ఆ

౯

ఉత్తరచమూప్రబంధః .

౬౫

పులస్త్యకులపాంసనః పురమవాప మాహీష్మతీమ్ | ౩౩౨ |
 || ౫ || తతః ప్రాగేవ తన్వంగీభిస్సహ తోయక్రీడాచిక్షిప్యమా న
 మౌదాముపగతవన్తం కాతకవీర్యంతదీ. యమన్త్రిముఖాదాకణక
 యదుదీణకాయుద్ధోత్కృణ్మోదశక్తకణ్ణి || ౩౩౩ || ప || తంకాతక
 వీర్యం ముఖవణకహీనం సంజ్ఞాజ్ఞయోస్సంయతి కతుకకామః |
 ప్రతిష్ఠమానః ప్రథమానగ్నేనః పథివ్యలాకిష్టసవిన్ధ్యశైలమ్ || ౩౩౪ ||
 గృహీతవేణుతరుజాలబాలప్రవాళకాషాయపటం వసానమ్ | ము
 హుఘనాన్భుకలితాభిషేకం యతిం రవిం భేత్తుమివ ప్రవృత్తమ్
 ౩౩౫ || సుశోభ నాగం దధతంహి శృంగం సింహాన నాచ్చ శ్చర
 భారవన్తమ్ | ఉచ్చామరం పుష్ప వదాతపత్ర చ్చాయావృతం సా
 ఢకమహీ భృదాభ్యమ్ || ౩౩౬ || ద్విజావృతం ప్రసూరపృష్ఠం ల
 ర్తవీర్యుత్కర్షణః . అశ్లేతు . ముఖవర్ణహీనం - విశ్లేర్ణవదనమ్ -
 ౩౩౫ — గృహీత వేణుమితి . వేణుః - వేణుదణ్డుః . అన్యత్ర వేణ
 ణో వంశాధి - బాలప్రవాళాన్యేవ కాషాయపటమితిరూపకమ్ .
 రవిం భేత్తుమివ - యోగినోయతేస్సూర్యమణ్డలభేదిత్వాదిభావః .
 ౩౩౬ — సుశోభో నాగోయస్య - శృంగం - శిఖరం ప్రాధాన్యం
 భ, సింహాననేరాజలక్షణే ఆసనేఽచ్చక్ యశ్చరాణాంభారః - త
 ద్భవన్తమ్ - అన్యత్ర సింహానాం అసన్తే నిరసనేఽచ్చక్ ఉదచ్చక్ -
 శరభస్య - సిహ్మచైరిణౌమృగవిశేషస్య, ఆరవో యస్మిక్ తాదృశ
 మ్ . తమితిపుథక్పదమ్ - ఉచ్చాః - ఉచ్చస్థానస్థితాః, అమరాః య
 స్మిక్ - ఉద్గతేచామరే యస్యేతివ - పుష్పవన్తో సూర్యచంద్రా
 వేవ - ఆతపత్రే ఇతిరూపకమ్ - అన్యత్ర పుష్పవల్ . పుష్పాల
 జుగ్రత మిత్యథకః - ఆతవీవ సాథక మహీభృదాభ్యమ్ - అన్య
 థకమహీభృదభిధాన మిత్యథకః -
 ౩౩౭ — ప్రసూరపృష్ఠైః - శిలాపృష్ఠైలగ్నాః - ధ్రువాదయః -

౬౬

ఉత్తరచమ్పాప్రబంధః.

గ్నః ధ్రువాదికంసాధు ధృతగ్రహశాఖమ్ । ఉపాశ్రితం భద్రమృగా
 ది ఘోషై రుచ్చైశ్చ ఘోషై శ మిహాల్లలన్తమ్ ॥ ౩౩౦ ॥ హ
 రింగుహః శాయినమా కలయ్య నిరుద్ధమత్తా శయనాగచ్ఛేషమ్ । స
 త్వాశ్రయం సత్పథ మాశ్రయన్తం స్థితం సమాధా వివనిశ్చలాశ్చ
 మ్ ॥ ౩౩౧ ॥ ప్రవాళ మాలాభి రలఙ్కృతాంగీ పాత్రీ మ
 ధూనాం నవజాత పుష్పాః । ప్రసత్తితాగన్ధ వహేనసల్లి వేళ్యా
 ఇవాహోదవతీ వహన్తమ్ ॥ ౩౩౨ ॥ గాత్రో పరిస్పృశ్యపయో

ధ్రువనక్షత్రా దయః యస్య - అన్యత్ర ప్రస్తరస్య సోమలతాభివవ
 నా ద్యుపయుక్తస్య పృష్ఠే - ఉపరి - లగ్నః - నిహితః - ధ్రు
 వాదిః - హేమ సాధన పాత్ర విశేషోయస్మిన్ - గ్రహ సూర్య
 చంద్రాదయః - అన్యత్ర గృహ్యతే అనేన గ్రహ ఇతిహవిరాదిగ్ర
 హణ సాధనాని - భద్రో ఘృగచ్ఛేతి గజ జాతి విశేషః - అన్య
 త్ర - భద్రమ్ - ఋగాది ఘోషైరితి శ్లేషః -

౩౩౩ — హరి స్సింహేనా విష్ణుశ్చ - గుహః = కన్ద రాణి ద
 హరాకాశశ్చ, ,, పరేణాకం నిహితం సుహాయామ్ ,, ఇతి శ్రు
 తేః - నిరుద్ధాః స్వస్థిన్నేష నియన్తితా ఇత్యర్థః - మత్తాశయా
 నామ్ - మదశాలినాం నాగానాం చేష్టాఃయస్మిన్ . అన్యత్రమ
 త్తాః - విషయాం తర ప్రవృత్త్యామనః ఆశయాః - హృదయా
 ద్యాశయా ఏవ నాగాః - తేషాం చేష్టాః యేన - సత్వాని - జ
 న్తవః, సత్వమ్ - గుణశ్చ ,

౩౩౪ — ప్రవాళాని , పల్లవాని - విద్రు మాశ్చ , మధూ
 నాంపాత్రీర్జి - మకరంద భాజన ధూతాః, ,, త్రిషుపాత్రీ పుట్టిపే
 టే ,, ఇత్యమరః - అన్యత్ర ఆసవ విశేషాణాం పాత్రీ పాన క
 ర్మిః - పాపానై - శక్రన్మాన్విత్ , పుష్పమ్ - ఆతక్ర వమ్
 ప్రసూనంచ , ఆమోదః , తరిమళ స్సంతోషశ్చ .

భరోరు భారాంపరిభ్రాస్త మహూష మాలామ్ | చుమ్మన్తముత్స
 ల్ల సుధాంశు వక్త్రాం వీరాయమాణాం జనితా మివద్యామ్ || ౩౪౦
 విరోచనోద్భూత వసుప్రతాప హరాగమం ప్రాప్త దిగమ్బరా
 తమ్ | పాదాగ్రసంలగ్న సుపవన సింధుం త్రేవిక్రమం దేహమి
 వప్రవృద్ధమ్ || ౩౪౧ || అన్యోన్య వృత్తిఘాతదీ పితృబృహ ద్వం
 శోత్థశుష్కోచ్చలద్భూ మస్తోమ విధూతదంశ కదన మాతాకంజర
 ధ్యావతి | చచ్చిచ్చభిశిఖాభిఘాతజకళాఘాతానపేక్షత్వరే ని
 వ్యాకపార మనురురాశుయదుపర్యాకాశ భాగేయయా || ౩౪౨ ||
 కించ || వీయతి విహారతాం సుపవనయూనాం వృత్తిహతవేణుస
 మృద్ధ వహ్నిపూణాః | యదురుతటధువో హిమతుకరాత్రివ్వ
 భికలయన్తి హసన్తికోపచారమ్ || ౩౪౩ || అపిచ || భ్రమద్భృ
 మర దమ్బతి స్మరరణాభిఘాతోత్థితే యాదుచ్చలిత ఘాతుహస్సు
 రిత పుష్పరేణుప్రజైః | అవేక్ష్య కలుషీకృతాన్య నిమిషాన్లనాలో
 చనాన్య శత్యక పతిరావృణోత్య సకృదమ్బు దేయేం ధ్రువమ్

౩౪౦ — ఉసుమాలా - నక్షత్ర పరమ్పరా , నక్షత్రమాలాచ
 “ నైవనక్షత్ర మాలాస్యా తృప్తవింశతి మౌక్తికాః, ఇత్యమరకః.
 ఉత్పల్లమ్ - ఉదితంముదితంచ , వీరాయ మాణామ్ - పురుషాయ
 త మాచరన్తిమ్ -

౩౪౧ — విరోచన శ్చాయాః తస్య ఉద్భూతవనూని - ప్ర
 కాశమానాః కిరణాః - తేషాం ప్రతాపస్య. సంతాపస్యహరాః.
 పరిహరకాః - అగమాః శ్చైవ యస్మిన్కళమ్ - అన్యత్రవిరోచ
 నోద్భూతః వసుః - వస్వవతార భూతో బలిచక్రవర్తి - తస్య
 ప్రతాపహరక అగమః ప్రాప్తిర్యస్య .

౩౪౨ — దంశాః - వనమక్షికాః. తేషాంకదనంహింసనమ్.

౩౪౩ — వృత్తిహతాః - అన్యోన్య సంఘుష్టాః .

౬౮

ఉత్తర చ మూర్త్యుల స్థితి.

॥ ౩౪౪ ॥ శ్రుత్వా యస్య గుహ్యగుహ్యంతర చరద్ధమ్నిరకణ్ఠీరవ శ్రీ
 డోత్సృతస్వరమేషమాభయమయ త్వారావమైరావతః । ఇత్యా
 లోవ్యనిహన్యతేదివినురేః కింసపతత్యాకరీ ఘోషారమ్భవిడమ్బ
 భిఃపటురవైవాచాటితోదున్దుభిః ॥ ౩౪౫ ॥ అపోధతైరతై
 స్సహాకీలవహత్యైర్వభరమప్యగశ్రేణీగుప్తైర్భవతివిధుకానాఘ్య
 దయఘాః । సమానస్సంబంధీనమమహరిణోపాశ్రితఇతి హ్యవా
 క్షీదమ్బాధిస్సకిమునరీతో యస్యతనుజాః ॥ ౩౪౬ ॥ జాగ్ర
 త్కేసరివక్రశోభికుహరం శక్రోపలశ్యామశంసాలగ్రామమనుక్షణం
 స్మరితైకైరారబ్ధఘృత్యాధ్వనిః । యత్సానుష్యభిషివ్యకిం ఘనతతి

౩౪౫ — ఉత్సృతస్వరం ప్రవృత్తం ఆరావం శ్రుత్వా ఏష యరా
 వతః భయం మాయతు భీతోమాభవతు , ఇతి హేతోః దున్దుభి
 వాచాలితః కిమిత్య త్ప్రేక్షా - దేవదున్దుభి నిస్స్వనైవికంధ్య
 గుహ్యంతవతేక సింహనాద స్మిరసిగ్రియత ఇతి భావః -

౩౪౬ — రత్నైస్సహ, అపః - నిరుకర జలాని, ధత్తై- ఉ
 ర్వాః అయమ్ - ఔర్వః, తంబడ చానలంశ, అగానామ్-వృ
 త్తానాం పవతానాంశ, శ్రేణ్యాః గుప్తైర్-రక్షణాయ, గో
 పనాయశ - విధుకాంత శృంధ్రకాంతశిలావిధాః - విష్ణోః, కాం
 తా - లక్ష్మీశ్చ, హరిణైః - మృగైః హరిణా - సిహ్మానవా , అ
 న్యత్ర, హరిః - సారాయణి, అతవీవ సామ్యాత్ - యస్య వి
 ధ్యస్య , తనుజాః - తత్రత్యానదీరిత్యర్థః పుత్రీరితిచ - వ్యవా
 క్షీత్.పయశ్చై పీత్కితేత్యుత్ప్రేక్షా . విపూర్వాద్వహతెలుక్ష -

౩౪౭ — జాగ్రత్ - ప్రబుద్ధమ్ - ప్రకాశ మానమ్ , కేస
 రాః - రేఖావిశేషాః అస్యసన్నితి కేసరి - చక్రమ్ . చక్రరేఖా
 కేసరి చక్రమ్ - సిహ్మ సమూహః . తేనశోభి . కుహరమ్ . బిలం
 గుల్మశ్చ , యస్య - సాలానామ్ - వృక్షానామ్, గ్రామంసమా

ఉత్తరచమూప్రబంధః

౬౪

హ్యత జ్వలైరుజ్జ్వల ద్విద్య ద్విపశతం ప్రదశ్యక్ భువనేశత్వం
 ప్రచేతా యయా ॥ ౩౪౩ ॥ తతశ్చ ॥ తం ధరోత్తమ మనేకకన్ధ
 రో లాకయక్ జనమస సృశాకయక్ । రాగమన్యుమదసిన్ధు
 రాగమ స్సమకదాం తృప్తితటాకశమక్ దామ్ ॥ ౩౪౪ ॥ ప
 యఃప్రవాహైఃపరితాపహస్త్రీం పుణ్యాంవృషోల్లాస కరావలో
 కామ్ । సమారిస మీనాస దదశక్ రేవాం ధీరారవాం ధేనుమి
 వోచ్చలస్తమ్ ॥ ౩౪౫ ॥ ౫ ॥ సాఖిలశక్త్యుర మూర్తికరివ శ్రే వ
 లాల్యా కారశోభితా, కైటభధ్వంసి తనుతివకమలాశ్లేషణధన్యా, ప
 ద్మాసనాకృతిరివ కలితభువనసగాః, తాజనీలిరివ కువలయామో
 దమేదురరసా, వైష్ణవమూర్తికరివ మహాదరప్రకాశ్చితా, శ్రేజ

హా, సాల గ్రామ శిలాంచ - ప్రచేతాః - వరుణి ప్రకృష్ట మ
 నాశ్చ ; భువనేశత్వమ్ - అపాంపతిత్వమ్. భువనాధిపత్యం:

౩౪౪ — రాగః - విషయాభిలాషః, మన్యుః - క్రోధః ; మదశ్చ
 త్పాద్యత్వమ్, తేషాంసింధుః. సముద్రః. తైఃపరిపూర్ణాభివ్యథాః.

౩౪౫ — వృషస్యే - సుకృతస్య, ఉల్లాసకరి - అభివధాకః,
 అవలూకరి - ఆత్మకమకం దశకనంయస్యాః. ధేనుస్త - వృష
 స్య - వృషభస్య, ఉల్లాసకరి. సంతోషజనకః, అవలూకః -
 వీక్షణంయస్యా స్తాదృశీ - సమాంసాః భక్ష్యమాంసముఖాః - పి
 నావా - మీనాయస్యామ్, ధేనుస్త, సమాం సమీనాసాయైవ
 ప్రతివక్షం ప్రసూయతే -

౩౪౬ — శైవలాభిః - జలనీలీపంక్తిః, అన్యత్ర - శైవైః -
 తద్భక్తైః, లార్యేన - లాలసీయేన, ఆకారేణ శోభితా, కువల
 యస్య - భూమం దలస్య, ఆమోదే, సంతోషే, మేదురః -
 వ్యగ్రః, రసః - అభిలాష యస్యాః. అన్యత్ర - కువలయా
 గ్నాం పరిమళేన వ్యాప్తః, రసః - జలమ్ - యస్యా ఇతి - వర

౭౨

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

సా నామ తైజసానాం హంసపాదా నాం చ సంఘట్టనైశ దళితన
 శిసషడ్భా, మహాభాగవతైరివ మధురౌ ధకౌజ్వలరసైః మధురౌ ద
 తైరపనీతజనోదన్యా సమయసముచితసమీరణసచ్చరణ సముల్లలిత
 కల్లాలనిలౌఽళితఘల్లకల్లక తల్లజప్రస్థమర మరస్త అణ్బన అమ్మ
 టతయా పర్యటాట్యమానానాం షడజ్జిన్మనఃస్థానాం మనసిజకోద
 ల్మనీనదశఞ్చోకరేణ యుష్కారేణ, నిదాఘవిదాహ జనీతకషే
 ప్రకషేతయా నిమజ్జ్యోన్మజ్జ్యనీరపానకేళీమనుభవతాం కాననకర
 టియూనాంతాదేణఫీటాకరేణ, లీలాసలిలావగాహనవేళావిస్మ
 రిత శబరీజనకబరీధర దశేనాపనత బహిరబహాభ్రమచకితానాం
 తటీవటీరకుటీరశయానాం చితేశయానాం ఘోరేణ సూతాక
 రేణ, కమ్ముడమ్మరవిడమ్మర కృదమ్మరురావలమ్మనిజానుచిమ్మనికా

చక్రాధ్యాత్మే. శంఖచక్రాధ్యామజీతా-ఘజామూలయోచ్చిహ్ని
 తా . అన్యత్ర - దరాశ్శుభాః, చక్రాః . చక్రబాకాః , తైరజీతా

తైజసా - హంసపాదాః - సూర్యకిరణాః , అతైజసాహం
 సపాదాః - మరాళ చరణాః, మధోః . అసు రస్య , రోధకః
 కృష్ణః తస్మిన్ - ఉజ్జ్వలరసాః - ఉత్పన్న రుచయః , మధునః
 రోధకః - విరోధీ , ఉజ్జ్వలః - స్పష్టప్రతిఘమానః , రసః
 ఆస్వాదః యేషామితి - ఉదన్యా పిపాసా -

సముల్లలితాః - చచ్చరాః , నిలౌఽలితాః - ఆనోద్ధితాః,
 లుక్మనమ్ - అపకారణమ్ , పర్యటాట్యమానా నామ్ , ఘాయో
 ఘాయ స్సంచరతామ్ - కమ్ముడమ్మరే త్యాదినా - నిమలజ్జి
 ల ప్రతిఫలిత నిజదేహ దశేనావసరే తత్రప్రతియువతి బుద్ధ్యా
 త్మదాః ప్రక్షీణహషాణాః కుప్యంతి - తత్ప్రసాదనాయ సారసాః
 నృభాగ విలోకనవ్యాజేన జలం విలాడయంతః ప్రతిచిమ్మలాపనా
 త్ సాన్తన్వయంతో లాలయంతి నిజప్రియత్వభి ధీయతే .

ఉత్తర చమ్పూప్రబంధం

౨౧

మనదశాభ్యుదిత ప్రతియువతినుతిగ్గపితతత్త్వగుపితలత్తుకాప్రసా
ద సమ్మిపాదయిషయా జలవిలాకన విలాస దమ్బుదనుమిచ్చంలు
మృతస్సాదరం నిజప్రియాధరం చుచ్చుతస్సారసయూసః సారతరే
ణసీతార్కరేణ, బడిశగత పలలశకలనాభిలాషతః సమాగతేష్వపిత
ద్విదోదోబిలాకనశ్చికుతూహల దత్తాననానాం దాశమత్తకాశీసాం
విపులతమేషుప్రతిమావిలోచనేషు నిజకలైబరకబళనపర పృథుల శఫ
రమోహేన పరావృత్య బలాత్పలాయమానేషు మీనేషు మోఘత్ర
మాకా ప్రియతమానవలోక్య పరిహాసస్మిన్నాంధీవరపురస్థితాం మ
దాదుదారేణ హీహీకారేణ, చ, వాచాలితాశాశాస్త్రాతరగ్గీ
ణీపాపేక నిరతేనాసితేచాభిననన్దే ॥ ౩౫౦॥ తత్రకాచిదైవచి
త్రీ ॥ ప్రసార్యపరిరిప్పితా భుజయుగం నృపాలేనయా హియాన
యయులేవతా ఇతరహస్తకామాబుజైః । తతోరుజఘనామనా
కమభిసృత్యతోయేన్వణం యువత్యతిచిక్చయా యుడితచక్రరా
లిన్లనమ్ ॥ ౩౫౧ ॥ అచ్యావమత్కృతి ॥ కవప్రచయకవకం
ప్రసభమజ్జసంశ్లేషణం ఘనస్తనవిమదకనం కిమపినివివిన్దంసజమ్ ।
నఖతనమపకణం ననుసహస్రబాహుస్సన్వయం సమక్షణమలక్ష
యత్సహచరీమసనాకస్వపి ॥ ౩౫౨ ॥ గ ॥ తతస్తస్యాస్తటి
న్యా గామ్భీర్యప్రకవకచిక్చయా నిజభుజబల నిధిధారయిష

బడి శిష్యాది - అత్రధీశరేషుమత్స్యగ్రహణార్థం విశిలేఖ
ణ్డియుతం బడిశం జలేప్రాసారయత్సునత్సు తత్కావ్యాస్త్య
లాకనకుతూహలా త్ఫుల్లతోచనాః పశ్యంతి . తదానీమాగతామి
శాః తద్విలోచనప్రతిబిమ్బేషు నిజనిగరణార్థక మౌగతమృతమీన
బుద్ధ్యాభయాత్పలాణునై . తతో విఫలితప్రయత్నాక ప్రియాక
పరిహాస్తిత్యథాః - ఏతాద్భుతీ సాతరగ్గీణీ పాపేకనిరతే నాన్యభి
ననన్దే - పాపినోరమృతి దోషారోపేణ ముఃఖిన్తీతిధావః .

౧౬

ఉత్తర భర్త్యప్రబంధః

యాశపఞ్చశాఖపఞ్చశతీమేకాంతస్సోతసీసేతూకువన్మన్యాంచథ
 క్ష్యాం వరవణేనీనామగ్నేషు స్వయమనం గేషు పీడితోజ్యాపారయా
 సమక్రీడతహేనాయచక్రవర్తీ కాతవీర్యః ॥ ౩౫౩ ॥ తస్య
 తుదీప్రవాహాత్కర ప్రతిరుద్ధేన నదీప్రవాహాత్కరేణాద్వినిక
 మిత్రదశనాత్ప్రస్థితజనేనైవ యథాగతం ప్రతిధావతా వేలాతిభి
 ష్ఠికిలాలబృన్ద తున్దిలతయా నిశ్చేష నిమజ్జతైకతేన పశుపతిపూజ
 నాయపాతిస్త్యేనస్థాపితః పుష్పరాశిరహహారి ॥ ౩౫౪ ॥ మా
 రారాతేశ్వరసింహతో మత్సరత్పాస్యస్తనౌస్యాన్మంజుమ్మానవ్రజ
 ఇతివల న్మత్సరాహంతరేవా । పూజాహేతోఃపురవిజయినస్సృజ్య
 తంపుష్పరాశింవేణీం స్వీయాంప్రసథమనయతి-ం భృతిక్రాంతవేలా
 ॥ ౩౫౫ ॥ ౫ ॥ అనంతరంపురాంతకపూజాన్తరానుత్తర పుర
 న్దరజితఃపితా కుపితాన్తరకరణ శ్చారముఖాదజాన దౌజన్యవిశే
 ష ఇత్యవధార్యతమేవవిద్విషాంభీషణచుభిషేణయామాన ॥ ౩౫౬ ॥
 అజునశ్చ ॥ ప ॥ విహృత్య సస్త్రిషు విలాసభేదేవికహతుమ్
 స్త్రీషు విలాసభేదేః । నదీప్రవాహం పరిహాసుతస్మా త్సదీ ప్రవా

౩౫౩ --- గామ్భీర్యమగాధతా , తస్యప్రకక్షణః . ఆధి క్యమ్
 తచ్చిక్రీషణయా - సంపిపాదయిషయా, ఉచ్ఛ్వకం ప్రతిబంధాత్ప
 శ్చజ్జల ముద్గచ్ఛతీతిభావః .

౩౫౪ --- దీప్రవాహాత్కరః - ప్రకాశమానవాహాన్వజః, నిమ
 జ్జతైకతం యస్యతాదృశేనేతి నదీప్రవాహాత్కరేణాన్వేతి -

౩౫౫ --- మత్సరత్పాస్యః-గంగాయాః,తనా . శరీరే, నిహితఇత్యా
 వృత్తి-వృత్తిక్రాంతవేలా-వేలాతిక్రమణాదేవేద్యతీమణుద్ధిరితిభావః.

౩౫౬ --- సరి స్త్రీషు - సస్త్రీషు - స్త్రీయుక్తేషు, అస్త్రీషు-
 స్త్రీరహితేషు , అస్త్రీ - అస్త్రవాక్ . ఇషు విలాస భేదేః
 బ్రాణ మోచన వైచిత్ర్య రిత్యుభయః - దీప్రాః :

వాహం ప్రవివేక సైన్యమ్ || ౩౪౭ || గ || తదానీం మదానీతరోషే
 ణ దోషాచరపతినా శలీముఖై శ్శిథిలీకృతవిగ్రహః హేళయాధిపభ
 టాఃస్ఫుటం విషెదుః || ౩౪౮ || ప || ప్రతిపన్నమహావనం భటాస్తై
 ప్రథితోచ్చాయసహస్రపఞ్చశాఖమ్ | దశకణ్ఠశ్రరాతపాభిత హ్నః
 ప్రచురచ్ఛాయ మథాజ్ఞానం ప్రపన్నాః || ౩౪౯ || దోషాకరస్సబ
 లవానద్భుతముద్గాతనైకనాశీకః | అపజయమేవప్రాయా ద్దజ్ఞా
 నపక్షే నిజ్యచ్ఛూయాణేపి || ౩౫౦ || వింశత్యాహూదాహుభి రాజీం
 విదధానం తావత్సంఖ్యేరేవ భుజైస్తంప్రతి యోద్ధుః | చత్వారిం
 శద్వింశతయస్తస్యభుజానాం కృత్యాభావాత్తత్రపురే నాత్రసవాపి
 || ౩౫౧ || తదాగదాం భూమిభృదాదదానో ముదాహితాంనాక
 సదాముదారః | ద్రాగక్షిప ద్వక్షసి రాక్షసీయే మూర్తామివా
 సౌయుధి మృత్యుశక్తిమ్ || ౩౫౨ || తమంగదాభిహననం సహస్ర

ప్రకాశమానా బాహుస్యంతే .

౩౪౯ — దశకణ్ఠస్య శరణీవాతపః . దుస్సహత్వాత్ , ప్రతిప
 న్నమ్ - పాప్రమక్షీకృతమిత్తధణః , మహత్ ఆవనమ్ - రక్షణమ్,
 వనమ్ - జలంవా, వనమ్ - అరణ్యం చ , ప్రథితోచ్చాయాః - ప్ర
 సిద్ధాతిశయాః ప్రసిద్ధాన్తత్వాశ్చ , సహస్రం . పఞ్చశాఖాః పా
 ణయిరి, పఞ్చాః విస్తీర్ణా శ్శాఖాశ్చయస్య . ప్రచురా - బహు
 శా, ఛాయా - కాంతిః, అనాతపశ్చయస్య, అజ్ఞానో - వృక్షవిశేషశ్చ.
 ౩౫౦ — దోషాకరః - చంద్రః , దోషప్రచురశ్చ, ఉద్ధూతనై
 కనాశీకః - విముక్తబహుశరః , కమ్పితబహుశనిశినశ్చ , అజ్ఞా
 నపక్షః - శుక్లపక్షః .

౩౫౧ — చత్వారింశద్వింశతయః - నవాపింశతయః , తత్రపురి-
 లలజ్జిరే , త్రసూష్ణలజ్జాయామ్ . పరస్మై పదే త్వాభ్యాసలాపా
 భావాపరిచిన్మ్యేతే.

౭౪

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః

కరవైరిణిః । దశాస్యోదశకయస్నిత్యం నిపపాతగదాహరణి ॥ ౩౬౩ ॥
 నిజైత్య నిజరాతాతి మజానో దుజానోత్తమమ్ । గజక ప
 జన్య వజ్రన్య నిన్య బధ్వాని జంపురమ్ ॥ ౩౬౪ ॥ తతస్సు పుల
 స్త్యసి పౌత్రానథకనిశమన ప్రాదుర్భూతభైరవి మాహీష్మతీ మా
 గత్య కాతకవీయేణ కృతాహాణః పౌత్రముక్తి మాతిత్యం ప్రా
 థితవాక్ ప్రాశంసచైవ మేనమ్ ॥ ౩౬౫ ॥ పత్య కాతకవీర్య
 ప ॥ మాగకంసతాం కలయితుం విగత్య త్తమసూం ప్రాప్తోదయస్య
 పరిశోషిత శత్రుకీలేః । సహోత్తరం తవ సహస్ర కరస్య తేజః
 నక్తంచరో హాతినసౌధు మితీహ యుక్తమ్ ॥ ౩౬౬ ॥ కింబహు
 నా ॥ అప్యంచెన్నాక లోకస్య నాగలొకస్య చేతతామ్ తతస్తే
 ద్రక్ష్యమస్తో వ్యందో స్సహస్రగుణాక పృథక్ ॥ ౩౬౭ ॥ పరంత్యై
 తదవధార్యతామ్ ॥ సుమనఃకమ్పనచరిత స్సహస్రకర తావకప్ర
 సాదేన । దృఢ పశు-జ నిబంధం మలినో విజహతు రావణోవధు
 పరి ॥ ౩౬౮ ॥ గ ॥ ఇత్యేవం ప్రాజ్ఞాగ్రగణ్యస్య మహామేకరాజ్ఞాం
 శిరసినిదధతా రాజ్ఞాం వరేణవధ కమోఽచితో నిమోఽచితోయ

౩౬౩— సహస్రకర వైరిణిః- సూర్యశత్రోరి, గదాధిహననమ్-రొ
 గబాధా, “అరొగ్యంభానూరాదిచ్చే” దితిస్మృతైరితిభావః -

౩౬౬ — సతాంమాగమ్ - నక్షత్రమాగమ్ , కీలేః- కదక్
 మః, నక్తంచరత్వా దేవ నసోధైత్యథః.

౩౬౭ — నాకనాగలొకయోరీశత్యై - ఇంద్రత్వశేషత్యై, అప్యన్య
 మద్రక్ష్యమస్తోవ్య మిత్యావద్భవేస్సుభ్యః క్రియాయా అనిష్పత్తౌ
 లృప్తే ఉభయమపినసిద్ధ్యతీతిభావః.

౩౬౮— మేసహస్రక రేతి సమ్బోధనమ్ . సుమన ౪ - పుష్పా
 ని దేవాశ్చ , రావణి - భవనక , మలినో - మధుపరి , భ్రమర
 శ్చ , దృఢంపశు-జనిబంధమ్ - కమల బద్ధనమ్, పాపజన్యంబద్ధంచ.

ఉత్తరచమ్య ప్రబంధః

2x

మజానకృతసిజకయలజ్జయా మలినవదనపరమృరగి స్వకంఠరంవి
 వేశ పలాశనేకః || 322 || తస్మాదస్మాకమియ మవధారణా
 || 320 || ప || శ్రీమద్రామజయచ్చరి లోకానేకాంతకో భవానేకః
 అపరస్యాస్త్ర భృతస్యా దన్య తరస్యాం జయః క్షితా వస్యామ్
 || 321 || జమ్భురిక్షతిలమ్భకం దశముఖం యోసావ జైషీన్ను
 పో బ్రహ్మక్షత్రియవణానజ్జరపదం యశ్చైవనమాస్యన్మునిః తం
 చత్వం చకితీకృతత్రిభువనం దీనం క్షణాతైనిధ క్లాఘూతే దశకణ్డక
 ణ్డం లవనా తాగుత్థస్ కాకున్ధలే || 322 || అపరోప్యాశరపతే
 తమువ్య రఘునన్దన | అశేష విషయోత్సృష్టా వపవాదో నిశమ్య
 తామ్ || 323 || ఆసీచ్ఛనాసీరసుతో బలియాణా వాలీ జవాలిధ వి
 రోధిగవణః | యస్మానుభి స్తావకపాయకాగ్నా వేధాయితం స
 జ్జిరధాత్మజన్మక || 324 || x || తమపిత్రైలోక్య విన్మయ కర

320 — ఏకాంతతః - నైయత్యేన ; జయతి - అపరస్య - ఆ
 స్త్రభృతః శస్త్రధారిణి - జయః , అన్యతరస్యామ్ - వికత్యేన
 స్యాత్ - త్వత్క-త్వకః శత్రుజయో నిర్భీతః , ఇతరేషామరి జ
 యః కాకతాళీయ భిక్షిభావః -

321 — జమ్భురిక్షతి లమ్భకమ్ - మహేష్ట్ర జయినమ్ ; బ్ర
 హ్మక్షత్రియేతి-బ్రహ్మక్షత్ర వణాయో స్సాజ్జర్యస్థానమ్ , వీర
 మజానమ్, మునిః - జామదగ్న్యః , ఆగ్న్యత్ - అజయదిత్యధః -
 అసు క్షేపణేలక్ - అచకితం చకితంకృతం చకితీకృతమ్ - దీనంతైని
 థ - అకరోః ; తాదృశ స్యతే - దశకణ్డ కణ్డంలవనాత్ : కాక్లా
 ఘా - కన్ధలమ్ - భూమణ్డలమ్ -

323 — ఉత్సృష్టిః - ఉత్సర్గః , తద్విజయోత్సర్గకా అప
 రోప్యపవాదః సూయతామ్ -

324 — అలిధః - ఆక్రాంతః, ఏధాయితమ్ - కాష్ఠాయితమ్.

విక్రమం సురచక్రవర్తిన స్తనయ మవినయేన జేతుం యాతుధాన
 నాథో మదాంత స్సుధాంతరిపరివృథపరిభవోత్సక్త స్తనజకలిత
 చిరానుబంధాం కిక్కిరింతా మగమల్ ॥ ౩౭౫ ॥ తలచ యు
 ధాయ వాలిన మేవాహ్వయ మానం తదమాత్మోదశిత రొసావ
 తార స్తారస్తారతరమేసంవ్యాజహార ॥ ౩౭౬ ॥ ప॥ అమరపతివిజేతు
 స్తోత్తుతో మేకియానిత్య హహతవయుయు త్సవాలినారావాణా
 ఘూల్ । అరణి మహామగృహం పాణినైవేతిగవాత్మదుదితమ
 పివపిం ధారయేత్కః క రెణ ॥ ౩౭౭ ॥ దృష్టత్ప్రత్యధిపృథ్వీ
 పరివృథ పటలి కన్ధరా రన్ధ్ర పద్యా విద్రాణ ప్రాణపాన స్ఫురితఘ
 నమదో ద్దృష్టదోదకాద్దనాగాల్ । అన్యోజన్యోప పన్న త్రిదశ
 జయ నిరాశబ్ద లబ్ధాధినేతు హాన్మాహాన్మాని హాన్మాతవక
 ఇవయశశ్శాలినో వాలినోపాత్ ॥ ౩౭౮ ॥ పరంతు ॥ గ ॥ సంప్ర
 తి ప్లవజ్జపుజ్జవ స్ఫురద్యాముపాసితం నాగరం సోగాల్ ॥ ౩౭౯॥
 తవతు భవతి యదితస్మా త్పరాజయం లబ్ధ మతితరాం త్వరా త
 తోదక్షిణాణవాభ్యుణ్ మేవ యాహీతి ॥ ౩౮౦ ॥ ఇమం పున స్తా
 ర వ్యాహర మాకణ్యత త్తజేనైవ దక్షిణాణవం ప్రతి పన్నా
 రాక్షస నాథ స్మద్రోధసి సన్ధ్యా ముపాసీనం మహీగత మివ మ
 యూఖ మాలినం వాలినం నిర వణ యల్ ॥ ౩౮౧ ॥ నివకణ్యక
 చైనం దునిరీక్ష్యం సన్ధ్యోపాసనవ్యాస క్తమానస మయం బాహు
 భ్యం పరిరభ్య మయా సుగ్రహ ఇతివ్యగ్ర హృదయో నిశ్చబ్దపదం
 తదన్తికముపససపక ॥ ౩౮౨ ॥ సోపి పాపినమేనమనన్యవేదసియో

౩౭౫ — ఉత్సక్తి - గవిత్తః , తస్య- ఇన్ద్రస్యతనుజోవాళి-
 ౩౭౮ — ప్రాణావీవ ప్రాణోవాయురితి శ్లిష్టమ్ - దోదక
 ణ్డవీవ నాగస్సపక ఇతివ్యస్తమ్ - అహాన్మాయానిహాన్మా - అ
 హాన్మారస్య నాశకరి , వాలినోఽన్యరి కఇవస్వాదిత్యన్వయః

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః

౨౨

స్మీలన్ విశేషయాసరౌవయాదృశా నిశామృగహీ కర్తృతామీష్ఠ
 స్తం గ్రహీకమీక కతుక ముద్యుక్త స్మృతియాను గుణావధానమ
 వతస్థే ॥ ౩౦౩ ॥ ప ॥ పరస్పరం వచ్చయితం చిరేణ ప్రతీక్ష మా
 నౌ వవకాశమేవ । విదిద్యుతా తె కపిరాక్షసేన్ద్రా వివేక మోహః
 వివసావధానా ॥ ౩౦౪ ॥ అపిచ ॥ కత్తా నై స్వజిఘ్నతయాపిత ఘ
 జం సంలక్ష్య తంతతర్కానా ద్బాహుభ్యా మవ మదకయక సబల
 వాను త్వివ్య రతుకిపతిమ్ । ఉష్ణుత్య స్వయ మాతతాన గగనె యా
 తాని చేతోనిల శ్లాఘాలోప కృతాజవేన మహతా శాఖామృగ గ్రా
 మణీరి ॥ ౩౦౫ ॥ రతుకిపతిం వ్యోమ నికతులమ్బం విధాయ ధావంతమ
 ధానుగస్తుమ్ । నతంకురజ్ఞౌ నచతత్తురజ్ఞౌ నతద్భుజాం శత్రు ర
 పీక్ష మోఘాత్ ॥ ౩౦౬ ॥ గ ॥ కించితం రాక్షసరాజమోక్షచిక్
 షకవ స్మదమాత్యాహ రీశ్వరమన్వేతు మశక్నువంతః పరిశ్రాంతాస్స
 తృధాదపతస్మితి ॥ ౩౦౭ ॥ తతశ్చ ॥ ప ॥ భ్రామ్యదావణవక్త్ర
 గతక దశక స్వైర ప్రరోహన్మరుద్ధా రానున్ననిజాపతాక్షకతయాల
 బద్ధితి మాత్రత్వరః । వ్యాళగ్రాహి విహక్ల వుజ్జవగతిం వ్యభిక్ష
 చతుస్సాగరీ మఘామ్భురి క్రమశోది శోదశదిశక చక్రామశక్రాత్మ

౩౦౩ — అనన్య వేదనయో స్మీలన విశేషాదృశ - జ్ఞానదృష్టిః,
 గ్రహిః - గ్రహణమ్, తతర్క-తుక మిచ్ఛంతం తం తతర్క-మీక
 తుకమ్ - స్వయమేవ గృహీతుమ్, తత్త్రి-యానాః - గ్రహణ
 క్రియానాః అనుగుణమ్, అవధానమ్ - చిత్తైకాగ్ర్యమ్ - యస్మి
 న్నితి క్రియావిశేషణమ్ -

౩౦౬ — సరి కురజ్ఞః తురజ్ఞౌ యస్య సవాయుః - తద్భుజాం
 సపాకణాం శత్రుగణరుడః -

౩౦౭ — చతుస్సాగరమ్, అఘామ్భురి దిశక, సాగరచతు
 వ్యయమపి సన్నితై . అఘృత-త్వేనదిశక క్రమశోదశదిశ శ్చక్రామ

శిల్ప

ఉత్తరచమూప్రబంధం

జః | ౩౦౮ || తదానం || దక్షశ్యాంతాన వక్రశోనరహిత చంతాహా
 వాకానాంక గూన్యావాక్యజ్ఞోలిన పాశ్చేన్యధి జగతి పాశ్చేన్యధి మ
 మ్మానులగ్నేరి లబ్ధాథావా స్వాధ్యవజ్ఞై స్వయమకవకతా న్మా
 వసా రాక్షసే ద్రా దన్యోన్యస్మై స్వధమక స్రవచన కపటాద్వా
 లినం తుమ్మవుస్తే || ౩౦౯ || ౫ || సచతురవీణం చతురకూపారపరి
 భ్రమణ పారిపన్యవవికృతమానసం సమున్మిషదెనసం పరిశ్రాంతంప
 క్షిప్రకన్ధరంమన హసితముఖపుష్కరకపిన్ధామభితః స్వకతౌ ద
 చివ్యవ దప్యచ్ఛచ్చ కైకసేయ కుతస్త్యమిత || ౩౧౦ || అసన్తరృ
 మన్దాక్షమలినపదనగణౌ రాక్షసస్తద్బలవిలోకనేనవిస్మయమానౌపి
 స్మృతమానౌద్రేకస్తమేవమావేదమతీ || ౩౧౧ || ప || భవానివా
 సౌభగ వాన్యతర్జ్యశ్శామ్య గత్తాన ముపైశిచూపాహమ్ నిత్యంచతు

౩౦౯ — తెరాక్షసేన్ద్రియకీతా స్తాపసాః - అహ్యేన్యస్మై
 పరస్పరమ్ , ఆధిజగతి - లోకే , దక్షః - వక్రశోనరహితా క
 మానలసరి , శాన్తః - సుఖదుఃఖానభిచూతాన్త కరణః , నవ
 క్రశి - కరణత్రయేపి ఋజుః , నరహిత చరణః - పరోపకారైక
 పరాయణః , హవకవాక్ - యావల్లాభ పరిత్యక్తః , గోషశూ
 న్యః - అభీష్టాలాభేప్యచాగ్రహః , వాక్యజ్ఞః - ప్రహ్లాదాచితమృ
 దు మధురవాక్ , లీలపాహ్లా - పరహింసాది పాప నివృత్త్య ,
 భూయాత్ పురుషః ఇతిశేషః , ఇత స్వధమకస్య స్రవచన కపటా
 త - బోధన వ్యాజాల్ - అష్టానుపదేషు-దక్షఇత్యాదిమలగ్నేరి-
 సంసక్తైః - స్వేషామ్ - పదానామాద్యవజ్ఞైః లబ్ధాధావాః ప్రా
 ప్తాభిలషితాథావా స్సన్తః , వాలినంతుమ్మవురి- స్మృతిప్రకారము
 స్వయమేవ బుద్ధిమద్భిరూహ్యః -

౩౧౦ — సమున్మిషత్ - వీణః - దుశ్శిఖం యస్య - కపిన్ధామ
 భితః - తత్సమీప ఇత్యర్థః - అచివ్యవత్ - బ్యావయతెలుకాక్ష

ఉత్తర వాక్య ప్రబంధం

35

స్వాగరయాయినస్తే సకింసు సిన్ధుద్వయగోహీతుల్యమ్ || 35-1 ||
 క్రించ || క్రమీ చతురణకవాక్రమణితో మదోమాస్తుతే భవన్తమపి
 హన్తసిజ్జకయతిసన్తతంత్యద్యశః | యదేతదవగాహతే యుగపదే
 వ జేవోపగాం ధరాస్వపి దురాసదానపివ సమరత్నాకరాక ||
 35-2 || అద్యభునరియ మన్మ దభ్యధకనా || 35-3 || సాధారణ్యా
 శేషధవం సఖ్యంసౌఖ్యవివధకనమ్ | అప్రత్యూహాదయంభూయా
 దాఽయో రావయోయుతమ్ || 35-4 || గ || హన్తస్యవజ్జప్రజ్జవ త
 వాయమనితరాసాదారణో భాగధేయః || 35-5 || ష || సామ్యైత్ర్య
 మ్మకకుచ్ఛునీధరవరభౌతమృసమ్పదన క్రీడాపాటవరూధగర్వద
 మునోమర్వీత్యదోర్వింశతిః | ఏవంరావదావీవ తావకభుజామూలా
 త్మదోలారసో వెధో చేయవరాథకనాస్వవివలైస్సఖ్యంముహుర్యాచ

35-1 — సన్ధ్యమూర్త్యరి, త్వంశాఖా మృగాత్మానమ్ - కపి
 స్వరూప ముపైష్ఠి, సతుఋగాత్మానమ్ - ఋగ్రూపాంశాఖామ్ -
 వేదశాఖా ముపైతి, భవోమయత్వా దితిభావః - సిన్ధుద్వయగరి -
 పూర్వాపర సాగరావగాహీ, కింతుల్యోహి, హిరణ్యనయ -

35-2 — ఏకకాలావచ్ఛేదేనైవ దివి దేవగచ్ఛాం భువివసన్త
 సాగరానాక్రాంత త్వద్దయం యశః, పర్యాయేణ చతురణకవ
 గామినం త్వమపి సిజ్జకయతి తజ్జేతుఃకస్యచిత్సత్తానువాదేనస్వా
 పకషకం పరిహరతి - త్వంతజ్జి తోహం త్వజ్జి త ఇత్యావయో
 జితత్య సాధారణ్యా దితిభావః -

35-3 — సాధారణమ్ - ఆదానో త్వగకయో స్తుల్యమ్ - అ
 వత్ప్రూహాదయమ్ - అపిచ్ఛిన్న మిత్యధకః - వయసామ యుత
 మ్ - దశ సహస్రీ -

35-4 — గవకావదమునాః - అనలి, అవినలైః - బ్రహ్మ దే
 యవర ప్రాథకనావసరేష్యనవన మితైః -

౮౦

జీతరజము ప్రబంధం.

తె || ౩౯౭ || ౫ || ఏత దాకణ్య జాతదయేన వాలినా జాత వేద
 స్సాక్షికం సమ్పదిత సఖ్యం కిషిన్దాయాం తేన సుచిరం విరచి
 త స్వోచిత సపర్య న్దదనుమత్యా నిత్యాభిరామ గృహ నికరం నిజ
 సగర్వమగమత్కించి ధృష్టాపత్రసో విరిచ్చనపా || ౩౯౮ || అస్తా
 తావదసౌ ప్రసక్తిః || ౩౯౯ || తావకస్మ ప్రభావస్మనోతి విస్మయ
 మస్మాకమ్ || యతః || ౪౦౦ || ౪ || తమపి కపిముదచ్చ ద్వాళగ
 త్యా స్వశక్త్యా విరచిత సురచేతో విస్మయం భస్మయంతి రఘుకు
 లతలకత్వ ద్విక్రమాశ్చక్రమాన్యాదదతిహృదిన కేషాంనివిషాదంప్ర
 మోదమ్ || ౪౦౧ || కించ || విచిత్రం చారిత్రం ననుమనుజ తాగుష్ట
 మపితే కృపారమ్య శ్రీమ నిఘనయతి పారమ్య మతులమ్ | అపిచ్చ
 న్నం పక్షేః కనుమ పటలం పాటల తరోః ప్రగల్భం సౌరభ్యం
 ప్రకటయతి దూరా త్ప్రసృమరమ్ || ౪౦౨ || సతేన మునినాన్తితంస
 ముపభుజ్య తత్తత్కథా సుధాభిరభి ఘరితం శ్రుతిపుటానుకూలంవ
 చరి | నవాద్భుతరసోదయ సిమిత చిత్త సామాజికోననన్ద రఘు
 నన్దన స్సకలలొక సజ్జన్దవరి || ౪౦౩ || ౫ || పునరప్యేవం కుమ్భినీ
 జమ్బూరిః కుమ్భ సమ్భవ మవేక్ష్య సమ్భభాషే || ౪౦౪ || ఇదంపున
 రత్ర భవా న్విదాంకరోతు || ౪౦౫ || ౬ || నలఙ్కాలఙ్కారో ని
 శ్చి చరపతిః శ్లాఘనపదం నవాలీవా లీనప్రతిభటమదాటోపకవటః |
 మహాశ్చర్యా శ్చర్యా జగతివిదధానస్మ మరుతః కమారో మారో
 పప్లవ వికృతిదూరోనుతిపదమ్ || ౪౦౬ || ౫ || అదః పునరనుయు
 జ్యతే యదేవ వెవతరి కపిరప్యశేష భువన శ్లాఘనీయ విద్యావిమ
 ౪౦౬ — మారోపప్లవ వికృతిః - మదన బాధా జనితో వికా
 రః , తస్యాదిదూరః - తదస్పృష్ట్యభి యావత్ - తథా భోక్తమ్-
 అన్యత్ర భిష్మాద్గాఙ్గయా దన్యత్రచ హనుమతః | హరిణీ ఖ
 రుమాత్రేణ చమణా మోహితం జగత్ , ఇతి

౧౧

ఉత్తమమూర్తి ప్రబంధము.

౧౧

బలవివేక ధైర్య చాతుర్య గాఢీర్యముభ్యేధూయోభిశ్చ భగవతైర
 భూనానప్యతిశేతే తనూమానివషిరసోహమామాన్ ॥ ౪౦౭ ॥ ప ॥ లీలా
 తీర్ణమహాణవాని బలవద్వాల్మగ్రజాగ్రచ్ఛిభిజ్వాల్మభక్తితరాక్ష
 సేన్ద్రనగరాగారాణిఘరాణివ | నృశ్చతోఽణపరాజ్ఞిజ్జనమన
 స్సంరజ్జనాన్యజ్జనామానోరుత్సృకయన్తినన్దిత ధరాపత్యాని కృత్యా
 న్యహా ॥ ౪౦౮ ॥ గ ॥ ఏతాదృశోపినా తాత్మజస్సుగ్రీవపక్షపాతీతదనుగ్ర
 హాయవానిగ్రహంకథమివనవ్యధాత్తత్రదమూలంభవతావక్తవ్యమి
 తి ॥ ౪౦౯ ॥ ప ॥ ఊడెరామోఘసామోవశ్యశ్వద్విశ్వప్రవృత్తిమసాక్షి
 డాదాక్షిణాత్యేనఘాషిణాసమహాషిణా ॥ ౪౧౦ ॥ ప ॥ యదిభవతి
 హానుమతంహానుమతం చరితమీరయితుమ్ | అభిధాన్యామినుధామతి
 దాశరథ శ్రోతుమవధేహి ॥ ౪౧౧ ॥ గ ॥ అస్మిక్చిదప్యేష సజశిఖరి
 శిఖరవాస్తవ్యః ప్రతిభటకరటిఘటాకేసరీ కేసరీనామవాసరేన్ద్రః ॥
 ౪౧౨ ॥ సచ రచితహృదయ రజ్జనా మజ్జనాం నామ జాయాము
 పాయచ్చత ॥ ౪౧౩ ॥ అయం జానో హరిస్తస్మాత్సమజ్జనాయాం
 ప్రభజ్జనాత్ | ప్రకృత్యామివ సజ్జలంబ త్వరస్య బ్రహ్మణో ఘ
 హాణా ॥ ౪౧౪ ॥ గ ॥ అథ కదాచిదజ్జనాయాం ఘలేభ్యో యా
 తాయాంముక్తా ఇవ నిరజ్జగతి ప్రభజ్జనశీశుజాతమాత్రో ప్యతిమా
 త్ర ముద్ధతః పృథ్వీతలాదుత్థిత ఉద్యంత మాదిత్య మున్దీత్య వికసద
 రుణ కుసుమమోహా దేనమపచిచీఘ రధిగగన మతివేగా ధభ్యధా
 వత్ ॥ ౪౧౫ ॥ తదాతు ॥ ప ॥ కథమివశిశురాశూతాక్రమిన్వ్యా

౪౧౪ — భగవ నిన్దయా మూల ప్రకృతో గుణవైషమ్యేనతి
 మహత్తత్వ ముత్పద్యతే , ఇతి జగత్సృష్టిక్రమః -

౪౧౫ — ఘలేభ్యః యాతాయామ్ - ఘలాన్యాహతుకం యా
 తాయా మిత్త్యధాః , ముక్తః . మోక్షంప్రాప్తః , నిరజ్జగతి
 ప్రకృతి సంబంధ కూన్యః -

౮౨

ఉత్తరచమ్బుప్రబంధః.

మనీతి స్తిమితనయనః ప్రదేక్షదేక్షవత్తే దృశ్యమానః । సరభస మభి
 యాతో విభ్రమాదభ్రమాగాఽన్యపతదభిపతజ్గం సప్తవజ్గః సుఖి
 జ్గః ॥ ౪౧౬ ॥ అథసుత ఇతిసోదాఽ దాద్రక్షగాత్ర స్సుధౌఘై
 రభిహారి విహరంతం హస్తనాతోవవౌతమ్ । ఉపగతవతి తస్మిన్ను
 స్థైరశ్చి సస్మిపం శిశుతి దయమాన శ్చేతరశ్చి బహూవ ॥ ౪౧౭ ॥
 తక్షయామస్మావసేవమ్ ॥ మధ్యంరపేరధివసక్ మధుసూదనస్మ
 మభ్యాశ మాగతమలోకత జాతమాత్రమ్ । సర్వోత్తమత్వమభితై
 రభినందనీయం శాఖామృగస్య భవితా కథమన్యథాస్య ॥ ౪౧౮ ॥ గ ॥
 తదేవ వునస్మరణి గ్రహణాయ దత్తోద్యమ స్సింహికా పుత్రఉప
 కణ్ఠమధికిష్ఠతా తేన చానర డిష్ఠేన పాణినా స్ప్రష్టే మహాభ
 యావిష్టే యథాగత మభిధావక్ సుకౌత్తమ మభ్యేత్యురురోద జ
 గాద చైవమ్ ॥ ౪౧౯ ॥ ప ॥ కృతోద్యమస్య గ్రహణే ఖరాంశో
 మఽమైవ కశ్చిద్గ్రహణే ప్రవృత్తః । ఆస్మై పురస్మా త్తరణైరతస్మై
 రాజోఽపి నాజోఽస్మిషతి త్రిలోక్యాః ॥ ౪౨౦ ॥ గ ॥ ఇదమాక
 ణ్డ్యా ధృతమన్య శ్చేతమన్య రై రావత మారుహ్యా స్వగఽతోనిగఽ
 తో నిజావలమ్బ్యవలేపేన పురతవీవ గత్వా పూషగ్రహణే కృతో
 ద్యమం తం తస్యాగ్రతఃకృతసం రష్టేణ కపిడిష్ఠైచనుదూర మభి
 ద్రుతం సింహికాసుత మవలోక్య సమధిక కోనాటోప ఉపతపన
 మాపపాత ॥ ౪౨౧ ॥ తదనః ॥ ప ॥ మారుతి గ్రహసితుం యా
 తో మహత్ఫల మిదంత్యతి । సమ్ప్రమా దభ్రమాత్రజ్గం విభ్రమాద

౪౧౬ — ప్తవజ్గః సుఖిజ్గ ఇవేష్యపమయా అగ్రేమహత్వా
 యి కల్పివ్యమాణ ఇతిప్రతీయతై - తదుక్త మన్యత్ర కాళి దాసేన
 సుఖిజ్గ వస్థయావహ్నిరేధో పేక్షఇవస్థితః, ఇతి -

౪౨౦ — త్రిలోక్యాః రాజ్యస్మై ఆజ్ఞా - నోస్మృతతి - నసీత్య
 త్రితీ కాక్వా అధిక్షవతి -

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

౮౩

భూమాగణగమ్ || ౪౨౨ || తతశ్చ || చేష్టామనిష్టాం శిశు తాం
 చతస్య విలోకమానేన పులామజేత్రా । తదా కదుష్టైన తదాతి
 దానే ణోలావిలాసః క్షణమన్వభావి || ౪౨౩ || ౫ || అథ విబుధ
 నాథస్య శుభకరాంతస్థాత్మనాపి నిరాకృత బలరయేణపవినా పు
 నరీషత్సంప్రప్య తసురస్యపగత కరణశక్తి రున్మిషదూష్టా వివృత
 స్వరశ్చ సానూమాక భగ్నవామహనుః కస్య చిద్ధిరే రధిత్యకా
 యామధిపత్య ముహ్యతిస్మ || ౪౨౪ || తనయం పునస్తాదృశంనిరీ
 త్య వృద్ధశ్రవసైక్రధ్యన్తస్థవహ స్సవక్తస్య జనోమృతహూదరతా
 సంపాదక మనసుకమ్పి శుమ్పదయా మానశ్వాసనిరోధమ్ || ౪౨౫
 || ప || విశ్వాసాం వీక్ష్య విశ్వాసాం ప్రజానాం త్రిదశా దశామ్ ।
 ప్రాణేషు త్యక్తవిశ్వాసా స్మాసాంపతి ముపాసదక || ౪౨౬ || వి
 శ్వమేతదధనిప్రభజ్ఞానం వీక్ష్య దివ్యమపి నిప్రభం జనమ్ । అత్ర

౪౨౪ — శుభకరః - అన్తస్థాత్మా - అన్తరాత్మా యస్యతభా
 పి నిరాకృత స్మిరస్కృతః బలరయః - బలాసురశ్చగోయేనెత్య
 న్తరాత్మన శ్శుభకరత్వేప్యన్యదీయ బలని రాకరణ మనుపపన్నమి
 తిభావః - విబుధ నాథస్య శుభోయః కరః తస్య అనైతిష్ఠతీత్యన్త
 స్థః అత్తా - స్వరూపం యస్య తాదృశేన - ఉన్మిష దూష్టా - వి
 వృతస్వరశ్చ - ఉష్టాణ ముద్వషక చీనస్వరశ్చ - అత్ర, అన్తస్థః,
 ఈషత్సంప్రప్య, ఉష్టా, వివృతః, స్వరశ్చేతి వైయాకరణ
 సంజ్ఞాప్రతీతే వైచిత్ర్యమ్ -

౪౨౬ — విశ్వాసామ్ - సర్వాసామ్, విశ్వాసామ్ - శ్వా
 సవిహీనామ్, దశామ్, త్యక్తవిశ్వాసాః - పరిత్యక్తప్రీతయః,
 తాసాంపతిమ్ - ప్రజాపతిమ్ -

౪౨౭ — నిష్ప్రభంజనమ్ - సరుద్ధవాతమ్, విశ్వమ్ - దివ్యం
 జనం నిష్ప్రభం కా నివిహీనమ్, అత్రసత్ - అభిభేత్, అత్ర వి

౪౪

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

సత్సచనహస్రపత్రఘా రత్రసన్మతిరచిన్తయద్ధరిం || ౪౨౭ || గ ||
 అథప్రస్తుతప్రజారుజాపనయనాయ సదాగతిరెవసద్యః ప్రసాద్య
 ఇతి మనసేకృత్వా మరుత్వదాదిభినాకకసద్భి స్సాకం తత్తాటిక
 లోకేశో యత్ర మూఢితం నిజశిశుమజ్జేనిధాయ రుషా కషా
 యితాశయిరి ప్రతిరుద్ధసమస్తజననిశ్చయసన్శ్చవన సస్థితవిషాదమా
 నామాస || ౪౨౮ || అథసవినయమభ్యుత్థాయ చరణయోఃపతన్తం
 సభస్వన్తం శుభస్వాన్తే స్సరస్వతీకాన్త స్సాన్తవ్యమ్నూర్ని శి
 షం పాణినా కృపానిధిఃపస్వశశ || ౪౨౯ || ప || అహోపితుఃక
 రస్సశేష్యజాతాంహనుమాసౌ | పితామహకరస్సర్వాత్సంజ్ఞా
 మభజతక్షణార్ || ౪౩౦ || తత స్తనయప్రాణసేన సుప్రసన్నా
 జగత్సాహి యాతశ్వాసనిరోధవ్యథోయథాపూర్వంప్రావతక
 త జస్తుషు జగదగదప్రదాన జాతముదో నాకసదోపి మహాన్తాదే
 వాస్సస్వాయుధావధ్యతావరాన్వ్యతిరక్ || ౪౩౧ || ప || థా
 తాదదావామౌరసన్తమన్తై సట్రహ్మదణ్డైరవిసశ్యతాంచ | స్వ
 తెజసోంశం సవితావ్యతారీత్సస్మాచ్చశాస్త్రగ్రహణక్షమత్వమ్
 || ౪౩౨ || గ || దశకణ్ఠకణ్ఠఖండనేవ క్రిడిష్యతో దాశరథేస్సహ
 యోభవా నశస్య సాధ్యాన్యాశ్చర్యకమాణి వివిధాని విధాన్యతీ
 త్యభిధాయ యథాగతంగతేషు దేవతేషు తద్వరదాన సమేధమా
 నబలవత్తావలిప్తచిత్రోవాయుపుత్రోఽయం తపోవనేషు తపోధనే
 భ్యోఽప్రగల్భబుద్ధిరపరాధ్యతిస్త || ౪౩౩ || ప || ఆచామకసో
 మముచైచ్చ గ్రహచమస చయానదయన్నాజ్యపూణాం సాధి
 హౌలిహ్య గజన్మహారనుశమయన్నద్భిరగ్నిప్రణితాక్ | ఖా
 దంఖాదంహవీంషి క్షపితపరిజనా యాపముత్పాట్యనాట్యం కు
 ర్వన్నీదామృషీదామదిశదుటజఘాభజ్జనాదజ్జనాభూః || ౪౩౪ || త
 షయే , సతీమతియస్య తాదృశ స్సమీచీన బుద్ధిః

ఉత్తరమూర్త్యప్రబంధము

౪౩౩

ఉత్తరస్యపురతస్త్వయంధువా బ్రహ్మదణ్డవిభజైరవధ్యతా । అర్చ్య
తేత్యభివిష్టశ్చమారుతై రక్రమంతమసహంత తాపసాః ॥ ౪౩౫ ॥
పరంతు ॥ అజ్ఞాతస్త్వబలాధూయా చారాఘవసమాగమమ్ । భ
పాన్వచనపుత్రైతాపసాశ్చాప మైరయన్ ॥ ౪౩౬ ॥ తతఏవ ॥ వా
లీనుఖం రాజ్య మపాప్య కుర్వన్వాలీముఖం శ్యామల మర్క-సూ
నాః । అనేన సారంస్త్వమజానతాప్రాగనేనసా రనిధనం ననిన్యే
॥ ౪౩౭ ॥ ౫ ॥ ఈదృశం పాణ్డీత్య మేతస్య ప్రసాదవికాసనా
క్వాత్కృతకమనోక్షిణవీవసమస్తకాస్త్రాధ్యయనాత్ ॥ ౪౩౮ ॥
తథాహి ॥ ప ॥ అదేవేతదిశాస్త్వశః క్షిణిధరాచావప్రతీవస్త్వ
యంహస్తావస్థితశాస్త్రపుస్తకమసా వక్రగేభృశంజాగ్రతమ్ । ధీరం
మారుతనందనం స్థితజిహ్వం హాషాదధిస్యద్దనం భానుర్య్యాకర
ణాదిశాస్త్రమఖిలంతభ్యాధామభ్యాపయత్ ॥ ౪౩౯ ॥ సూర్యా
భిముఖ్యముచ్చైవినా నవైదుష్య మితినిదశళయతా । అగ్రాహికా
స్త్రమసమా దహరీశాదప్యహోహరీశేన ॥ ౪౪౦ ॥ ఆచార్యవద్భు
వతి తత్సంయేపి వృత్తిరిత్యాకలయ్యకిల సేవితభానుపుత్రః । సూ
నంక్ష మోగురుకులై శ్రమభిత్వసౌత్వా మానేవతే సవిత్పవంశజమ
కళశిష్యః ॥ ౪౪౧ ॥ ఇత్థంఖలునిధాత్వతే ॥ రామవ్యోమని లా
ఘవేనవలనం రత్నాకరౌల్లంఘనం రక్షిపేషణ మక్షజీవహరణం
లంకాపురప్లోషణం । దూరాదావధపర్వతోపహరణం దుస్సాధ

౪౩౭ — స్వంసారిమ్ - బలమ్ , అజానతా - అనేనసా - ని
చ్చోపేన , అనేన వాలీ నిధనం ననిన్యేభి -

౪౪౦ — సూరేః - విదుషః - సూర్యస్యచ - అభిముఖ్యమ్ -
ఆహ్వామీశః అహరీశః , హరీశస్య అహరీశాచ్చాస్త్ర గ్రహణమి
త్యహా , సజాతేరేవ శాస్త్రాధ్యయన మితి సత్సంప్రదాయః -

౪౪౧ — తమోలోపస్య - అజ్ఞానాభావస్య అవనా - భూ

౧౬

ఉత్తరచమ్పాప్రబంధః.

మన్యచ్చయోత్తత్సర్వం స్థితమీశయా తవ తమోలోపావనోసావ
నా ॥ ౪౪౨ ॥ అకలయ్య పరమోచకపీనాం వాహినీం ధుతమహా
శరవేగః । రామభద్ర గుణరత్నసముద్రోనన్వనైకముఖభజ్జ మకా
షీల్ ॥ ౪౪౩ ॥ పరిజృంభమాణః సవజ్జీకన్తరాధరపక్ష దార
ణచణం బుద్ధైశ్చైతమ్ । స్మృతే భవంతమరిశాన్తయేహారింభువి
వాసవంతమహాకయమహే ॥ ౪౪౪ ॥ కించ ॥ మరుత్పౌతౌపే
తౌ మధుసరసశచ్చాల్లిరుచిర స్పదావల్ల్యావాసః శ్రితసురభిరు
త్కాన్తికపికరి । భవాక్ ప్రౌఢామోదః శ్రితధరణి జాన్తైషరు

మా - విషయ ఇత్యర్థః , పావనిః పవన సుతః -

౪౪౩ — పరకి మోదకి యేషాం లేషాంకపీనాం పరమైః ఉ
దక్తైః పీనాంపూతామ్ - వాహినీమ్ - సేనామ్ , నదీంచలనే
కముఖః నానావిధః భజ్జ స్రురజ్జః అనేకముఖస్య రావణస్య భ
జ్జః పరాజయః -

౪౪౪ — పరిజృంభమాణః అభివర్ధమానః ఘనః సాన్ద్రగీ
యః పజ్జీకం ధరస్య అధరగీచరి పక్షి సహాయః - అన్యత్ర - ప
రిజృంభమాణ ఘనపజ్జీయః కన్తరా మేఘాయస్త్రిక్ తాదృశస్య
అసమన్తాత్ - ధరస్య పర్వతస్యయః పక్షః గరుల్ - భువివాస
వంతమ్ - వసంతమ్, వాసవంతమితి -

౪౪౫ — మరుత్పౌతరి - మన్దమారుతరి - హనూమాంశ్చ - మ.
ధుసరస శచ్చాల్లియైశ్చయః భ్రమరాః తైః - శచ్చాల్లిభి వాచన
శ్రేణీభిః సదా వల్లినామావాసరి వాస స్థానమ్ - సకామావళిః -
శ్రితాః సురభివృక్షాస్తః యంతాదృశరి - శ్రితానామాశ్రితా
ఉత్కాః - ఉత్కణ్ఠికాః - అన్తికాః పికాః యస్త్రిక్
అన్యత్ర , ఉత్కాన్తయః - శౌభమానాః - కపయోయస్య. ఆ
మోదరి - సంతోషః పరిమళశ్చ. శ్రితాః - ఆశ్రితాః, ధరణిజాః - వృ

చిరస్సదారామ శ్రీమాన్ శమయతిపరీతాప మమికమ్ ॥ ౪౪౫ ॥
 ధాన్యోభవాన్ హృదయతస్సుదృశాంహిధాన్యద్వంశోద్భవమ్మభిత
 మస్సుగుడాభిరామః । శుక్త్యాగతోన్యపతిమాశిభిరాశ్రితస్సన్ ము
 క్తోపమస్త్వమితివా రఘునాథసాధుః ॥ ౪౪౬ ॥ నిరుకలం ప్రతి
 గృహీతలక్షణమ్ త్రాతహంసకులమాతకత్పప్తిదమ్ । త్వాంగభిర
 మతిశీతలం హ్రదం జానకీరమణ జానతే బుధాః ॥ ౪౪౭ ॥ జగ
 ద్భాజనేస్మిన్ జనేశత్వదీప్యప్రతాపప్రదీపః స్థిరస్నేహపుష్పైః । ప్ర
 జాగతియో యం ద్వివచ్చక్రవతివ్రజ స్తత్రవతీస్వభావం చిధ
 తి ॥ ౪౪౮ ॥ అపిచ ॥ పద్మోల్లాసవిధామనిప్రణమతా మాళ్ళజ్ఞ
 భంగావహే దీప్తిరామతవ త్రాతపతపనే దిక్పక్రమాక్రమాట త
 యోః, తేషామాన్లేషేణ - సచ్చంద్రేన, రుచిరః - అన్యత్ర ధరణిజా
 యాః, సీతాయాః, అన్లేషః - అల్పిన్యమ్. పరీతాపః - ఆతపబాధా
 త్రాపత్రయంచ -

౪౪౬ — హృదయతః - చక్షుశి, మనసిచ. భాన్యద్వంశః -
 సూర్యవంశః భాస్వాన్, వంశః - వేణుశ్చ. శుక్తేః, ఆగతేః - తదు
 ద్భవఇత్యుభయః. అన్యత్ర శుచస్త్రాన్యతః - పరిత్యాగాత్. ముక్తానాం
 తుల్యః - ముక్తోపమః. శౌకత్యాగాత్, మోక్షంప్రాప్తానాం తుల్య
 ఇతిచప్రతీయతే.

౪౪౮ — యోః యంప్రతాపదీపః ప్రజాగతిః - ప్రజ్వలతి.
 తత్ర, ద్వివచ్చక్రవ ర్తివ్రజః వర్త్యః స్వభావం - స్వరూపం నిధర్తి
 దీపప్రజ్వలనెనదీపవత్తివ త్రవప్రతాపప్రజ్వలనెన అరణ్యః పీష్మస్త
 ఇతిభావః.

౪౪౯ — పద్మానాం - కమలానాం - పద్మయాః - లత్యైశ్చ
 ప్రణమతాం - నమస్కర్వతామాశ్రితానాంచ, అతః - రోగశ్చ
 జ్ఞాన, చిత్తాత్మకమత పాశ్చ్యోపలమణి లేష - సూర్యకాంతసమా

౪౫

ఉత్తరదర్శనము ప్రబంధము

తాదగ్బలవృద్ధిశక్తిమహిమచిత్తాత్మకమస్మి రకిసహస్రశ్చోపలత
 త్తేష్యవికలస్సహస్రీరుజ్జుచ్ఛుతే || ౪౯ || అన్యోన్యసక్తి తమ
 వాప్య చిజ్మి తాభ్యాంకీర్తప్రతాపమయవన్త్రీవివాక రాభ్యామ్ |
 కాకుత్స్థదశకాయసి కాశలతశ్చభాని సర్వాభ్యాహన్యప్రదిశోదశదీ
 పయచ్ఛామ్ || ౪౫౦ || పారెసిరాం ప్రవిభుల భవదీయకీర్తి
 రాభిరెషజయతి కీర్తిపాలమాతే | బ్రహ్మాణ్డ భాణ్డ మపి యత్రవిచి
 త్రహ్మమ్మిధత్రైచిరం కరణసాధకకుమ్భలీలామ్ || ౪౫౧ || వృద్ధింశ్చ
 యం పాప్రవృత్తిప్రకాపప్రతీపయోనే రణమూర్ధ్ని చిత్రమ్ |
 లాకాంతరాస్కందనశక్తిభాజో రాదిత్యభేదిత్వ మధూత్సహనమ్
 || ౪౫౨ || అరక్తయృషి హరిత్యుదేముఖాని బాలారక వద్రఘుప
 తెభవతః ప్రకాపః | తన్తన్యతే రిపురృపాలవధూముఖేష్టుతా మ్బుల
 రాగమహిమాంతకథావశేషమ్ || ౪౫౩ || చిర్రజ్జహన్తిదణ్డావరీ చికుర
 హేమ, త్వదీయప్రకాపనిజ్మచ్ఛజేవరిపూణా మనాంసికాకానలెన
 దహ్యంతఇతిభావః.

౪౫౦ — యాగపద్యేనభాసనూరాభ్యాంచన్త్రీసూర్యాభ్యాం
 సర్వాభ్యాహనిశుభానిదశకాయవ్యసీత్యధః.

౪౫౧ — బ్రహ్మాణ్డాన్తర్వతీక్షీరాబ్ధిరితత్రైవ బ్రహ్మాణ్డ
 సృజలతరణాచితకుమ్భవత్ స్లవమానత్వవణానెనయశసః ఆధిక్యం
 ప్రతీయతే.

౪౫౨ — ఆదిత్యభేదిత్వం - సూర్యమణ్డలభేదిత్వం - అన్యత్ర
 ఔష్ణ్యాతికయాదాదిత్యాధిక్యమ్.

౪౫౩ — దిక్కామిసీ ముఖాని శోణయతోఽపి రిపురమణీతా
 మ్బులరాగహరిత్వంచిత్రమిత్యధః. తాసాంవైధవ్యసమ్పాదనేన
 తామ్బులంశ్యాజయతీతిభావః.

౪౫౪ — ఇదంశవముశః - మాలికాపదంప్రభజతే - దిగజ్జనా

౧౨

ఉత్తరచర్యప్రబంధః .

౮౯

మల్లికార్జునలికాపదంయశ్చదంహితే ప్రభజితేః ఘాతాంపతే । ప్రపు
 వ్యతివపుస్సితం యదభిగానగౌరీభవచ్చశుమణభవతుముఖే సతత
 కారతశ్చారదా ॥ ౪౪౪ ॥ త్రోణీమూక్త్యకృత్సాన్నిపితవయశ
 సఖీప్రమాసక్తాన్దోద్యాం యాత్రావిఘ్నాయవత్తన్యజుశ్చశధ
 రకిః చంద్రమాన్మత్రతీపతిః । తంచానాద్యత్యసవేతదుపరిసరతాతే
 న లోకాగృహీతాదోదుహ్యస్తేశుచిభ్యోనఖలు రఘుపతే దుసి
 మిత్రాని సద్భ్యుకి ॥ ౪౪౫ ॥ పర్యజ్ఞం శ్వశురంచ వామనయ
 నం పాదామ్బుతద్ధారిణో ప్యావాసశ్వశురౌ తనూభవవధూతా
 హావపిస్వస్యచ । ప్రత్యథిత్యధియాత్వదీయ యశసా దృష్ట్వా
 జితానిస్వయం సత్వాత్మాపి హరిభయా దివతమం ధత్తేషున
 శ్యామశామ్ ॥ ౪౪౬ ॥ యశశ్చశాశ్చస్తవభాతియస్య జో
 త్సాన్నియతేనత్వమయావిభూతిః । యస్మిన్మహేన్ద్రోపలసిలమేత
 త్కళజ్జ శక్తాం ౪౪౭౦ తనోతి ॥ ౪౪౭ ॥ దశాననాశిత
 వకుమ్భిన్ద్రదానామ్బుభిర్యస్యకరాజ్జనూద్రమ్ । తద్దేవతస్యా

చికురేషుమల్లికార్జునాలయతే - త్వదీయయశః పద్యగానాసక్త్యశ
 తుముఖస్య ముఖవలయవిహారదేవ శారదాసీతంపవళుః పుష్పతి
 క్షుప్తేతా :

౪౪౫ — శశధర్యుతశశాచ్ఛశ దశశనమథాసిద్ధమితిభావః -
 సర్వేలోకాభివ్యయః - నదోదుహ్యస్తే - ప్రాయోన ఫలస్థిత్య
 థః - దుహేర్యజ్ఞాంతకమకతకరిలట్ :

౪౪౬ — సత్వాత్మాపి - సత్వగుణమయోఽపిత్యథః - పర్య
 జ్ఞమిత్యాదిభావేషః క్షీరాభిక్షున్ద్రోగజ్ఞానోవ్యతే - తద్ధారి
 ణః - ఆవాసస్వశురౌ కైలాసఘోషాలయా - తనూభవశ్వతుము
 ఖితస్యవధూవాహః శారదాహంసౌచస్వస్యేతిసర్వత్రసంబధ్యతే.

౪౪౭ — ౪౪౭నాపేక్షయా నిధుశ్వద్యయభిభావః.

٥٠

ఉద్ధృతముగా ప్రబల్మః .

వనభాగ్యంబకుమ్మిన్దవానామ్మునిరాధ్రకమాస్తే || ౪౫౦ ||
 స్వధేనురథిఁజుసమస్తపురుషాదాత్రాప్యహంవిధాయభవతా
 ప్రథితావలేపా | సీతాపతేతవవచాన్యశయాజితాసా గహ్నికా
 జీవతిత్పూగ్రహణేనసూనమ్ || ౪౫౧ || స్వణాస్తోమమహూవి
 కీర్ణామఖిలం ధూయోహారత్యగావా ద్యోమితైర్గుసీతమచ్ఛ
 రమచిప్రాయేగగృష్టాతివక్త్రైః పాలినాచిరధృతం లూ
 న్నరూపంశుకం త్వద్వాసేఽఘనాథకాలజలదరి ప్రప్తాన దృష్ట్వా
 న్తలామ్ || ౪౫౨ || పుత్రంచపుష్పమథవాఫలయాశితేభ్యః కభ్య
 శ్చిదేవపరిదాయ ఏథోన్నతేన | చాతుంత్యమత్రచతుర్శ్చశురః
 పుమథాకా దేవద్రుగౌదశరథాత్మజ నోపమేయః || ౪౫౩ ||
 కాతినైకాస్తదమహామణికి కశ్చిదాస్మాంజచాత్మా చిన్తాపూర్వం
 జగతిభిజ్జా యస్యగృష్టావైనామ | సర్వజ్ఞంత్యాంసవయూహ
 యం నిత్యదోగత్యచిన్మా సన్మాంపశ్చంద్రముఖలపతే సంశ్రయ
 వైగుణజ్ఞాః || ౪౫౪ || జగతివితరణేనధ్యేతోవాజయాసిసుపన్య

౪౫౦ — హేతువిచ్ఛిన్న కథన మొదలుపె. కట్టునూగిరి. గజ
ప్రేమాః తపదాత్మత్వ మధిక్య గజాన జైశ్వర్యం జనయ తి
తి భావః.

రచన — గవ్యకాండ - నివృత్తిపత్యులుగ్రహణజీవిత - గా.సా.
 మాన్యస్యపత్యుజీవితాభిసంధ్యభిసంత మితబోధ్యమ్ -

రచన - సు ఆర్థసామర్థ్యపాంసోమం . స్వర్ణాదాంస్తో
మంచ, మిత్రస్సూర్యశ్చ - అష్టరంవస్త్రీమౌకశశ్చ - అంశు
కంవస్త్రీ - అంశురేవఅంశుకశ్చక్తి, ప్రప్య, ప్రప్యేలుట్-

౪౬౨ — చిన్నాశబ్దపూర్వకం వ్యసనపూర్వకంబ, త్వయ
దాతరితన్నామగ్రహణైః జుగుప్సంత ఇత్యభః -

౪౬౩ — సుపర్వతరుకి - కల్పవృక్షః, తస్య పితృభ్యో నామృతే

తరూఁమాశ్రితస్త్వమ్ | భజసిహిమకరాజరాజుల్యభావంస్వయం
మభిరూపతయాచ వణకతశ్చ || ౪౬౩ || రవిక్రమాణాంసరవి
క్రమాణాంత్వదోజసాప్రీతశ్చ తాజితాయే | మనోఽదయంలేనమ
నోదయంతే కృత్యాన్విష్టవస్సేవ్యపిశితః || ౪౬౪ || యదీ
శ్వరోఽప్యశ్చసీరాఘవత్వం నరాఘవత్త్వంతదపాకరోషి | సీ
తాపతే యుక్తమిదంతుచిత్రం యశోధనస్త్వం నయశోధనోఽపి
|| ౪౬౫ || రామత్యచ్చరణారవిన్దరజసానక్షుప్తనానశ్చైమచ్ఛా
పాతకప్రమదాశిలామయవపుభకచ్ఛాయ టచ్ఛాయితమ్ | ఆ
శ్చర్యం శిశిఖ్యామృదానమహా కోదన్దసారస్యమ శ్చేదేత్వతక్రరప
ల్లవేనన్యుమన్లాబాల్నే కుతారాయితమ్ || ౪౬౬ || బాహుక

మాశ్రితః - సుశోభనః పర్వతోమేరుః - తస్యయాపమాశ్రితః
త్వమ్ - అభిరూపతయా : సాన్దర్భేణ : వణకతశ్చ - మకరాజరా
జ్య - మన్మథస్య ; హిమకరాజరాజ్య - చంద్రగతకళశ్చ-స్యవః
౪౬౪ - రవిక్రమాణాంప్రీతశ్చ తాజితాయే సరవిక్రమాణాంప్రీతశ్చ
తేజవిశోధః సూర్యతేజః ప్రసరాణా మితరసరపరాక్రమాణాం
చ ప్రీతశ్చ తేత్యథః ; తేద్విషః తేనమనోదయం - ప్రవామప్రప
భృంకృత్వాన్వేమఽదయమపి తేనసః శతయన్తి - దయయా ఆ
ద్రవయన్తి - యదీవారావణిస్వయమితే వైవిష్వక్షిప్రణిపతాన్తమే
వ వైరంవివృణోషీశ్యథః :

౪౬౫ - హేసీతాపతే త్తశ్వరోఽపిఅజాయమానోపిత్యథః శి
రాఘవత్వం - రఘుకులార్జ్యవత్వం, అచ్చసీ, తద్రాఘవత్త్వంచ-
నాపాకరోషి - నాపలఽసిత సరాకాం - ఆఘవత్త్వం - పా
పంచ అపాకరోషి . అపహదసీతయుక్తమిదం : యశోధనోఽ-
పిసయశోధనభితుచిత్రం - నయస్య - రాజసీతేః : శోఃనః :
హేరామకకభిత్తథాక స్త్వమ్ :

౯౨

ఉత్తర చక్రవర్తి ప్రబంధము

ల్పమహాకుతారదశాన స్వాహాకృతక్షయో హాహ సాహ సేకాగ్ర
 ణీస్వజననీదేహవదానాదపి క్రోధాన్ధోబలనాజగుప్సతజగత్సో
 భాయయోభాగవతః శ్రీమద్రామవియోజితస్సభవతో బాహేనకో
 పేనవ ॥ ౪౬౭ ॥ వరహితోభాగవతకామూకవిజయా త్తవరా
 మధూజయావాప్తిమ్ | నిశ్చితవాక్మిథిలాయాం జనకస్సాకేతపు
 రపథేతాతః ॥ ౪౬౮ ॥ కోదణ్డస్యగుణేనతస్రభవతఃకదాన్త
 మాసగన్ధతా తాటజుప్రకరాన్తమీవరవధూకణాన్తస్సశ్చృవి
 తాః | కీంచైః రఘునన్దనత్వయిబలా ద్దురంగమాకవతి
 త్కుట్య నిప్రతికూలరాజమహిషీ మజ్జశ్యసూత్రాణ్యపేనా ॥ ౪౬౯ ॥
 తస్మాదప్రభురైరపేనాతపనవంశ ముక్తామణే రణేపహరణగ్రహేవి
 రచితః స్థులవృత్తయః | ఉదగ్రతరవారిసన్తతిః ధీక్షణం దైదవభే
 గరాధిగతిరాశయేపదయుగేపి చాపక్రమః ॥ ౪౭౦ ॥ చాణే

౪౬౮ — తాతః - దశరథః, మిథిలాయాంసాకేతపురపథేవ
 వకారేణరహితం - శృక్తం - యద్భాగవతకామూకం - శివ
 కోదణ్డం - భాగవతశబ్దేవకారత్యాగేన భాగవంభాగవసమ్పదీ
 తిస్యాత్ - తస్యవిజయాత్భాణ్డాత్, వరంశివకోదణ్డజయిత్వాత్
 శ్రేష్ఠంహితం రావణాదివధోపయోగిత్వా దనకూలంవయద్భా
 గవకామూకం - వైష్ణవంధనుః - తస్య విజయాత్ - వశీక
 రాత్ - భూజయా - సీతయాసహ - అవాప్తిమ్ - సమాగమం -
 భువంజయావాప్తించనిశ్చితవాక్ - నిరచినోత్

౪౭౦ — ఉదగ్రతరవారిసన్తతిః - ఖడ్గపరమ్పరా ఉదగ్రతరా
 ణాం వారిణాంసన్తతిః - అవిచ్ఛేదః - అధీక్షణం - నేత్రయోః
 గతాయాః గదస్య - రోగస్యచఅధిగతిః - ప్రాప్తిః - ఆశయే
 మనసీ, పదయుగేపి చాపక్రమః - చ ఆపక్రమః పలాయన మి
 త్యర్థః :

భ్యః ప్రతిబీభ్యతాం సపదినోవక్తావలీధే స్తృణైః ప్రాంత్రాణ
మహూక్యతందణభువేత్యేతేకృతజ్ఞాభవ । త్వత్ప్రత్యథిమహీషీ
తఃస్వనయనాదుజ్జుమ్భితైరమ్బుసారభూరై రాఘవ జీవయన్తీవిజ
తే తృణ్యామిరణ్యోన్తరే ॥ ౪౭ ॥ సామ్రాజ్యంభరతాయభా
మమతులంపాదాయపితౄజ్జయ సీతావల్లభా ననేభ భవతానభ్యే
పితౄకపక్షిణే । దివ్యంరాజ్యమగజరైరనులభం దత్తంతతోదా
తృతాం సోమకుంవా పితృభక్తతాంనిరుపమాంకోనామజానాతితే
॥ ౪౭౨ ॥ ఘనేనభవతావ్యహా ఘటితపక్షుభక్తశ్రియాకబంధ
జ ఉపద్రవఃఖలుకథావశేషీకృతిః । రఘూద్వహరుమాపతేరపి ని
జ్జుమ్భితాస్సమ్బదః పదావీనుతరఃకృతః స్థవగనంహతే స్సాగరః
॥ ౪౭౩ ॥ ఉచితోరఘుసింహవిక్రమైసే పరిమైరావణ కుమ్భక
ణభక్తః । శరభారవతోనతేవిషాద స్సమపాదీతతు చిత్రమత్ర
విదమః ॥ ౪౭౪ ॥ పభీషణంరాజ్యపతేకపీనాం దేహేవ్యసూన్య
వ్యపి రామదేవా ॥ దృఢంప్రతిష్ఠాప్యవదీక్షుకీతికాంపురీమయో
ధ్యాం పురరాగతోసి ॥ ౪౭౫ ॥ దశరథన్యపదుగోదన్వతశ్చ
తథానో దశలపనముఖానాం చారణాద్దారుడానామ్ । జగతివి
గతికత్వాత్పీడతాంతాపసానాం జనకదుహితృజానే జీవనంత్యాం
౪౭౬ — త్వత్ప్రతిభటాధయత్పలాయితా వనాన్తరే కథంచ
త్ప్రాచోక్షధారయస్మితితిభావః ।
౪౭౭ — ఘనేన - మేఘేన మహాత్మనాద, పక్షుః - కర్క
మఃపాపంచ-రుమా- సుగ్రీవభార్య - అవతాకరశ్చ లవతాకరో
దృష్ట్వావినాశ్యత ఇతిభావః -
౪౭౮ — పరిమైరావణకుమ్భకణభక్తః : పరం , పిరావణ
కుమ్భకణభక్తః, శరభస్యసింహశత్రోమ్భుగవిశేషస్యతరవతః -
ధ్వనేః, శరణాంభారోన్యాస్తీతి తాదశ్యస్యతేఇత్యన్వయః

౧౪

ఉత్తరచయ్యప్రబంధః -

విజానే ॥ ౪౭౬ ॥ పుషాంజవిదుషాంగణంపునరకృతమాణిస్వ
యం విచారణువచాంసీద వ్యసనినాందయేఘాశృణామే ॥ ప్రవ
తకాయనువతకనీల ప్రణిజహిప్రణిద్యన్ద్విసామశేషమవనీతలేశ్వమ
వనీతలేఖోత్సవః ॥ ౪౭౭ ॥ గర్వశ్చర్వతకతతతతతతతతతతతత
శేషర్వశితక్రుధ్యత్పూర్వసుపర్వధూవకహారకారమ్భయ జమ్భ
రయే ॥ కాశస్తస్త్వనికాశతాంప్రదదతి శ్రీ రామఘోరాతికృ
త్సంచారేపీదశాస్వహస్తీభవానానభ్యుచ్చాస్యతామ్ ॥ ౪౭౮ ॥
బహుశస్త్రీదశాననే ప్రభాభవతాదారభేష్యతాయవా ॥ బహు
శస్త్రీదశాననప్రభాజనితామాస్త తదైవస్థరే ॥ ౪౭౯ ॥ త్వయి
రామచన్ద్రానినిరాజ్ఞిజ్యమ్భితేవిఃచీధవన్యపీద నీలజశ్రియః ॥
భువిసాధువక్రపరితోషవిధతేపరితోషుషీజిజలధీరయాజహూ ॥ ౪౮౦ ॥
అయుస్సమస్తసమయానపీధావినస్తేచ్ఛాహ్మీక్షుకీగిరపే రాఘవన
వచేశాక ॥ కాస్తాగ్రిణిబ్ధిరశులానకలాపీశశ్వదాజ్ఞానవృద్ధి ర

౪౭౬ - ప్రణిద్యన్ద్విసార - అరీణాం అశేషం - అఖిలప్ర
ణిజహి - సర్వాకృత్రాణాంజహీత్యర్థః - అవనీతః - స్వకర్మా
తరిలేఖావార - దేవానామత్సవోయేనతాదృశః - దివిదేవాపేక్ష
యా ఉత్సవైస్సప్రజాః ప్రమాదమతీత్యర్థః ॥

౪౭౯ - బహుశానికాస్తాగ్రిణి అస్యనన్ద్రిబహుశస్త్రీదశాననశే
బహుశశ్చ త్రిదశానామాననప్రభాః ॥

౪౮౦ - రాజ్ఞి - చన్ద్రానినిరాజనిచ నిగళంబంతో - రజోగు
ణామేభ్యస్తేషాంశ్రియః - సమ్మతః అన్యస్సర్వమ్. సాఘా
నాంచక్రం సాధు - చక్రవాకపరితోషః - జలధిః - సాగరః - రే
యాల్ - వేగాత్పరితోషుషీ - భూమిశ్చర్యః. లజయోభేదాల్
జలధీజనః అయాల్ - శుభావసాద్విధేశోశుషీతి - శుషేర్వజు
గన్తాల్లట్.

శ్రీ త్తరచమూర్తిప్రబంధః :

౧౫

శ్రీరాసిశిరాంసిరాజ్ఞామ్ ॥ ౪౮౧ ॥ ఇదస్తుశ్రోతవ్యమ్ ॥ సద్వేదా
 నేనతవచాథకకమీషణంనః సంభాషణేనరసనారఘనాథపుణ్యా ।
 భద్రంతవానుపరిపూర్ణమనోహాసోన్మిత్రగన్తుం నిజాశ్రమపదం
 క్రియతామనన్తా ॥ ౪౮౨ ॥ ౫ ॥ ఇతి కుమ్భసమ్భవోపనీతాః క
 షానుధావకాః భృగోమూసాద్వద్య మన్దస్మితసున్దర ముఖారవిన్దో
 రఘునన్దనస్సానన్దమేనం దత్తేణహరిద్యాన్మక్యమునీన్ద్ర మవోచ
 త ॥ ౪౮౩ ॥ ౬ ॥ వాసధూరపినిజామునేత్యయావాసరాణి కతిచి
 ద్విభూష్యతామ్ । మద్గృహానిపిచునఃపునఃపుననాన్మదరేణతవపా
 దరేణపి ॥ ౪౮౪ ॥ ౫ ॥ ఏవమైక్ష్వాకుణారాజ్ఞానుజ్ఞాతో వాతా
 పితావనస్సమంతాపసైరాపస్వాశ్రమపదంతర్గణిపిపశ్చిమధరణీధర
 శిఖరమ్ ॥ ౪౮౫ ॥ నిశితీలదమ్పతిభ్యామారభ్యమాణస్య మనసిజః
 హోతృవస్యనీరాజహోపహరణాయనమయబన్ధనాసంఘతమివ కు
 జ్జుమచలపూర్ణస్సువగళాభజనమ్, పశికయువతీజనసంహననకన్త
 క్తలలాళోపతావనోపయోగిఃమిరమయేక్ష్ణాలసక్ష్ణాల సమ్మిపాద
 యువయాఽధిసువగళాకారేణచరమగిరివిసినఘవిసంహ్రియమాణమి
 వ ప్రత్యగ్రాహ్యరరాశింవిక్రయాహకపదాథకప్రసారణానుగుణ
 వాసరపరిణామేపశ్చిమరత్నాకరఃకణిపాశ్చాత్యభూభృతృట
 కాపణేక్రయాథేప్రజ్ఞాపితమతిష్ఠథులమనఘమివపద్మరాగోపలం
 ముఘపానమత్రచిత్రాభిరవరగిరిశబరయవతిభిరలఘుపలభిమేణ
 స్సృష్టమిత్యసరిశుద్ధినిష్పత్తయేఽధినావహ్నిభిరకవ్యామానమివవ
 రుణాలయజనకసకభాజనమధిక్షపమానిభకవివ్యన్ధిరామతిణీతయా
 తనానామసనోదన్తానావరుణాన్మఖిలతరం నేతుం బహిరేవిధూమీ
 క్రియమాణఃపహ్నికామివసూన్ధికాం జగదేవజేతుం ప్రతిష్ఠమాన
 స్య మనసిజమహారాజస్య నవాయుధఃకాణాభం సక్తస్యమాన
 మినోర్ధ్వసనరత్నరణమయబృహదాయుధాన్మరప్రహరణముత్థిత

౧౬

ఉత్తరచమ్పాప్రబంధః

స్ఫులిజదీపితదిగన్మరమయోగోశకం ప్రచేత సారాజ్ఞాప్రాదోషికపూ
జనాయ పశ్చిమావలపీతే ప్రతిష్ఠాపితమివ పద్మరాగశివలింగం అస్మ
గిరితటవనకుటీరభాసంవ్యాభిభిక్తల్లవల్లభాభిరసల్పాకల్పకల్పనాయన
క్లృహీతమివ గుణ్ణాపుణ్ణం కణ్ణబన్ధుమణ్డలంపారేవారావార
మవలోకయన్ యువలోకవిసమాలోచయత్ || ౪౦౬ || ప || అ
పివిష్ణుపదంవిహాయహంసోజలరాశింప్రతిఘ్నిత్య త్రేయతోసాః | అపరా
గసమాగతోపిత స్మాదతిరాగంపతయాశ్చ రేత్రియుక్తమ్ 4 ౪౦౭ ||
ద్విజరాజవసుహరోసోపీక్ష్య కరేఃకలితకువలయ్యగ్లానిః | అన్తై
సానుశయిఃకింపూషాకాషాయమంశుకంధతై || ౪౦౮ || ఇతి || త
తశ్చ || అజస్రమన్మరిప్రతిపన్నహంసః ప్రాప్త్యపరాగం పరమంవ

౪౦౭ — విష్ణుపదం - ఆకాశకి - భగవచ్చరణారవిన్దంబ ,
హంసః - సూర్యోద్యోగీవ, జలరాశికి - శ్రేష్ఠాద్వై జడసమూహా
శ్చ, విశేషేణసామాన్యంసమథాయతి, అపరాగకి - పశ్చిమావ
లః అపగతోరాగశ్చ, అతిరాగం- దురాశామారువ్యాతిశయించ,
నాశశీకాదీషజ్వాలేవసర్వోపిసతనావసరేప్రకాశతఇతిభావః.

౪౦౮ — ద్విజరాజవసుహరః - బ్రాహ్మణ్య స్వాసమాతాన్ ,
పీక్ష్య కరేః - కఠోరకిరణైః దుస్సహబలినియమైః, బలిర్నామ -
రాజదేయోభాగః, కువలయం- పూర్ణమణ్డలం- అన్తై - వయికిపది
ణామేదివసావసానేవ, సానుశయిః - సపశ్చాత్త్రాపకి పశ్చిమగిరిశిఖ
రస్థశ్చ, కషాయమేవకాషాయం, స్వాథేకాత్, కషాయేనరక్తం
కాషాయం, అంశుకం- ద్యుతింబస్త్రించ, పూర్వంపాపినఃపశ్చా
దనుతాపినస్సన్యాసాశ్రయణంకిమితికాక్వానిన్దాప్రతీయతే.

౪౦౯ — హంసః- విష్ణుఃపరాశశ్చ, పరాగః- పశ్చిమావలకి
రేణుశ్చ, ఆనుమాల్క్యత్ - వికాసాదిబుద్ధకృత్యనివకతకనాత్, తౌ
ల్పికః- సాధమ్యశ్చ.

గతి

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః

౯౨

రాగమ్ । ఆసీదినగోకనదేకబద్ధస్మవానుకూల్యాదివతౌల్యతోపి ।
 ౪౯౯ ॥ మహాసాంమమమాపగాదపాముపఘాతాత్పరముష్టతేలికిమ్ ।
 నిదదద్దహనేనిజక్ష్విషోనిపపపాతస్వయమృతవేరవిః ॥ ౪౯౦ ॥ స్వ
 వంశజాస్తేస్సగరస్యపుత్రైర్వికానిమితం సాగర నామధేయమ్ ।
 సూర్యంమహాత్పాథయితం సహూషా పునఃపునమృజ్జతి తత్ర నూ
 నమ్ ॥ ౪౯౧ ॥ తదానీస్తు । అభ్యుత్థాయవదాసనాత్ప్రేతమతో ను
 జ్ఞాప్యవిజ్ఞాగ్రణేరాజ్ఞస్సస్వస్వనికేతనాభిగతయేరామో నరామోద
 కృత్ । సామస్తోమజుషేస్సగోత్రమహాసేనామోదమఘ్నాందికే
 సర్వాకమృతవినిమృతేనిగమతస్సహౌన్దితేనాభ్యనా ॥ ౪౯౨ ॥
 అనన్తరస్తు ॥ సీవద్ధూకవిభోచనామయహరంసీద్ధాఞ్జనందిగ్విధూ
 ర్తాన్నామవక్కునానీతపటిరాజీవజీవాంతః । లుభ్యన్నీచపిశా
 చవిభ్రమవనీ లుక్ష్వాకనాట్యవనీ వ్యోమామ్బోఽభిచేవలంవసుమ
 తీమాసున్దరన్దతమః ॥ ౪౯౩ ॥ కించ ॥ శశ్చత్రిసన్ధ్యాప్రభ
 వానలేన । వాహ్మసుసంవిత్సనీమగోషమ్ । పక్షాకవాసాం
 పరితఃప్రకామం తదాభ్యుదచ్చంతమసాంప్రపచ్చాకి ॥ ౪౯౪ ॥
 స్మగోనిశిజయశ్రియఃపాణయోద్యతస్తారకా సులాజపరిభజనంవ్య
 ధితసాన్ధ్యరాగానతే । సముద్రజలసేకవత్సలిలనాథకాష్టోద్భవా
 తతరిపరితక్షితి తాతిమిరధూమ పారమ్యరీ ॥ ౪౯౫ ॥ పరిగ్రా

౪౯౦ — అణకవేనిపతతోమమమహాసాముష్టతా అపాముఃపూ
 తాల్మాపగాల్- ఘాగమల్ ఇతి, నిదధల్- నిక్షిపణ్.

౪౯౧ — సూర్యం- భాతంమహాల్ సల్ సాధయితం- కర్ముం,
 సూవకిరణసంసగాణ్ దేవసూత౯స్యపావనత్వమితిభావః.

౪౯౪ — సంవిత్సరసీమ- జ్ఞానసరస్సు- జలశోషణాత్సజ్జ-ఇవ
 జ్ఞాననాశాత్తమక్షదచ్చతీతిభావః.

౪౯౫ — జలసిక్తకాష్టాదేవధూమోద్భవ ఇతిభావః.

౯౮

ఉత్తరచమ్పాప్రబంధః :

హ్యేక రాజ్ఞానమయరజకరిపఱు-జనుహృత్-రస్సశాకదృశ్యా ను
 మపటగణా నుజ్వలతమామ్ | ప్రధాం నేతుంకోదః పృథులకలశీ
 గభాకవిసరత్తమగిపాశీనీనీసలిలపరిమగ్నా నకలఁజల్ || ౪౯౬ ||
 నిమజ్జితంహివిధివానిజతాతవద్ధౌ నిర్ధార్యసూర్యతనయానిశిజా
 తరొసా | మన్యేనమస్తమపిమజ్జయితుంప్రపశ్యం ధ్వారామృతా
 పరిససత్వదిగంతకేమ || ౪౯౭ || భువిచదివిచదీపై వకహ్నిసత్తు
 త్రూరూప్తే శృబళవపురనల్పజ్వల్మిల్పై రన్తరన్తరి | రజని సువ
 దనాయాశ్చమృకశ్రేణిశోభా రుచిరలిఖరలక్ష్మీ మన్ధకారంశకార
 || ౪౯౮ || అన్ధకారమయగోమణుపశ్చైరజిగ్రతేచ్చరతలే స
 మయాత్మా తారకావలిబలింసవసన్ధ్యావహ్నిభాజివిధివిబుధై
 న్దరి || ౪౯౯ || అనున్మీలద్వృష్టిప్రకృతిరపతావాజలముచామ
 నాజ్వల్యాధాయాకిముజనదృశా మజ్జనరసః | అవస్థారచాః
 స్పృశిస్తృతిపరాటాంకువనికాతమ శ్రేణీమణీదృశ్యతివికగ్దు
 బుధిరే || ౫౦౦ || విశ్వవిమోహితమోమయదృప్య తుగ్మలమ
 బ్ధిలఖిన్దనదండః | ధూషయతిస్మతరన్దరకాష్టాధూమిభృతశ్శిఖ
 రంద్విజరాజః || ౫౦౧ || దిక్సంధ ప్రకరసుధా ప్రవాణమా
 లికికన్దపక్షితిపయశోభరాయమాణి , చాకోరాననకుహరేసు
 భాయమానశ్చన్ద్రిణామధురుచేరుచాంప్రచారః || ౫౦౨ ||

౪౯౬ - రాజ్ఞా - ప్రభుణాచన్ద్రేణ, పఱు-జనుహృత్ -
 సూర్యః, అన్యత్రపశ్చైజాతాకసుష్మనివిశళు-హరతీతి సు
 హృత్, పఱు-జాతహరణాత్ తస్యకరోపిపజ్జిలగతి భావః,
 తత్సృశాకదృశ్యాక - అదృశ్యమానస్వరూపానిత్యభావః మలి
 నానితియావత్, రజకారిమలినానివస్త్రాణిశోభయి పరినీనీ సలిలే
 నిమజ్జయన్మీతిప్రసిద్ధమ్.

౪౯౮ - శబళవపుః- అన్ధకారంకర్తృ.

ఉత్తరవర్ణాప్రబంధము.

౯౯

॥ ౫ ॥ అనంతమన నరత్న ధీపస్థాపనాదరామూతధ్వజస్తంభ
 సౌనంద్యమూర్ధాస్థిప్రవాసాంతాంప్రభవస్థాన మవరమివ తుషార ధ
 రాధరం కమ్పనసమ్పాదనేన కృతాపరాధస్యభవకన్యకృపహనాంతరం
 కృతజ్ఞతయా స్వయమేవ వోధుముపగతమివ వైలాప శైలముత్త
 రదిక్పాలః పుష్పకనచుపకణేనరఘునాథమారాధయతీతి స్పర్థయా
 పూర్వదిక్పాలేన ప్రేషితమివైరావతం పారావత పోతపరిత న్తన్య
 మానమణితపాతం సంజరకృత సచ్చరణమఞ్జుళశుకమాగవకాభ్య
 స్యమానమదనవేదఘోషం నాతిసూక్ష్మ గవాక్షవివరప్రవిష్టమన్ద
 స్పన్దనచన్దనగిరికన్దరచరసమీరచోరపటముషితసురతసమరాజీత
 శ్రీమజలకగమాక్తిక మణిగణం పీతాశ్చరవిరచిత వితానబద్ధవివి
 ధకుసుమసముపగత మధుకరనచ్చాక యుక్తాకర విన్యతశృంగార
 రససమ్ప్రదాయం ప్రత్యాసన్ననన్దనవన కనిన్మద్రాస్త్రబక పరాగ
 బున్దపరిపతన సముపనత ధూసరిమధూననక్షమ నికటవిలుతదమర
 గజ్జాతగజ్జాలిక్లనావదాతమకుట తటం పరినిహితస్ఫటిక మణిరు
 చిపటలసంజ్ఞితతనిభిలహరిత్ప్రసాదంప్రసాదం సౌవిదల్లజనదత్త
 హస్తావలమ్బక కుసుమకలమ్బజన సశరీరఘోషవీరః స్తనజఘన
 నితమ్బభరగరిమపునరుక్తమాన్ద్యవిలాసగతయా విదేహసుతయా
 సమం, తదుచ్చలనతరళతర మేఖలాదిమణి కలాపకుల విశృంఖలస
 ముత్థితేన ఘోషజ్వలధ్వజేన నిజవరణ నళినయగళ పరిచుమ్భితమ
 ణిపాదుకాశతారేణ యుక్తారేణవిస్రబ్ధ శుద్ధాన్తజవారజై శ్చిక్చి
 వధానాదిశబ్దైశ్చవాచాలితేన మణిమణిసోపానపథేన మన్దమ
 న్దముదయగిరిమివ చన్ద్రమాన్యమారురోహ ॥ ౫౦౩ ॥ పర్యా
 యుత్రిదశేన్ద్రమన్దిరమథ ప్రాసాదమాసాదయ న్నాస్మీణాంమృదు
 చిత్రవణవసనైరాధూషయన్నాగనమ్ ॥ పాశ్వకస్థామవలో
 కయన్ ప్రణయినీచిమ్బంచనైశాకరం వక్త్రగిస్తీతశోభినా రఘు

౧౦౦

ఉత్తరచమ్పూకబంధః -

పరిర్వాణేమధాణీదిమామ్ ॥ ౫౦౪ ॥ నిదాముదాస్తరాయశ్
కుముదపరిషదాం సేవలుట్టా కనాగప్రాగల్భ్యచ్ఛేదసింహః పథిక
యువజనప్రాక్తనాపుణ్యరాశిః । నీహరాహార్యకన్యా పరిబృథమ్
కుటినిత్యఘామావిశేషో నిత్యేషోదృక్సుఖానాం నయనయుగపదంసీ
యతామిస్తురేషః ॥ ౫౦౫ ॥ తృషాతురచకోరకాధ్వగజనప్రపా
వః పం కళజ్జ-శుకపజ్జరంగగనశాఖినోమజ్జరీమ్ । నిశామయ
నిశోపతే హారిహరిద్వధూకుణ్డలం తమఃకబళిభ్రమద్రుచిపివజ్జీ
లమగ్ధుమ్ ॥ ౫౦౬ ॥ శైత్రచ్చత్రమనల్లనీరసృపతే జఞ్మాగిది
కుమ్భిచఃకుమ్భాదుద్గళితోనుమాక్తికమణిః కోకివిషాదోచ్చయః ।
నిదాపాధనమాషధు జలరుహంసీలోత్పలశ్రేణికా హాసోత్పాదవి
దూషకౌ హృది కిరిత్యానన్దధు చన్దమాః ॥ ౫౦౭ ॥

॥ అథవా ॥ హరిహరిద ఋమధ్యా హంసకొలాఞ్చనశ్రీ మర
తకమణిరత్నామఞ్జుషఞ్జుషికావా । ప్రథమశిఖరిసాలగ్రామపా
టీరపిణోమనసిజశుచికుణ్డమగ్ధులంశితభానోః ॥ ౫౦౮ ॥ స
పత్ని కైరేవప్రణమినిషేవ్యాయువజనైస్సతాం మాగకాంతుష్టక
గ్రహపరివృతశ్శశ్వదమృతైః । సురాన్ధిన్వన్సోమస్సురజనికరాయం

౫౦౭ — నీలోత్పలశ్రేణికాయాః హాసః - వికాసవీచహాసః -
హాస్యంతస్యతిత్పాదనేవిదూషకః, 'హాస్యప్రాయోవిదూషక' ఇతిల
క్షణాదితిభావః.

౫౦౮ — సతాం- నక్షత్రాంతాంమౌగకమ్ - అకాశంసన్మాగకం
చతుష్టక - ప్రకాశయక అభివర్ధకయంశ్చ, గ్రహైః - కుజగు
ర్వాగిభిః, గ్రహేణ - చమనవిశేషేణ, పరివృతః- స్వీకృతః, అ
మృతైస్సురాకాధిన్వక- ప్రియైక "ప్రథమాంపిబలేనప్సిద్వికతే
యాంపిబలేరవి" ఇత్యాదిప్రమాణాత్ - సోమరసస్తవమృతాత్మ
నాపరిణమ్యదేవాకాధినోతి, సుమృరజనికరః- నిశాకరస్సురాకాం

ఉత్తరచమ్యుక్తబంధః

౧౦౧

విజయలేక్రతుధ్వంసీత్యేనంకథమివశిరోధూషణయతి || ౫౦౯ ||
 త్తచంచాన్యవైచిన్రి || స్వయంకువలయస్వావ హరిహృతసదంశు
 కః | దోషాకరస్మథాప్యేషపాటచ్చరభయంకరః || ౫౧౦ || అ
 పరాన || తుషారభానాత్రిపురారిచూడాపీడాకృతిభ్యావివీరాజమా
 నే | కృష్ణాన్తరగ్దేశభవజుఃనేఽస్మి న్నక్షత్రనేతేతి ననుప్రవాదః ||
 ౫౧౧ || ఆమీఖలు || గాత్రేదన్దనకద-మన్తిసుదృశాంహానన్తివ
 త్తాగ్రిమ్ముజేకాశేయన్తికటితలేకుచయుగే కళూర చూర్ణన్తిచ |
 మన్దార్ద్రప్రసవస్తేకున్తలభరేమన్దాన్యమన్దాక్షిణీకల్లాలావియతస్సు
 తాఇవకరస్తోమాస్త్రియామాపతేతి || ౫౧౨ || ఇథంచాత్ర మమమ
 తిరుదేతి | లక్ష్మీపతింలక్ష్మమయంఘనాభముచ్చైస్త్వయంఘా
 రుడుపేచువోజ్ఞే | ఆరోస్యత్రస్తోమ్యుడుపద్మభాజి ప్లవోత్సవం పు

జనిః- ఉత్పత్తి తస్యాకరః, సోమపాయనః ఖలుస్వగేలాకే
 దేవధూయంగచ్ఛస్తితిభావః. ఏవంక్రతోముక్ఖ్యసాధనంసోమం
 క్రతుధ్వంసీకథంవాశిరఆరోపయతీత్యాశ్చర్యమ్.

౫౧౦— కువలఃస్వ-ధూమణ్డలస్యయత్స్వం-ధనంతదపహరీ, సో
 దంశుకం-సతాంవప్ర్రంసక్షత్రకాన్తిశ్చ, పాటచ్చరాః-చోరాః.

౫౧౧ — త్రిపురారేః- తాశ్చరస్య, చూడాయాఃఆపీడం - అవ
 తంసః, తదాకృతిరితియాభ్యాతి, అన్యత్రచూడాయాః పీడాకృ
 తి - బాధాజననం, తేనభ్యాతిః- ప్రథా అజునకిరతవేషధా
 రిణశ్చివస్యశిరోగాడ్డివేన జఘానేతీధ్యేయం. కృష్ణస్య అన్తరజ్ఞే-
 సుహృదీత్యధః, కృష్ణంఅన్తరజ్ఞం- అన్తర్భాగోయస్యఅజునే-
 భవశే, నక్షత్రాణాంనేతా- ప్రభుఃక్షత్రనేతానేతిచ.

౫౧౨ — మన్దా, శనైఃప్రవహన్తియాఅన్యామన్దాక్షిణీ- దేవ
 గణాత్తస్యాః, వియతఃస్రుతాః కల్లాలాఇవేత్యుత్పేతా, కదమ
 స్తిత్వాదయతచారాధక క్షిబ్దనూల్ జ్ఞేయాః.

౧౦౨

ఉత్తరచమ్పాపబద్ధః .

వహరపువ్వు-రిచ్చామ్ ॥ ౫౧౩ ॥ స్వపయతిహరితరికిరతై సాస్ప
యతిరనైమకనాంసియువతీనామ్ । గ్లపయతిపథికముఖానిగా
యతితథానుధాంశురబ్జాని ॥ ౫౧౪ ॥ హరితిమనసీమానంహస్త
రూఢంవధూనామపివిమనసీమానంహస్తీయూనామయూతైః । హి
మరుచిరపరాగావ్రజ్జయత్యేవలీలాసుమరుచిరపరాగాడమ్బరైశ్చ
మ్బరాః ॥ ౫౧౫ ॥ ఆకాశిప్రసాదయతిహాసయతిపబ్ధామా
నోదశీంకుముదినీమభిచుమ్బతిద్వామ్ । స్పృష్ట్యాకరేణససీకురు
తేలిలాంస్వామాభాతిదక్షిణభవక్షణదాధినాథః ॥ ౫౧౬ ॥ వట్న
ప్రైరపిరుద్యపిప్రస్పనురైరేతేవకోరాకరేస్పృష్ట్యనైవతథాపి
తేషునియతంతన్ద్రాంవివాచన్ద్రమాః । భానూన్వషణతిహాషణతో
బహుతరాకప్రయోఽభవాయాచతాం తృప్తింనావధయన్త్యహా

౫౧౩ — ఉడుపరి- చన్ద్రీవ- ఉడుపం- పల్లవరిఉడూన్యేవప
ద్మానితద్భజి- వువ్వు-రపువ్వు-రిచ్చామిత్యస్యవిశేషణమ్.

౫౧౪ — స్వపయతిస్సాపయతిగ్లపయతిగాపయతీతిరూపభేద
స్సమానార్థకోబోధ్యః.

౫౧౫ — విమనాః- దుఃఖితః తస్యభావః విమనసీమేతి ఇచునిచ్
శమ్బరాఃమేనన్తథస్యలీలాసుమస్యరుచిరపరాగాడమ్బరైః . మనో
జ్ఞరేణునద్యతైః మయూతైరిత్యస్యవిశేషణం . అపరాగాక - విర
క్తానపిరజ్జయతీత్యర్థః.

౫౧౬ — స్వాంశిలాం- చన్ద్రీకాన్తశిలాం సరసీకురుతే- రసవ
తీంకరోలి, ఆకాశిశబ్దేమలిచ్చాల్ ప్రీత్యప్రతీతేశ్చన్ద్రమసిదక్షిణ
నాయకత్వారోపః. “కుల్యోఽనేకత్రదక్షిణః” ఇతివచనాదితిభావః.

౫౧౭ — ఏతాదృశాః అథికామాదధికప్రదాదాతారఃయా
చతాం తృప్తిం. అలమ్భవం, నావధయన్తి - అవధింనకుర్వన్తి,
దానకేంద్రాః ఖల్వధికజన తృప్తిమాత్రేణనవిరమన్తి; అపితుని

ఉత్తరశమ్పాప్రబంధః :

చంక

వివరణేదాతారవీతాద్యశాః || ౫౦౩ || ఇదంత్యవధేహీ || పానా
 నన్దాన్విధత్తైప్రభజతనియతంహస్తమాలిన్యమస్తభాగ్మం తైత్రిలో
 క్యమాతుఃకలయతనిలయంచాధతేసాధువక్రమ్ | కుర్వక్ పాదప్ర
 చారంబరసదసి తాంప్రాప్తకామాభివృద్ధీ రాజాముగ్ధవతంసో
 వహతిసముచితామేషదోషాక రాభ్యామ్ || ౫౦౪ || ఇన్ధంశ బోధ
 వ్యమ్ || ౫౦౫ || నగహనమాగేగ్లామయికాపివాపీనియతమమృతపూ
 ణాకతీవ్రహన్మీక్లమానామ్ | లసతిననుయదస్వాంలక్ష్మశక్రోప
 లాభంజనకన్యపతికన్యే శైవలంతత్తుమన్యే || ౫౦౬ || ప్రాకార
 మాకలయసాధునుధౌపలిష్టం రాకారజన్యధిపవిష్టు మనన్తనేతుః |
 శఙ్కాస్వపఙ్కజముఖిన్య మిమంకశఙ్కా ముత్సన్తశఙ్కతమనాకహన
 ఘ్నిమన్య || ౫౦౭ || అథవా || శఙ్కేవేధాశ్చశధరమయే స్థాప
 యేన్రాస్యపీతే సాలగ్రామం గ్నపయతి పయోధారయాచిహ్నయా
 పమ్ | జ్యోత్సాన్విబిమ్బాత్ప్రేణయినితతఃక్షీరపూరంక్షరస్తంజీవ
 ఇజ్జవరిపిబతిచవిధూదారపాదామృతేభ్యః || ౫౦౮ || అపివ ||
 స్నాతస్సిన్ధుజలేద్యురేవయజనం సాధకాప్రవిశ్యోదుధిపత్తిభి నా
 వనీతపాణ్డరతనుధృత్వాజ్జు-శ్చస్తాజినమ్ | పీఠపర్వణిదీక్షితకి
 కువలత్కేమాయసోమాధ్వరీప్రాప్తఃకాశ్యకామనుక్షణంనవసుధాహ
 జౌదార్యానుగుణంబహుదద త్యేవేత్సభాకః “చాతకస్త్రివతురాకా
 పయఃకణాకాయాదతే జలధరం పిపాసయా | సోపిపూరయతివి
 శ్వమచ్చసాహస్తహస్తమహతాముదారతా” ఇత్యన్యత్రవిస్తరః -
 ౫౦౯ — విధుః - విష్ణుశ్చేంద్రశ్చ, ఉదారపాదామృతం - శ్రీ
 పాదతిథికం, జీవంజీవః - జకోరకి.
 ౫౧౦ — ద్వ్యః - అన్తరిక్షమేవయజనం - యాగశాలా, నవ
 నీతమివపాణ్డరతనుః - నవనీతనపాణ్డరతనురితివ, యజ్ఞరీక్షితా
 నాంనవనీతాభ్యంజనం శాస్త్రసిద్ధమ్.

౧౦౪

జీ త్తరచమ్పూప్రబంధః.

వైశ్యజిమ్మస్సురా ॥ ౬౨౨ ॥ ఉదయగిరిదరీవరంకురజ్జంకమపిక
 శబ్దమిషాదయంగృహీత్వా । చరమగిరివనేవిహతుకామ శ్చల
 తిసురాధ్వనివన్ద్రమాఃకిరాతః ॥ ౫౨౩ ॥ కింబళువా ॥ అన్త
 స్సన్తరూధదాచబళిభాప్రాథజ్వరప్రజ్వలత్సరావారశరీరశ్రష్టిఘ
 టనాగోక్తీరథారామయైః । విశ్వాసగ్రన్తవత్తరస్మరమహావిరా
 ట్టుహాసాయిత్రేలోకానన్తకరైఃకరేదకశచిశఃప్రోణోతిపూర్ణో
 విధుః ॥ ౫౨౪ ॥ పశ్యేదానీమ్ ॥ ఇహజ్యోత్సాన్నివీచీపరివయ
 వధిన్దుపలచయత్తురత్సారాక్షణపిత పరితాపస్సురదనే । స్మ
 రాధ్యాయాచార్యఃస్మితకువలయాన్లేషసురభిర్మరుడ్డిచ్చుఃకుమ్భస్థ
 నిహృయమేతన్మదయతి ॥ ౫౨౫ ॥ అవచ ॥ స్ఫుటకుముదనగ
 వ్ధాః పుల్లకల్లారమాధ్వీకణహరణతుషారాకిక్లాన్తిహారిప్రచారాః ।
 మదనసమదనాగా మానసీమానహారా మలయగిరిసమిరా మన్దమ
 న్దంవలనై ॥ ౫౨౬ ॥ కింవ ॥ పాద్మ్యసేనగీతవతంకొ
 త్పులగళన్మాధ్వీకపాథేయన శ్చోభీచయకమాల్య కమ్పనదళాసమ్పన్త
 ధూళీభరాః । కణాటీస్త్వచేలచాలనమిళ తాకలేణు కాలేష
 ణాఃస్పన్దనైమరుతస్సుఖాయ సవిధారామలయామలయాః ॥
 ౫౨౭ ॥ హన్తేదానీమ్ ॥ ఏకాంకుముదంకరేదకళయఃక్రూ
 రఃస్మరొమాంశరే స్సుస్నిగ్ధంధ్రవతిన్దుకాన్త పటలంచేతశ్చము
 గ్ధమయ । ఆలేధుంముహరభ్యుదచ్చితరసంజ్యోత్సన్నచకొరిగ
 నొమద్వక్రంవతవాధరామృతరసంమన్దస్మితేలత్యతామ్ ॥ ౫౨౮ ॥

౫౨౯ — ప్రోణోతి - ఆచ్ఛాదయతి - ఊర్ణుభో ఆచ్ఛాదనే-
 ౫౩౦ — కాలేయకం - సుగన్ధిహారిద్రావిశేషః, మలయగో
 మేమూలయాః.

౫౩౧ — జ్యోత్సాన్నియాఇదంజ్యోత్సన్నం. మన్దస్మితేతి స
 మ్బోధనమ్.

౧౪

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః

౧౦౫

ఇతిముహూరతిరాగా నీరయః ధూమిపుత్రీమనమవిశిఖబాణైరది
 తోరామభద్రః । మధుర మధురచిమ్మం మైథిలీయంసచమ్మ స్మ
 నయతపరిరమ్మంహంతవత్సోజకుమ్మమ్ ॥ ౫౨౯ ॥ ౫ ॥ అథపు
 నకిచగ్రహణదశానిష్పన్నపుష్పవషణ స్సరభసపరిమ్మనమయత
 తరళతర కనకవలయకాణ్డీమంజీరముఖాభరణపుష్పాదజ్జితమ
 ఇంజుశిషిజ్జతహృద్యవాద్యవిశేష స్సరళగళకుహరగళ దతులమణిత
 పరికలితరతిదయితమవిజయకాహళీకధ్వనివిలాసో మధుర రదన
 వసనబిచ్చుచుమ్మనాడమ్మరజ్జుమ్మితదీఘః సీతాగర తరగ్గనమ్మి
 తమగ్గళనజ్జితభజ్జీకరి పటురచితచటువచనచయసముపచితసన్ని
 జనసముచితస్తవవిస్తరసరణిః అతిప్రభుళకుచయుగళనిచణయప
 రిమదకనశిథిలితగుణమణి హరతారహస్తాక్షికమణివికతిపరిపతనస్సస్త్రి
 కృతలాజవృష్టిరి వివిధవభిక్షతగ్రభమాహితలాహితవిశదీకృతకు
 జ్జుమసేవనకేళిర్వైరాయితోహయితపనీయతాటక్యయుగళని
 హితపద్మరాగశకలపటలప్రస్పయర కిరణయురపరికల్పితనీరాజనవిధి
 రతనూత్సవ స్సమజని జానకీర్రామవయోః ॥ ౫౩౦ ॥
 ప ॥ రతివిరతిదశాయాం లమ్మితానందభూమా కువలయరసశీతరి
 కొమలావాతపోతః । శ్రమజలకణహరిజానకీదాశరథ్యో రదికత
 సుఖనిద్రామమ్మజానామివాణ్డ్యామ్ ॥ ౫౩౧ ॥ అథపునః ॥ అ
 హహదధవసా మమ్మరభ్రంశదుస్థాం నిబిడతమతమోభి న్యః
 క్కృతాలాకశక్తిః । తరళతరకరాగ్రస్మారకేశస్తదానీ మమ్మత
 రుచిరవాక్త్రీ ద్వాధాకంవాధిబంధుః ॥ ౫౩౨ ॥ గవాక్షప్రోదభా
 ౫౩౨ — అహహేత్యాశ్చర్యే, ఆమ్మరస్య, వస్త్రప్యభ్రంశః -
 ప్రంసనం, అమ్మరల్ - ఆకాశాల్భ్రంశశ్చ, తేనదుస్థాం -
 దుష్ట్యాం, ఆలోకః - దృష్టిరిప్రకాశశ్చ, తారకేశః - ధవళకేశః,
 తారకాదామీశశ్చ, వాధకం - వృద్ధత్వం, అనాక్షీల్వహేలుకశ్చ

౧౦౬

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః

న్మలయపవనే కేళిభవనే సుపర్యజ్ఞే-పజ్ఞే-రుహవతిసుఖస్వాపని
 భృతమ్ । స్థితాద్వారోపానైతదనుసహసీతం రఘుపతిం ప్రబోధం
 నేష్యంతఃప్రజగురితివైతాళికజనాః ॥ ౫౩౩ ॥ జయజయరఘునాథ
 ముచ్చాశయాం జగదిగమేధయశీతతైరికటాక్షైః । జననయనమధు
 వ్రతావళిస్తే ముఖకమలంపరిచుమ్భ్యమోదమేతు ॥ ౫౩౪ ॥ కువ
 లయదళనస్ఫురత్కరఃకువలయపాలనబద్ధకజుడాత్ । రఘువరభవ
 తఃకళానిధి శ్చకితభివైషబలాత్పలాయతే ॥ ౫౩౫ ॥ వాచంయమా
 నివదనైస్సహదీక్షితానాం శ్రీరామచంద్రకుముదాన్మధురాభవన్తి ।
 నిర్యాన్తిసమ్భ్రమముపేత్యబహిర్భామర్యస్సాకంస్తుషాభిరచిరేణ
 సరోజశల్పాత్ ॥ ౫౩౬ ॥ గన్ధంవహన్తినశిసినరాగా మన్దంహస
 న్మదధతీమధూని । భాసాంనిధేరాగమనంప్రియస్యప్రతీక్షతే వాస
 కనజ్జీకేవ ॥ ౫౩౭ ॥ నిగత్యపజ్జ-జగృహన్మియమేన భృచ్చా
 బద్ధాననానికటనిష్కుటపాదపేషు । నూనంప్రబోధయితుమేవభవ
 త్తమేతేగాయన్తికన్దినభవస్పృహణీయరాగమ్ ॥ ౫౩౮ ॥ ఏకం
 కోకయుగంవిహాయవసుధాలోకేధునాకెవలంసంశ్లేషంసకలౌచిము
 ఛాత్రిశనైఃప్రేమసంవగోకమిధి । విశ్వస్మాదభిలేక్షణక్షణకరీ వి
 ద్రాశినిద్రాదశాహిత్యాక్షరవిణీం నిశాన్తశయితాం ముక్తావపివ
 నైవ్రిణీమ్ ॥ ౫౩౯ ॥ రవిశ్చకితవశ్వవారఘుపతేరజర్యాగమేవిము
 క్తచరమచ్ఛరంససుపునజ్జిఘృక్షత్ససౌ । పతన్విబతపుష్కరే బలి
 భుజస్తథావత్పుదానిమజ్జకించసద్గణానభసినిపకలేచావృన్తి ॥ ౫౪౦ ॥

౫౩౬ — స్తుషాభిః - వధూభిః స్తుషాఃకిలగృహసంస్కరణా
 థకముషస్యేవ తిన్దస్తితిభావః -

౫౩౯ — ఈక్షణస్యతతోనామ - నిర్వాప్యపారస్థితిః .

౫౪౦ — రవిశ్చకితవశ్వవా - రవిశ్చకితవశ్వేత్యుభావిత్యర్థః ,
 రజన్యాగమేవిముక్తచరం - త్యక్తపూర్వం, అస్ఫురం - వస్తుమా

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః.

గం 2

అహోహతిప్రథమశైలమనూరురుచ్చైరస్తాద్విమిస్తురపికుణ్డిత పాదశక్తిః । శ్లిష్యత్యనశ్లభిహరామరథాశ్చిత్తంతూణాంతదేతదవలూకయముక్తనిద్రః ॥ ౫౪౦ ॥ అన్తర్వహనోనియమేనకృష్ణంహృతాబ్జశోభావిహపుష్పవనో । సానూరుభాసాపుదయాస్తశైల సమానకాలంసమయాప్రయతౌ ॥ ౫౪౧ ॥ త్వద్వంకాధిపవతుపశ్చిమగిరిం త్వంరామబాహ్యజగ్గంస్వలూకేనబహిరగతం సతుతమోహన్యాద్భవాసాన్తరమ్ । అమృతజేషువికాసమవతాయతుసన్వానైషుచత్వంసతామాదత్తాంసపవిత్రమఘ్నానలిలందత్తాంతభక్త్యాభవాత్ ॥ ౫౪౩ ॥ ౫॥ ఇత్యారికాభిరత్యాదరపూర్వీకాభివైతాశికమధురగీతిభిరసవద్యవాద్యవిశేషఘోషైశ్చ లబ్ధప్రతిబోధోరఘునాథోమన్దసున్దరగమనాభ్యాంచరణనళినాభ్యాంపరికమేకకృతపాదుకాయుగళః కరుణారసశీకరశీతలాభిః కటాక్షసుధార్ధురీభిరాత్మచరణపరిచరణైకధనానాశ్రితజనానభిషిక్చాహ్యజగ్గంతావదలజగ్రోతిస్త ॥ ౫౪౪ ॥ తతస్తు ॥ రచితాదమనాదికౌరఘూడామధిపోసావరవిన్దగన్ధసాన్ద్రైః । అభిషేకమకల్మశాశంచ, ప్రవక్తే - కమలేఅకాశేచ, సద్గతిః - సక్షత్రమణ్డలం సాధుసమూహశ్చ ।

౫౪౦ — అనూరొఃకుణ్డితపాదశక్తిశ్చల్ద్రావోహణం, అనశ్లస్యరథాచ్చొలిక్లనంచేత్యాశ్చర్యమాలాకయేతిభాః.

౫౪౧ — కృష్ణం - కళజగ్గంనారాయణంచ, అబ్జః - చంద్రః, అబ్జం - కమలంచ, అనూరొః - ఆరుణస్య భాసాసహవతమానస్సార్యః, సానునిడరుః - మహాతీభాఃయస్యతాదృశశ్చన్ద్రః, ఉదయోస్తశైలసమయాతిత్యన్వయః ।

౫౪౪ — పరికమేక శబ్దః పరికరః, అపి కమవత్ పరికమవత్ సమృద్ధమానంకృతమిత్యర్థః, అలజగ్రతమితియావత్.

గంఠ

ఉత్తరచమ్పూప్రబంధః

శస్త్రిషేవేబహుతీర్థాపహృతైఃపయోధిరచ్చైః ॥ ౫౪౫ ॥ అవ
 న్నపీతావృరచమ్బుజేషణానవన్మటిత్వానివవిద్యుతంశుభామ్ । అ
 ధత్తమ్మృగ్రించమృదావదాతయామహేన్ద్రసిలాద్రి రివాజుః
 న్నఃఖనమ్ ॥ ౫౪౬ ॥ రత్నాంసిహన్మరవిమాత్మకులస్యచాథంభాధ
 స్త్రివపరమేష్టివరప్రసాదాత్ । ఇత్యాగ్రహణివ తదాఘృజలా
 ఖగేవ్యద్రావణద్భృతమమూనిసరామభద్రః ॥ ౫౪౭ ॥ ధనుర్వేదా
 భ్యాసేమషగురురముష్యాఋషిరభూచ్చురీనామేషాన్సృత్యులప
 తితనూనాంచజననీ । వరేణ్యంభగన్ప్రవృద్ధతేచతదన్తస్త్రివమితి
 ప్రమోదాద్ధాయత్రీంబహుతరమజాదీద్రఘపతిః ॥ ౫౪౮ ॥ జర
 య్యాపిభారత్యాజననీంసముపాస్యతామ్ । ఉద్యన్తచ్ఛుగ్ధిరాదిత్య
 ముపాస్త్రితసపాథికవః ॥ ౫౪౯ ॥ పత్యారఘూనాంప్రయతేనభ
 త్యావత్త్రియుతేనప్రదిపాదితానామ్ । త్రేతాభిదఃకాల ఇవాభ
 ణ్ణోఽప్యాసేద్దశానాంశుచిరాహుతీనామ్ ॥ ౫౫౦ ॥ ౫ ॥ తతిః
 కృతేనత్యక్త్యశ్చ, తపఃఖలంతపనకులస్య, తపోధనానామాపద్ధనం,
 తరశాననానాంమనస్తాపపావకజనేరరణి, అశ్రితలోకశోక తమ

౫౪౮ — అత్ర గాయత్ర్యావిశ్వామిత్రఋషిః, గాయత్రీవేదమా
 తా “ యో దేవ స్సవితాన్సూకం ధియోధమాకాది గోచరాః ।
 ప్రేరయేత్తస్యయచ్చగన్ సద్వరేణ్యముపాస్త్వహే ,, ఇతి గాయ
 త్ర్యథఃశ్చ అనుసంధేయః ।

౫౪౯ — జరత్యాః - పురాణ్యాఃభారత్యాః - శ్రుతేరవిజననీమ
 త్యన్వయః, ఉపాస్త్రిత- స్తోధాతౌఽకాన్, ఉపాన్మన్తకరణేఽత్యా
 త్మనేవేదమ్ -

౫౫౦ — త్రేతాభిదఃకాలః - త్రేతాయుగరూః, అన్యత్రత్రే
 తేచ్యభిధాయగృతాదృశోదేశః “ అగ్నిత్రయమిదంత్రేతా ,, ఇ
 త్యవరచిః శుః- శుద్ధోపహ్నిశ్చ .

సాంతరణిః, అభరణమయోధ్యాయాః, ఆయతనంవిక్రమాణాం,
 అకూపారసానాం, సాన్దర్యక్రయోవిహారమన్దిరం, సమ్పల్లతా-
 నామాలవాలస్థానం, సమావేశనివేశనంసవకవిద్యావాం, సజ్జీ-
 తసికేతనంసవకగుణానాం, సవకస్వంజనకతనయాయాః, సజ్జీ-
 వనమజ్జవాసూనోః, అవతంసోత్పలమవనీవనితాయాః, మరకత వి-
 ఘాషణంవిభీషణస్య, సామ్రాజ్యసామగ్రిసుగ్రీవస్య, ప్రావృడమ్బు-
 దోభక్తజనకేతనాం స్రవ్యథిప్రతాపదావానలజృమ్భణస్యచ, గ్రీ-
 వస్సమయిరీడుద్రకబద్ధకాసారస్య, వనన్తసమయోబహుముఖపలా-
 శవిదళనస్య, శరత్సమయస్సకలరాజహంసానాం, హేమన్తసమ-
 యస్సకలవిద్విషాంహృదయపజుజస్య, నిఖిలజగదభిరామో నిఖిల-
 గుణాభిరామః శ్రీరామచంద్రశ్చన్ద్రాభిరామోదయాద్రింభద్రాసనమధిరా-
 ధోధ్రాతృభిరమాత్రైః పౌరవృక్షశ్చోపాసితశ్చతక్రతురిహమరా-
 వతీంశశాసచిరమయోధ్యానగరీమ్ ॥

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః.

ఇతి శ్రీవాదిహంసామ్బుదాచార్యవంశావతంస శ్రీకాశ్చీనగర-
 నాయక తాతార్యభాగినేయ వాజపేయసర్వప్రమ్లాపౌ-
 ర్యామాదియాజినః శ్రీశ్రీనివాసాచార్య తనూభవస్య క్లేష-
 యమకచక్రవర్తినఃరఘునాథార్యయజ్ఞవల్క్యననయేన శ్రీ-
 శ్రీనివాసకృపాతిశయసువిదితనయేనసీతామ్బుగర్భా

౫౫౦ --- అయోధ్యానగరీంచిరంశశాస - పరిపాలయమానః,
 “ దశవషకసహస్రాణి దశవషకశతానిచ । భ్రాతృభిస్సహితః
 శ్రీమాకరామోరాజ్యమచీకరత్ ,, ఇతిరామాయణమనుసన్ధేయమ్
 శ్రీవత్స వంశావతంస శ్రీమత్సేరీ స్వామినః పుత్రేణ

సమ్మ వేనశ్రీమదాత్రేయవేంకటయజ్ఞనానిరచితః
ఉత్తరచమ్పూప్రబంధస్సమ్పూర్ణః॥३॥

శ్రీలక్ష్మీ హయవదన పరశ్రూణే నమః॥

అలరేలమ్బగభా సుధామ్బుధిసుధాకరేణ మహీశూర
నగరీనద్విద్యాశాలాధ్యక్షేణ మహారాజకాలేజ్ సంస్కృ
తపణ్డితేన పెరీస్వామి తిరుమలాచార్యేణ విరచితా
భావబోధిన్యాఖ్యాత ఉత్తరచమ్పూవ్యాఖ్యా సమ్పూర్ణాః

శ్రీమద్భాగవతము

11